

**ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**«Інновації у праві:
наука, практика, освіта»**

**Матеріали доповідей та статей
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Львів, 25 червня 2026 року)**

**ЛЬВІВ
2026**

**Затверджено до друку Вченою радою Львівського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
(протокол № 11/25/26 від 25.06.2026 р.)**

**УДК 34:330.341.1
І 66**

Інновації у праві: наука, практика, освіта : збірник доповідей та статей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 25 червня 2026 р.). Львів : Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2026. 263 с.

<https://doi.org/10.67241/conf.2026.05>

Збірник містить тези доповідей, які були оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інновації у праві: наука, практика, освіта», що відбулася 25 червня 2026 року у Львівському інституті ПрАТ «ВНЗ «МАУП».

Збірник розрахований на наукових, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, наукових установ, студентів, аспірантів, практичних працівників.

Відповідальний за випуск:

директор Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
к.е.н, доц. Лелик Л. І.

**УДК 34:330.341.1
І 66**

Повну відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори

© Львівський інститут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2026

Шановні учасники конференції!

Шановні науковці, викладачі, практики, аспіранти, студенти!

Щиро вітаю вас у Львівському інституті

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

з нагоди проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Інновації у праві: наука, практика, освіта»

Проведення цього наукового заходу є важливою подією для нашого інституту, адже він об'єднує представників академічної спільноти, правничої практики, молодих дослідників і всіх, хто зацікавлений у розвитку юридичної науки, правозастосування та сучасної правової освіти в Україні.

Особливе місце в історії Львівського інституту посідає кафедра права, яка була однією з перших кафедр, що розпочали своє функціонування в інституті. Від часу свого створення вона стала потужним осередком формування фахової правничої школи, розвитку наукових досліджень, підготовки висококваліфікованих юристів та утвердження академічних традицій.

Приємно відзначити, що викладачі кафедри права, які розпочинали свою професійну діяльність у стінах нашого інституту, досягли вагомих професійних результатів, стали знаними фахівцями у сфері права, провідними науковцями та успішно працюють у найкращих закладах вищої освіти України. Це є свідченням високого рівня кадрового потенціалу кафедри, її наукової школи та внеску у розвиток юридичної освіти й науки.

Окремої уваги заслуговують і випускники кафедри права, які продовжили свій науковий шлях, здійснили ґрунтовні дослідження та захистили наукові праці на здобуття наукового ступеня, зокрема доктора юридичних наук. Такі досягнення є предметом особливої гордості інституту та переконливим підтвердженням того, що кафедра права не лише забезпечує якісну фахову підготовку, а й формує середовище для становлення майбутніх учених, дослідників і лідерів правничої спільноти.

Сьогодні правова наука й освіта перебувають у стані активного оновлення, реагуючи на суспільні трансформації, виклики цифровізації, євроінтеграційні процеси та потребу в удосконаленні правового регулювання в усіх сферах суспільного життя. Саме тому проведення такої конференції є надзвичайно актуальним, адже створює простір для професійного діалогу, обміну ідеями, представлення нових наукових підходів і вироблення практичних рішень щодо актуальних проблем сучасного права.

Водночас хочу підкреслити, що Львівський інститут МАУП завершує цей навчальний рік із вагомими здобутками. Зокрема, інститутом акредитовано магістерський рівень вищої освіти за спеціальністю «Право»; спеціальність «Менеджмент» отримала повну акредитацію за першим і другим рівнями вищої освіти; спеціальність «Психологія» здобула повну акредитацію міжнародної організації ZEvA. Ці результати є свідченням системної праці колективу інституту, високої якості освітнього процесу, послідовного розвитку освітніх програм та прагнення до відповідності сучасним національним і міжнародним стандартам вищої освіти.

Щиро дякую всім учасникам конференції за зацікавленість, активну наукову позицію, готовність до фахового обміну думками та внесок у розвиток правничої науки й освіти.

Бажаю всім плідної роботи, змістовних дискусій, нових наукових ідей, професійних контактів та успішної реалізації всіх задумів.

**Директор Львівського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
кандидат економічних наук, доцент,
професор МКА Лелик Л. І.**

ЗМІСТ

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Вовк Ю. Л., Кокір Я. В. Реформа юридичної освіти в Україні в контексті євроінтеграції: від теорії до європейських стандартів практики.....	9
Керасюк М. М. Деколонізація та дерусифікація культурного простору України у ХХІ столітті: передумови, етапи, виклики.....	12
Сенів Д. В., Керасюк М. М. Трансформаційні тенденції та виклики державності.....	17
Труш А. А., Граб М. І. Свобода і безпека: філософсько-правова проблема балансу в умовах війни.....	22

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА В УКРАЇНІ

Гарасимів О. Ю. Кейс-метод на основі рішень ЄСПЛ у підготовці правників.....	31
Гриневич Д. В., Марусяк Л. О. Смарт-контракти та перспективи їх використання в Україні.....	35
Заблоцький Н. А., Туркот О. А. Кібероперації та міжнародне право: проблеми кваліфікації та відповідальності держав.....	39
Івасівка Ю. М., Мельниченко Б. Б. Цифрові права людини як новий напрям розвитку конституційного права України.....	47
Куртяник А. Р., Парасюк В. М. Гарантії трудових прав працівників, призваних на військову службу, в умовах воєнного стану.....	53
Павлик А. В., Туркот О. А. Захист прав людини в умовах воєнного стану: співвідношення міжнародного та національного права.....	61
Павлюк Н. М. Загальна характеристика фідучіарних конструкцій.....	69
Павлюк Н. М., Паньківський В. А. Тенденції реформування системи юридичної (правничої) освіти в Україні.....	73
Павлюк Н. М., Федонюк Д. С. Алеаторні договори в цивільному праві України.....	76
Парасюк В. М. Адаптація трудового законодавства України до стандартів Європейського Союзу.....	79
Проць І. М. Тенденції розвитку інститутів фінансового права України..	83
Туркот О. А. Щодо державного нагляду за суб'єктами господарювання.....	86
Флис І. М. Про нехтування таємницею досудового розслідування і суспільний вирок.....	88

ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Блажевський П. І. Цифровізація юридичних послуг: трансформація адвокатської практики та юридичного консалтингу.....	92
Бурич Д. В., Марусяк Л. О. Електронне судочинство в цивільному процесі України: сучасний стан та перспективи розвитку.....	102
Глух А. З., Марусяк Л. О. Електронні докази у цивільному процесі: проблеми подання, дослідження та оцінки.....	109
Гонсьор М. П., Граб М. І. Вплив штучного інтелекту на трансформацію юридичної професії: правові та етичні аспекти.....	118
Граб М. І. Інноваційні виклики міжнародному гуманітарному праву в умовах застосування штучного інтелекту та автономних систем озброєння.....	127
Дайнека П. А., Туркот О. А. Щодо вдосконалення процедури виконання рішень судів за допомогою цифровізації.....	135
Живиліяк А. М., Кропивницький М. О. Цифрові технології в адміністративному судочинстві України: правові можливості, процесуальні ризики та перспективи розвитку.....	137
Клюк Л. А., Нестеренко А. С. Адміністративно-правові проблеми впровадження штучного інтелекту в систему публічного управління.....	146
Кокір Я. В. Штучний інтелект у юридичній практиці та освіті: етичні межі та нові можливості.....	149
Крап А. П. Інноваційні методи дослідження правового регулювання інформаційної безпеки в Україні.....	152
Паславський П. М., Граб М. І. Міжнародно-правові механізми захисту цивільного населення в умовах цифровізації сучасних збройних конфліктів.....	154
Страшовський Р. Б., Мельниченко Б. Б. Право на приватність в умовах розвитку технологій штучного інтелекту: конституційно-правовий вимір.....	157
Філь О. О. Цифровізація правового забезпечення діяльності комунальних підприємств: практичні аспекти та перспективи.....	164

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

Башинська Ю. І. Інноваційні перспективи розвитку циркулярної економіки України в умовах зеленого та цифрового переходу.....	177
Білецька І. М. Стратегічний менеджмент в умовах глобальної нестабільності: сучасні інноваційні пріоритети розвитку підприємств...	180
Власюк О. С., Березівський Я. П. Інституційно-інноваційне забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки України.....	183
Воронко Н. Р., Магас Д. О. Інноваційні інструменти структурних змін в підприємницькому секторі регіонів України.....	186
Гресь А. М., Гресь Б. А., Матвєєв О. Д. Інноваційні засоби структурних реформ на ринку праці регіону в контексті зміцнення економічної безпеки регіональної економічної системи.....	189
Григір С. І. Інноваційні інструменти зміцнення економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах війни.....	192
Калініченко З. Д. Впровадження інновацій і цифровізації як умова європейської інтеграції економіки України.....	194
Лапчук Я. С., Сюта С. Б. Інноваційні механізми посилення економічної безпеки регіонів України.....	198
Лелик Л. І. Методичні аспекти інтегральної оцінки внутрішнього потенціалу підприємства.....	201
Магас Н. В. Концептуальні засади резильєнтності в системі економічної безпеки держави.....	205
Оліховська М. В., Горбань В. В. Інноваційні підходи та пропозиції уникнення бізнес-ризиків в Україні.....	209
Реслер М. В., Федорчук С. І. Інноваційні аспекти державного регулювання розвитку підприємницької діяльності в деревообробній промисловості України.....	213
Рушишин М. О. Регулювання просторово-структурних змін економіки Карпатського регіону України.....	216
Сидор В. В., Магас Н. В. Управління розвитком персоналу в умовах сучасних викликів ринку праці.....	219
Чабанюк О. М. Обліково-правове забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування.....	222
Чабанюк О. М. Рекреаційні господарства: обліковий аспект.....	226
Щупаківський Р. В. Пріоритети та інституціональне забезпечення інноваційного шляху розвитку сектора інформаційно-комунікаційних технологій.....	230

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Задорожна М. І. Штучний інтелект і вплив на суспільну правосвідомість.....	235
Качан О. Є. Виклики реалізації державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі в умовах цифрової трансформації.....	238
Лупак Р. Л. Цифрова трансформація державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери України в умовах екзистенційних викликів....	243
Парфенюк Є. І. Трансформація функцій сучасного підприємства в умовах цифровізації економіки.....	248

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Компанович М. С. Професійна готовність учасників супервізійної групи як умова ефективності супервізійного процесу.....	252
Петринич О. Г. Рефлексивні засоби збереження психологічного здоров'я психолога в роботі.....	255
Ханяк К. В. Мотиваційні ресурси особистості в умовах війни: психологічні механізми адаптації, резильєнтності та посттравматичного відновлення.....	257

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Вовк Ю. Л.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Кокір Я. В.

*доктор з філософії права, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Реформа юридичної освіти в Україні в контексті євроінтеграції: від теорії до європейських стандартів практики

Реформа юридичної освіти в Україні є не лише внутрішнім освітнім питанням, а й складовою ширшого процесу європейської інтеграції. Підготовка правників безпосередньо впливає на якість правосуддя, ефективність державного управління, захист прав людини, боротьбу з корупцією та здатність України виконувати зобов'язання перед Європейським Союзом. Тому сучасна правнича освіта має перейти від переважно теоретичного засвоєння норм до формування професійних компетентностей, які відповідають європейським стандартам юридичної практики.

Потреба в реформі стала очевидною через розрив між змістом навчання і реальними вимогами професії. У проекті Концепції розвитку юридичної освіти зазначалося, що проблемою є невідповідність змісту та якості підготовки правників сучасним вимогам ринку праці, демократичного суспільства й завданням професійної діяльності [4]. Це означає, що університетська програма не може обмежуватися вивченням кодексів і законів. Майбутній юрист повинен уміти аналізувати судову практику, працювати з доказами, писати процесуальні документи, вести переговори, дотримуватися етичних правил і застосовувати право Європейського Союзу.

Євроінтеграційний вимір реформи особливо важливий після набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС. Європейські стандарти

юридичної освіти передбачають не механічне копіювання іноземних моделей, а наближення до спільних принципів: верховенства права, академічної доброчесності, незалежності правничої професії, практико-орієнтованого навчання, поваги до прав людини та прозорого контролю якості. Саме тому Комітет Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій у 2021 році підтримав Концепцію розвитку юридичної освіти як орієнтир для підвищення якості підготовки правників [1].

Одним із ключових напрямів змін має бути практична підготовка. У багатьох українських правничих школах тривалий час переважала лекційна модель, коли студент засвоював матеріал переважно через конспектування і відтворення теорії. Європейський підхід вимагає іншого балансу: студент має працювати з кейсами, брати участь у модельних судових процесах, проходити юридичні клініки, аналізувати реальні рішення судів, вивчати стандарти Європейського суду з прав людини та право ЄС. Українські дослідники підкреслюють, що євроінтеграційне реформування юридичної освіти повинно включати практико-орієнтоване навчання, розвиток аналітичних і логічних навичок, а також інтеграцію освітніх програм у європейський правовий простір [2].

Не менш важливим є оновлення змісту навчальних програм. Євроінтеграція потребує юристів, які розуміють не лише національне законодавство, а й логіку європейського правопорядку. Тому в освітніх програмах слід посилювати курси з права Європейського Союзу, європейських стандартів прав людини, антикорупційної політики, юридичної етики, медіації, цифрового права та порівняльного правознавства. При цьому навчальні дисципліни мають бути пов'язані між собою, щоб студент бачив право як систему, а не як набір ізольованих предметів.

Окремою умовою успішної реформи є забезпечення якості освіти. Європейський стандарт передбачає, що диплом юриста має підтверджувати реальні компетентності, а не лише факт завершення навчання. Тому важливими є прозорі критерії акредитації програм, зовнішнє оцінювання результатів навчання, академічна доброчесність, боротьба з плагіатом і корупцією, а також незалежність оцінювання. У публічних обговореннях реформи наголошується, що Україна має переходити від кількісного підходу до якісного, адже надмірна кількість закладів і програм не гарантує належної підготовки правників [5].

Водночас реформа не повинна зводитися до формального виконання вимог ЄС. Її справжня мета – створити таку систему правничої освіти, яка готує юриста для демократичної, правової та соціально відповідальної держави. Для цього потрібно поєднати європейські стандарти з українським правовим досвідом, умовами воєнного часу, потребами відновлення держави та майбутньої післявоєнної трансформації. Юрист нового покоління має бути не лише знавцем норм, а й захисником прав людини, фахівцем із комунікації, медіатором, аналітиком і носієм професійної етики.

Важливою практичною формою європеїзації юридичної освіти є міжнародна академічна співпраця. Проєкти на зразок EU4UA спрямовані на модернізацію правничої освіти для підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України, зокрема через оновлення програм, підвищення спроможності правничих шкіл і поширення знань про ЄС та НАТО [3]. Такі ініціативи допомагають українським університетам не лише запозичувати досвід, а й включатися до європейського освітнього простору через мобільність, спільні курси, тренінги для викладачів і партнерство з іноземними правничими школами.

Отже, реформа юридичної освіти в Україні в контексті євроінтеграції має перейти від декларацій до практичних змін. Її основними напрямками повинні стати оновлення змісту програм, посилення практичної підготовки, вивчення права ЄС, розвиток юридичної етики, незалежне оцінювання якості та міжнародна співпраця. Європейські стандарти не заперечують української правової традиції, а допомагають зробити її більш якісною, відкритою і відповідальною. Саме така освіта здатна підготувати правників, які забезпечуватимуть верховенство права і сприятимуть успішному вступу України до Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. В Україні планують реформу юридичної освіти. *Education.ua*. 2026. URL : <https://www.education.ua/news/2026/04/01/v-ukraini-planuiut-reformu-yurydychnoi-osvity/> (дата звернення 21.06.2026 р.).
2. Доопрацьований проєкт Концепції розвитку юридичної освіти, внесений для розгляду на засіданні Комітету з питань освіти, науки та інновацій 21.01.2021 р. *Верховна Рада України*. 2021. URL : <https://kno.rada.gov.ua/news/mainnews/75595.html> (дата звернення 21.06.2026 р.).

3. Комітет Верховної Ради України затвердив Концепцію розвитку юридичної освіти. *Асоціація правників України*. 2021. URL: <https://uba.ua/ukr/news/8415> (дата звернення 21.06.2026 р.).

4. Модернізація правничої освіти для підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України [EU4UA]. *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*. 2023. URL : <https://law.chnu.edu.ua/eu4ua-project/> (дата звернення 21.06.2026 р.).

5. Сербенюк С. О. Інтеграційні напрями розвитку сучасної юридичної освіти як параметра дотримання прав людини. *Право і безпека*. 2024. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/items/60ee2724-8a18-469e-bd37-092b14b16639> (дата звернення 21.06.2026 р.).

Керасюк М. М.

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут «ПрАТ ВНЗ «МАУП»*

Деколонізація та дерусифікація культурного простору України у XXI столітті: передумови, етапи, виклики

Здійснено комплексний історико-культурний аналіз процесів деколонізації та дерусифікації культурного простору України протягом перших десятиліть XXI століття. На основі нормативно-правових актів, академічних досліджень та суспільного дискурсу виокремлено три ключові етапи очищення українського соціокультурного поля від імперських та радянських наративів: прихований (до 2014 р.), інституційний (2014-2022 рр.) та радикально-екзистенційний (після 2022 р.). Проаналізовано практику переосмислення топоніміки, демонтажу пам'ятників, трансформації музейних експозицій та реформування мовної політики. Доведено, що сучасна деколонізація є не просто запереченням чужого впливу, а глибинним процесом віднайдення суб'єктності та інтеграції української культури у глобальний контекст.

Проблема подолання колоніальної спадщини та відновлення автентичного культурного ландшафту є однією з найбільш гострих у процесі модернізації сучасної України. Протягом століть український культурний простір піддавався системній асиміляції, русифікації та провінціалізації в межах Російської імперії та Радянського Союзу. Навіть після здобуття незалежності у 1991 році ментальні, лінгвістичні та

символічні маркери «ієрархічної зверхності» метрополії тривалий час залишалися законсервованими у міському середовищі, освіті, медіа та побуті українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що теоретичне підґрунтя для осмислення цих процесів заклали праці О. Забужко, М. Рябчука, Я. Грицака, В. В'ятровича, а також дослідження Українського інституту національної пам'яті (УІНП). Проте стрімка радикалізація суспільних запитів та ухвалення нового законодавства після 2022 року потребують системного наукового узагальнення поточної практики деколонізації, яка з теоретичного дискурсу перейшла у площину реальних державотворчих дій.

Метою дослідження є передумови, етапи реалізації, реальний досвід та система перешкод на шляху деколонізації й дерусифікації культурного простору України у XXI столітті.

Процес очищення культурного простору України у XXI столітті не був однорідним. Його можна чітко розділити на три етапи:

1. Прихований (2001-2013 рр.). Характеризувався відсутністю цілісної державної стратегії. Окремі спроби переосмислення минулого (наприклад, за президентства В. Ющенка щодо визнання Голодомору геноцидом) чергувалися з періодами повернення та консервації радянських міфів за часів В. Януковича. Деколонізація відбувалася переважно на низовому рівні за ініціативи інтелігенції.

2. Інституційний етап (2014-2022 рр.). Початок російської агресії у 2014 році став потужним поштовхом. Ухвалення у 2015 році пакету законів про декомунізацію дозволило очистити публічний простір від тоталітарної радянської символіки. Проте імперський російський пласт (пам'ятники Катерині II, Пушкіну, Суворову) тоді майже не зазнавав змін законодавчо.

3. Радикально-екзистенційний етап (з 2022 р.). Повномасштабне вторгнення РФ остаточно зруйнувало концепт «спільної колиски» та культурного компромісу. Дерусифікація переросла у тотальну деколонізацію. Символічним завершенням цього етапу на законодавчому рівні стало ухвалення Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів» (2023 р.).

Процес деколонізації у XXI столітті вийшов далеко за межі внутрішньої політики України, набувши глобального виміру. Тривалий час

світові музейні інституції та мистецтвознавчі кола сприймали українську культуру через оптику російського імперського наративу – так званий «русский мир» поглинув найкращі здобутки підкорених народів.

Повномасштабне вторгнення 2022 року змусило провідні світові інституції розпочати ревізію власних фондів. Завдяки активній роботі Українського інституту, МЗС України та незалежних мистецтвознавців, відбувся знаковий культурний рефреймінг:

- Музей Метрополітен (Нью-Йорк) офіційно визнав художників Іллю Рєпіна, Архипа Куїнджі та Івана Айвазовського українськими, а не російськими митцями.
- Лондонська національна галерея перейменувала пастель Едгара Дега «Російські танцівниці» на «Українські танцівниці».
- Музей Штедель (Франкфурт) та інші європейські майданчики змінили маркування у підписах до робіт Казимира Малевича та Олександри Екстер, вказуючи їхній зв'язок з українським авангардом.

Таким чином, українська деколонізація запустила ланцюгову реакцію «переосмислення імперій» у глобальному масштабі, руйнуючи монополію РФ на культурне представництво Східної Європи.

Мова є найважливішим маркером деколонізаційного процесу. Протягом перших двох десятиліть XXI століття мовне питання в Україні штучно політизувалося (прикладом чого є дискримінаційний Закон Колесніченка-Ківалова 2012 року). Проте ухвалення у 2019 році Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» заклало міцний правовий каркас для лінгвістичної суверенізації.

Екзистенційний злам 2022 року перевів українську мову з категорії «естетичного вибору» в категорію «маркера безпеки» (критерію «свій/чужий»). Соціологічні дослідження групи «Рейтинг» фіксують безпрецедентну динаміку: якщо у 2012 році лише близько 40% громадян вважали українську мову рідною та використовували її в побуті, то після 2022 року цей показник перевищує 80%. Відбувається масовий, свідомий перехід російськомовних громадян на українську мову. Це свідчить про руйнування ключового колоніального міфу про те, що русифікація українських міст є «природним і незворотним процесом».

Сучасна деколонізація охоплює кілька взаємопов'язаних критерії публічного та духовного простору:

- Топонімічне презавантаження. Перейменування вулиць, площ, парків та географічних об'єктів. Замість радянських діячів та російських географічних назв вулиці отримують імена українських митців, історичних постатей та сучасних героїв російсько-української війни.
- Демонтаж імперського монументального мистецтва. Символічним кейсом став демонтаж пам'ятника «Засновникам Одеси» (центром якого була фігура Катерини II) наприкінці 2022 року, а також масовий «пушкінопад» по всій країні.
- Переосмислення музейних та академічних концепцій. Українські музеї змінюють концепції експозицій, відмовляючись від імперської періодизації. На міжнародному рівні зусиллями дипломатів та культурних діячів відбувається повернення української ідентичності митцям, яких росія привласнила (І. Рєпін, К. Малевич, А. Куїнджі).
- Дерусифікація інформпростору та книговидавання. Законодавча заборона імпорту видавничої продукції з рф та Білорусі, а також обмеження використання російського музичного продукту в медіа стимулювали стрімкий розвиток українського книжкового ринку та шоу-бізнесу.

Попри очевидний прогрес, деколонізація стикається із низкою концептуальних та практичних викликів.

По-перше, це загроза спрощення та механічного підходу. Деколонізація не повинна зводитися лише до фізичного знесення об'єктів. Вона потребує глибокої інтелектуальної дискусії та комплексного соціокультурного діалогу щодо стратегій поведінки зі спадщиною діячів, чия біографія була пов'язана з Україною, проте творча діяльність інтегрувалася в імперський контекст (зокрема, М. Булгакова чи М. Гоголя).

По-друге, існує проблема інституційної спроможності та фінансування. Перейменування тисяч вулиць, заміна документації, оновлення музейних фондів та підручників вимагають значних ресурсів в умовах дефіциту бюджету воєнного часу.

По-третє, це зовнішній спротив. Російська федерація використовує «захист російськомовної культури» як один із ключових приводів для військової агресії, ведучи активну інформаційну війну на міжнародній арені та намагаючись представити українську деколонізацію як «скасування культури» чи прояв радикалізму.

Таким чином, деколонізація та дерусифікація в Україні ХХІ століття трансформувалися з локальних ініціатив інтелігенції у фундаментальну державну стратегію та масовий суспільний рух. Цей процес охопив усі сфери національного буття: від міської топоніміки та мовної практики до переформатування світових музейних наративів. Головна суть сучасної української деколонізації полягає не у сліпому запереченні всього російського, а у звільненні українського мислення від комплексу меншовартості. Україна успішно демонтує ментальні кордони колишньої імперії, повертаючи собі статус самобутнього, суверенного та повноправного суб'єкта європейського та світового культурного простору.

Список використаних джерел

1. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21.03.2023 р. № 3005-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 30-31. Ст. 120. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>.
2. Головка В. В. Дерусифікація публічного простору України в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Intermarum: історія, політика, культура*. 2024. Вип. 15. С. 45–62.
3. Гриценко О. А. Деколонізація культури в Україні: теорія, закони, практика. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2024. 280 с.
4. Ключко Д. Ю. Виклики деколонізації мистецького простору: як позбутися імперського знання. *Збруч*. 2024. 7 травня. URL : <https://zbruc.eu/node/118380>.
5. Рябчук М. Ю. Подолання амбівалентності. Дихотомія української культури в постколоніальному дискурсі. Київ : Дух і Літера, 2022. 256 с.
6. Стародуб Т. В. Декомунізація й деколонізація в Україні на тлі сучасних безпекових викликів. *Український літопис*. 2025. № 6. С. 30–37.
7. Шліхта Н. В. Топонімічне оновлення міського простору України: досвід Києва та Львова в контексті східноєвропейських практик. *Київські історичні студії*. 2024. № 1 (18). С. 89–97.

Сенів Д. В.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут «ПрАТ ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Керасюк М. М.

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут «ПрАТ ВНЗ «МАУП»*

Трансформаційні тенденції та виклики державності

Сучасна історія України охоплює період системних політичних, соціально-економічних і безпекових трансформацій, що визначили траєкторію розвитку держави в умовах глобальних викликів ХХІ століття. Ключовими маркерами цієї доби стали Революція Гідності, російська агресія та тривала боротьба України за державний суверенітет, європейську інтеграцію, а також модернізацію інституцій.

У дослідженні розглянуто основні етапи становлення сучасного українського політичного курсу, роль громадянського суспільства, значення реформ і формування нових моделей безпеки та ідентичності. Обґрунтовано, що сучасна історія України є не лише хронологією подій, а процесом інституційного та культурного самоствердження. Сучасний період України розпочинається не з «одного переломного моменту», а з накопичення внутрішніх суперечностей та впливів зовнішнього середовища. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття Україна входила в нову реальність: формування ринкової економіки, становлення демократичних інституцій, пошук оптимальної моделі зовнішньополітичного курсу та гарантій безпеки.

Відмінність українського шляху полягає в тому, що політичні зміни нерідко набували характеру мобілізації суспільства та перетворювалися на процеси колективного вибору. Наукове осмислення сучасної історії України є важливим з кількох причин. По-перше, вона безпосередньо впливає на сучасні суспільні практики та політичну культуру.

По-друге, вона формує перспективи історичної пам'яті, яка стає фактором національної згуртованості.

По-третє, сучасні події демонструють взаємозв'язок внутрішніх трансформацій із зовнішніми загрозами та міжнародною політикою. Революція Гідності дійсно стала визначним моментом у сучасній історії України.

Вона не лише змінила політичний курс країни, а й глибоко вплинула на свідомість українського суспільства, поєднавши прагнення громадян до справедливості, свободи й прав людини з європейськими цінностями. Цей рух показав, що українці готові боротися за свої права і вибір, відстоюючи принципи гідності та демократичних стандартів. Революція підкреслила важливість відкритості, прозорості влади та відповідальності перед народом. Її значення полягає не лише у поваленні авторитарної практики чи зміні політичного курсу, а в тому, що суспільство навчилося діяти як активний суб'єкт політики.

У межах цієї трансформації відбулося: зміцнення ідеї політичної відповідальності влади; посилення ролі волонтерського руху та громадських ініціатив; формування нової символічної політики пам'яті (героїзація учасників спротиву, закріплення цінностей свободи). Починаючи з 2014 року, анексія Криму та початок війни на сході України радикально змінили історичний контекст.

Відтоді питання безпеки та суверенітету стало визначальним для всіх сфер суспільного життя. Війна активізувала: процеси державної мобілізації; реформування сектору безпеки та оборони; посилення міжнародних зв'язків України з партнерами; суспільну консолідацію на основі спільного досвіду страждання й спротиву.

По-третє, сучасні події демонструють взаємозв'язок внутрішніх трансформацій із зовнішніми загрозами та міжнародною політикою. Революція Гідності дійсно стала визначним моментом у сучасній історії України.

Вона не лише змінила політичний курс країни, а й глибоко вплинула на свідомість українського суспільства, поєднавши прагнення громадян до справедливості, свободи й прав людини з європейськими цінностями. Цей рух показав, що українці готові боротися за свої права і вибір, відстоюючи принципи гідності та демократичних стандартів. Революція підкреслила важливість відкритості, прозорості влади та відповідальності перед народом. Її значення полягає не лише у поваленні авторитарної практики чи зміні політичного курсу, а в тому, що суспільство навчилося діяти як активний суб'єкт політики.

У межах цієї трансформації відбулося: зміцнення ідеї політичної відповідальності влади; посилення ролі волонтерського руху та громадських ініціатив; формування нової символічної політики пам'яті (героїзація учасників спротиву, закріплення цінностей свободи).

Починаючи з 2014 року, анексія Криму та початок війни на сході України радикально змінили історичний контекст.

Відтоді питання безпеки та суверенітету стало визначальним для всіх сфер суспільного життя. Війна активізувала: процеси державної мобілізації; реформування сектору безпеки та оборони; посилення міжнародних зв'язків України з партнерами; суспільну консолідацію на основі спільного досвіду страждання й спротиву.

Важливо підкреслити, що конфлікт вплинув не тільки на політику, а й на повсякденність: зміну економічних пріоритетів, адаптацію до внутрішньо переміщених осіб, розвиток волонтерських практик та формування нової соціальної підтримки.

Сучасна Україна тісно пов'язана з реформами, спрямованими на модернізацію державного управління. Одним із ключових напрямів стало запровадження механізмів контролю та зменшення корупційних ризиків. У суспільній площині це означало перехід від сприйняття держави як «віддаленої структури» до формування вимоги прозорості та підзвітності.

Можна виділити характерні риси сучасних змін: зростання ролі громадського контролю; поширення цифрових інструментів у сервісах держави; зміна стандартів управлінської культури на основі європейських підходів.

Європейська інтеграція стала не лише зовнішньополітичним курсом, а й логікою внутрішніх реформ. Українська позиція дедалі більше базувалася на стандартах прав людини, верховенстві права, розвитку демократичних інституцій. У цьому контексті сучасна історія України демонструє зв'язок між історичним досвідом спротиву та цінностями європейського демократичного простору. Трансформація державності нерозривно пов'язана зі зміною її нормативно-правової тканини. Внутрішній правовий простір зазнає тиску через необхідність тотальної гармонізації із правом Європейського Союзу в межах виконання вимог щодо членства. Цей процес вимагає від законодавчого органу (Верховної Ради) відмови від застарілих радянських правових кодифікацій та швидкого імплементування європейських директив у сферах екології, антимонопольного регулювання, захисту прав споживачів та судочинства. Водночас держава функціонує в умовах глобальної кризи міжнародного права. Неефективність Ради Безпеки ООН, обмежені інструменти ОБСЄ та затяжні процедури міжнародного правосуддя ставлять під сумнів класичну систему колективної безпеки. Як наслідок, трансформаційною тенденцією

є перехід до двосторонньої та регіональної правової інструменталізації. Україна активно розвиває архітектуру безпекових угод (безпекові декларації з країнами G7), що фактично формує нову, гнучкішу мережу міжнародних зобов'язань замість паралізованих глобальних інституцій.

В умовах тривалої війни змінюється сама природа безпеки. Україна рухається від традиційної моделі оборони до більш комплексного підходу, що включає: розвиток оборонних спроможностей; підготовку суспільства до викликів безпеки; посилення партнерств на міжнародному рівні.

Класичне уявлення про безпекову функцію держави традиційно обмежувалося здатністю її регулярних збройних сил стримувати або відбивати конвенційну військову агресію на чітко визначених кордонах. Проте трансформаційні тенденції XXI століття, зумовлені досвідом протидії гібридній та асиметричній війні, змушують переосмислити цей підхід. Сучасна держава еволюціонує в бік концепції всеохоплюючої стійкості (national resilience), яка передбачає інтеграцію військових, цивільних, економічних та соціокультурних ресурсів у єдину систему оборонної спроможності.

Цей процес також впливає на соціальні відносини: зростає значення взаємодопомоги, солідарності та відповідальності. Новітня історія України активно твориться через пам'ять: через події, вшанування жертв і героїв, формування освітніх та культурних практик.

Пам'ять виконує функцію «історичного коду» – вона підтримує ідентичність, легітимізує цінності свободи та формує уявлення про спільне майбутнє. Сучасна історія України – це період глибоких трансформацій, що поєднали політичні зміни, реформи та боротьбу за державний суверенітет. Революція Гідності стала символом переходу до нової ціннісної основи, а російська агресія – фактором, який визначив пріоритети безпеки й консолідації суспільства.

Інституційні реформи, орієнтовані на європейські стандарти, демонструють прагнення до модернізації та утвердження верховенства права. Водночас історична пам'ять і формування національної ідентичності стають важливими інструментами суспільного розвитку.

Отже, дослідження сучасної історії України є необхідним для розуміння поточних процесів у державі та для прогнозування можливих шляхів подальшого розвитку. Це не лише академічна тема, а ключ до осмислення майбутнього.

Список використаної літератури

1. Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Трансформація інституту державності в епоху глобальних криз та цифровізації. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 39. С. 11–18.
2. Горбулін В. П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ : Брайт Букс, 2022. 240 с.
3. Даниляк О. О. Трансформація функцій сучасної держави в умовах глобалізаційних та безпекових викликів. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 2. С. 14–20.
4. Кормич Б. А. Трансформація адміністративно-правового регулювання в сфері національної безпеки України. *Право і суспільство*. 2024. Вип. 4. С. 98–105.
5. Токарева В. О. Децентралізація влади в Україні: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2024. № 1 (60). С. 112–119.
6. Шаповал Ю. І. Спроможність державних інституцій перед викликами гібридної агресії. *Стратегічна панорама*. 2023. № 1-2. С. 34–42.

Труш А. А.
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Граб М. І.
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Свобода і безпека:
філософсько-правова проблема балансу в умовах війни**

Війна є одним із найбільш складних випробувань для правової та політичної системи держави. Вона змінює характер суспільних відносин, актуалізує питання захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки, одночасно створюючи ризики для реалізації фундаментальних прав і свобод людини. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема співвідношення свободи та безпеки.

У мирний час свобода особи зазвичай розглядається як одна з фундаментальних передумов демократичного суспільства. Однак в умовах збройної агресії держава змушена застосовувати додаткові механізми захисту суспільства, що об'єктивно може передбачати певні обмеження окремих прав і свобод. Українське законодавство прямо передбачає можливість таких обмежень у період дії воєнного стану. Водночас сам факт існування війни не означає автоматичного припинення дії прав людини або необмеженого розширення дискреційних повноважень держави.

Конституція України закріплює принцип, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Відповідно, безпека не може розглядатися виключно як інтерес держави, відокремлений від людини. Навпаки, безпека має гуманістичний вимір і покликана забезпечувати можливість існування та розвитку особи.

Водночас Конституція України встановлює спеціальний механізм обмеження прав у період воєнного або надзвичайного стану. Згідно зі статтею 64 Основного Закону, окремі конституційні права і свободи можуть бути обмежені із зазначенням строку дії таких обмежень, але окремі права не можуть бути обмежені навіть за таких умов [1, ст. 64].

Отже, виникає фундаментальне філософсько-правове питання: де проходить межа між необхідним забезпеченням безпеки та неприпустимим втручанням держави у свободу людини?

Актуальність цього питання для України обумовлена тривалістю повномасштабної збройної агресії та необхідністю функціонування державних інститутів у режимі постійної безпекової загрози. Воєнний стан в Україні продовжує діяти, а його правова конструкція передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод [3].

Метою статті є комплексне філософсько-правове дослідження співвідношення свободи і безпеки в умовах війни, визначення критеріїв допустимості обмеження прав людини та обґрунтування основних принципів досягнення справедливого балансу між інтересами особи, суспільства і держави.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: розкрити філософсько-правову природу свободи і безпеки; визначити їх взаємозалежність; дослідити правові межі обмеження прав людини в умовах воєнного стану; проаналізувати значення принципів верховенства права та пропорційності; сформулювати критерії належного балансу між свободою і безпекою.

Свобода є однією з центральних категорій філософії права. Її значення полягає не лише у відсутності зовнішнього примусу, а й у можливості особи самостійно визначати власну поведінку, реалізовувати свої здібності, формувати переконання та здійснювати права в межах, установлених правом.

У природно-правовій традиції свобода розглядається як така, що передує державі та не залежить від її волі. Саме ця ідея знайшла нормативне відображення в сучасній концепції прав людини. Держава не створює фундаментальні права людини у власному розумінні, а визнає, гарантує та забезпечує їх.

Особливого значення ця теза набуває в умовах війни. Надзвичайні обставини можуть зумовлювати необхідність певного обмеження свободи, однак не повинні змінювати саму природу людини як носія невідчужуваних прав.

У цьому контексті показовою є позиція Конституційного Суду України, відповідно до якої свобода людини є первинною конституційною цінністю, а будь-яке істотне її обмеження з боку держави потребує належного обґрунтування [7, ст. 64]. У рішенні від 1 квітня 2026 року № 3-

р(П)/2026 Суд повторно наголосив на значенні конституційної презумпції людської свободи та необхідності обґрунтування її обмеження.

Таким чином, навіть в умовах воєнного стану свобода не може розглядатися як другорядна цінність, якою держава може довільно розпоряджатися залежно від політичної або адміністративної доцільності.

Це має принципове значення для розуміння правової держави. Правова держава відрізняється від держави, яка лише володіє владними повноваженнями, тим, що сама держава пов'язана правом. Відповідно, війна не звільняє державу від обов'язку діяти в межах права.

Ю. Цуркан-Сайфуліна та А. Бевзик слушно наголошують, що воєнний стан не скасовує верховенство права, а трансформує умови його реалізації. При цьому право повинно залишатися не лише інструментом державного примусу, а й основою легітимності влади та довіри громадян [8, с. 7–12].

Отже, філософсько-правове значення свободи в умовах війни полягає в тому, що вона виступає не просто окремим суб'єктивним правом, а критерієм легітимності державної влади.

На перший погляд свобода і безпека можуть сприйматися як взаємно протилежні категорії. Чим більше держава прагне контролювати суспільні процеси заради безпеки, тим більшим може бути втручання у свободу особи. Проте таке протиставлення є спрощеним.

Безпека є необхідною передумовою реальної свободи. Людина, яка перебуває під постійною загрозою життю, фізичній недоторканності або насильству, формально може мати широкий комплекс прав, але фактично не матиме можливості їх реалізувати.

Саме тому безпека повинна розглядатися не як абсолютний антипод свободи, а як одна з умов її існування.

О. Мирон та Н. Гайворонюк, досліджуючи філософію безпеки в умовах воєнного стану, підкреслюють необхідність поєднання безпекової діяльності держави з орієнтацією на людину як головну цінність демократичної держави [9].

Цей підхід дозволяє сформулювати важливе положення: безпека в демократичній державі має бути не самоціллю, а засобом забезпечення людської свободи, гідності та можливості реалізації прав.

Інакше виникає небезпека зміни самої природи державної влади. Якщо безпека проголошується найвищою цінністю без визначення її меж, держава може отримати теоретичне виправдання для необмеженого

втручання в життя людини. У такому випадку поняття безпеки перетворюється на універсальний аргумент для обмеження свободи.

Філософсько-правова проблема полягає тому, що необхідно одночасно забезпечити дві цінності: захист суспільства від реальної загрози та збереження людини як автономного суб'єкта права.

Звідси випливає принципова теза: безпека без свободи може перетворитися на контроль, а свобода без безпеки – на формальну декларацію, позбавлену реального змісту.

Третім елементом аналізованої системи є людська гідність. Саме вона дозволяє уникнути спрощеного вибору між свободою та безпекою.

Гідність означає визнання людини самоцінною особистістю, яка не може розглядатися лише як засіб досягнення державних або суспільних цілей. У цьому контексті навіть законне обмеження прав не повинно перетворювати людину на об'єкт адміністративного управління.

Війна об'єктивно змінює співвідношення приватних та публічних інтересів. Від громадянина можуть вимагатися додаткові обов'язки, держава може посилювати контроль, а окремі свободи можуть бути тимчасово обмежені. Проте це не означає зникнення особи як автономного суб'єкта права.

Саме тому сучасна концепція верховенства права передбачає не лише формальне існування законів, а й заборону свавілля, правову визначеність, доступ до правосуддя, рівність перед законом та ефективне забезпечення основоположних прав [8, с. 7–12].

Відповідно, обмеження свободи може бути легітимним лише тоді, коли воно має правову основу, переслідує легітимну мету, є необхідним та пропорційним.

Українська Конституція передбачає спеціальну модель функціонування держави в умовах воєнного стану. Стаття 64 Основного Закону дозволяє встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку їх дії [1, ст. 64].

При цьому Конституція встановлює перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Такий підхід має фундаментальне філософсько-правове значення, оскільки демонструє існування меж державної влади навіть у ситуації надзвичайної небезпеки.

Таким чином, воєнний стан не створює «правового вакууму». Навпаки, він передбачає особливий режим правового регулювання, у

межах якого держава отримує додаткові повноваження, але водночас повинна діяти відповідно до Конституції та законів України.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, який передбачає надання відповідним органам влади необхідних повноважень для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, а також можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод із зазначенням строку дії таких обмежень [2, ст. 1].

Отже, законодавець поєднує два компоненти: посилення державної спроможності та збереження правових гарантій особи.

Це є принципово важливим, оскільки саме правова визначеність дозволяє відрізнити законне обмеження свободи від свавільного втручання.

Сам факт існування правової підстави для обмеження права ще не означає автоматичної правомірності будь-якого втручання. Міжнародне право прав людини виходить із того, що навіть у надзвичайних ситуаціях державні заходи повинні бути обмежені реальною необхідністю.

Стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод допускає відступ держави від окремих зобов'язань під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожуює життю нації, але лише в межах, яких вимагає гострота становища, і за умови відповідності таких заходів іншим зобов'язанням за міжнародним правом [4, ст. 15].

Таким чином, міжнародне право також не визнає абсолютної свободи держави у визначенні меж обмеження прав.

На нашу думку, баланс свободи і безпеки в умовах війни повинен ґрунтуватися щонайменше на п'яти взаємопов'язаних принципах:

1. законності – будь-яке обмеження права повинно мати чітку правову основу;
2. легітимної мети – втручання повинно бути спрямоване на конкретну суспільно значущу мету;
3. необхідності – захід має бути обумовлений реальною потребою;
4. пропорційності – обмеження не може бути надмірним порівняно з небезпекою, яку воно покликане усунути;
5. тимчасовості – обмеження не повинно перетворюватися на постійний стан правової системи.

Особливої уваги потребує саме принцип тимчасовості. Надзвичайні правові режими мають властивість поступово ставати звичайними, якщо відсутні ефективні механізми контролю за їх тривалістю.

Ю. Цуркан-Сайфуліна та А. Бевчик справедливо визначають тимчасовість обмежень як запобіжник узурпації влади та важливу гарантію відновлення демократичного порядку після завершення надзвичайних умов [8, с. 7–12].

Саме тому тривалість війни не повинна автоматично означати необмежене розширення обмежень прав людини. Кожне обмеження має періодично перевірятися на предмет його актуальності, необхідності та пропорційності.

Найбільш складним питанням є визначення того, що саме слід розуміти під «балансом» свободи і безпеки. На нашу думку, баланс не означає математичного поділу між двома цінностями або механічного пошуку «середини».

У філософсько-правовому сенсі баланс означає встановлення справедливого співвідношення між конкуруючими правовими цінностями з урахуванням конкретних обставин.

Тому в одному випадку для захисту суспільства може бути необхідним значне обмеження певної свободи, а в іншому – аналогічне обмеження буде надмірним.

Сучасна українська правова доктрина дедалі більше орієнтується саме на таке розуміння. Дослідження щодо балансу між безпекою та свободою наголошує на необхідності оцінювати обмеження конституційних прав через законність, верховенство права, домірність та збереження сутності відповідних прав.

Важливу роль у цьому процесі відіграє судова влада. Саме суд має можливість перевірити, чи відповідає конкретне втручання в права людини вимогам Конституції та закону.

Дослідження сучасного українського законодавства також підкреслюють значення судової влади як незалежного арбітра у визначенні правомірності обмежень під час воєнного стану [5, с. 261–267].

Отже, держава не може бути єдиним суб'єктом, який визначає межі власних повноважень. Для реального балансу необхідні механізми парламентського, судового та суспільного контролю.

При цьому особливого значення набуває довіра громадян. Якщо людина сприймає обмеження як необхідний, законний та пропорційний

захід для захисту суспільства, легітимність такого обмеження є значно вищою. Якщо ж обмеження сприймається як прояв свавілля, воно здатне послаблювати довіру до державних інститутів і, зрештою, негативно впливати на саму національну безпеку.

Таким чином, свобода і безпека не повинні розглядатися як взаємовиключні цінності. У демократичній правовій державі вони утворюють взаємопов'язану систему, центром якої є людина.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що проблема співвідношення свободи і безпеки в умовах війни не може бути вирішена шляхом безумовного надання пріоритету одній із цих цінностей.

Свобода без безпеки може залишатися лише формальною можливістю реалізації прав, оскільки реальна загроза життю, фізичній недоторканності та існуванню держави об'єктивно обмежує можливості людини. Водночас безпека без свободи здатна перетворитися на надмірний державний контроль і втратити своє гуманістичне призначення.

Тому основним завданням держави в умовах війни має бути не вибір між свободою та безпекою, а забезпечення їх узгодженого існування.

Філософсько-правовою основою такого підходу є визнання людини найвищою соціальною цінністю. Безпека повинна забезпечувати умови для існування та реалізації прав людини, а обмеження свободи можуть бути виправданими лише за наявності реальної суспільної необхідності.

Українська конституційна модель передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод у період воєнного стану, однак одночасно встановлює межі такого втручання. Наявність невідчужуваних прав, принцип верховенства права, судовий контроль, вимоги законності та пропорційності створюють систему запобіжників проти перетворення надзвичайного режиму на необмежену дискрецію держави.

Важливо, що сучасна практика Конституційного Суду України розвиває саме такий підхід: запровадження воєнного стану не означає можливості втручання у зміст і обсяг прав всупереч конституційним вимогам, а допустимість такого втручання має оцінюватися з урахуванням верховенства права та принципу домірності.

Отже, справжній баланс свободи і безпеки полягає не в максимізації безпеки ціною свободи та не в абсолютному збереженні свободи ціною безпеки, а у встановленні правових меж, за яких держава отримує достатні

можливості для захисту суспільства, не втрачаючи при цьому своєї правової та демократичної природи.

Саме здатність держави зберегти людську гідність, верховенство права та гарантоване ядро прав людини в умовах війни є одним із найважливіших критеріїв її правової зрілості та легітимності.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.
5. Мельниченко Б., Ясінський А. Обмеження та гарантії прав і свобод громадян України в умовах воєнного стану: конституційно-правовий вимір. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2026. Т. 13. № 1 (49). С. 261–267. DOI: 10.23939/law2026.49.261.
6. Мельниченко Б. Б. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 106–109.
7. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2026 року. № 3-р(П)/2026. *Офіційний вебсайт Конституційного Суду України*.
8. Цуркан-Сайфуліна Ю. В., Бевзик А. В. Філософсько-правове осмислення верховенства права в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2025. № 3. С. 7–12. DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2025-3-1.
9. Олексюк М., Гайворонюк Н. Філософія безпеки в умовах воєнного стану. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2023. Т. 320. № 4. DOI: 10.31891/2307-5740-2023-320-4-28.
10. Головатий С. Мірило правовладдя: Коментар. Глосарій. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) Rule of Law Checklist. Київ : ВАІТЕ, 2017. 163 с.

11. Погребняк С. П. Історичні витoki верховенства права. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 15. С. 3–13.
12. Попович Т. П. Розуміння обов'язку у природно-правових концепціях Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 315–319.
13. Саміло А., Шишко В. Філософські аспекти верховенства права в умовах воєнного стану. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (ДДУВС, 29 лют. 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 210–212.
14. Максимов С. Філософсько-правова концепція вічного миру Канта і сучасність. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 4 (43). С. 44–51.
15. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА В УКРАЇНІ

Гарасимів О. Ю.

*кандидат юридичних наук,
LLM, адвокат, партнер АО «Алітіс»,
фахівець з договірної роботи ТзОВ «Грід Дінамікс Україна»*

Кейс-метод на основі рішень ЄСПЛ у підготовці правників

Юридична освіта зберігає свою популярність серед абітурієнтів. Тисячі майбутніх студентів виявляють бажання вступати на спеціальності «Право», «Міжнародне право», а також «Правоохоронна діяльність» і «Публічне управління та адміністрування» [12]. Відтак, особливу увагу привертає не так на кількість закладів вищої освіти, які покликані забезпечити потреби вступників, як на якість надаваних освітніх послуг та можливості застосування набутих під час навчання навичок у подальшій практичній діяльності фахівців у галузі права.

В умовах високої конкуренції серед закладів вищої освіти у галузі права конкурентоспроможність зберігають саме ті, які готові впроваджувати інноваційні підходи до навчання. Юридична освіта в Україні динамічно розвивається, адаптуючись до сучасних викликів і впроваджуючи міжнародні стандарти підготовки фахівців у тих чи інших сферах. Не останню роль у підвищенні якості навчання на правничих факультетах відіграють інтерактивні, практикоорієнтовані методи.

Традиційно, професія правника пов'язується з чітким знанням законодавчих норм та слідуванням букві закону. Однак, у підготовці юристів важливим є формування навичок правового аналізу, а не лише знання норм права. Саме аналітичне мислення дозволяє приймати оперативні рішення, продукувати науково та законодавчо обґрунтовані аргументи з використанням всього арсеналу доступних допоміжних інструментів у роботі юриста.

Саме одним із провідних способів навчання у сфері юриспруденції є кейс-метод, який можна визначити як спосіб навчання через досвід з використанням реальних ситуацій, що у свою чергу, є хорошою основою

для формування професійних навичок [6, с. 140]. Використання практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як бази для застосування кейс-методу в юридичній освіті є виправданим з наступних причин.

Актуальність правових позицій ЄСПЛ у сучасних реаліях. З огляду на сучасні тенденції євроінтеграції та впровадження міжнародних та регіональних стандартів прав і свобод людини особливою популярністю в розвитку правової освіти користуються методи із врахуванням правових позицій ЄСПЛ. Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) безумовно є одним із найважливіших міжнародних договорів України у сфері забезпечення прав і свобод людини. Після ратифікації у 1997 р. вона, відповідно до ст. 9 Конституції України, стала невід’ємною частиною законодавства України як міжнародний договір, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України [9].

У Преамбулі до Конвенції вказано, що «[у]ряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію ... сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є єдиними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації [прав людини]».

Практика ЄСПЛ (як єдиного органу, уповноваженого тлумачити Конвенцію [8]) є одним із найважливіших орієнтирів, зокрема, у правотворчій та правозастосовній діяльності, який покликаний сприяти формуванню єдиних підходів до правозахисту, а отже – важливим є її значення також і для підготовки фахівців у галузі права. У цьому контексті варто зазначити, що вивчення як положень Конвенції, так і правових позицій ЄСПЛ є позитивним кроком у сфері національної правової освіти.

Вагомий внесок у популяризацію практики ЄСПЛ, зокрема і як предмета вивчення у закладах вищої освіти, в Україні здійснює започаткована П. Рабіновичем Львівська лабораторія прав людини (далі – Лабораторія), яка тепер носить його ім’я. Серед іншого, Лабораторія вперше в Україні розпочала перекладати українською, реферувати й публікувати рішення ЄСПЛ [10], організовувала різноманітні заходи для науковців та практиків за участі голови, суддів та юристів секретаріату ЄСПЛ, найбільш яскравими з яких є Міжнародні форуми з практики ЄСПЛ [див. зокрема 4, 5, 7, 3].

Переваги кейс-методу порівняно з традиційними лекційними підходами. Насамперед варто відзначити, що навчання за допомогою застосування, зокрема, кейс-методу спряє формуванню критичного мислення та навичок юридичної аргументації у студентів, оскільки кейси (з англ. “case” – справа), як елемент навчання, походять з реальних життєвих ситуацій та охоплюють динамічні правовідносини.

Таким чином, кейс-метод дозволяє впроваджувати навчальні активності, засновані на змодельованих обставинах, наближених до практичних умов правозастосування з використанням, зокрема, таких засобів:

- моделювання судових процесів (*moot courts*) – відтворення реальних судових засідань з метою відпрацювання навичок виступів під час процесу, обрання вдалої стратегії та підготовки і складання процесуальних документів [2];

- аналіз рішень у малих групах – метод навчання, основною метою якого є аналіз того, як студенти, взаємодіючи між собою, обробляють інформацію для прийняття тих чи інших рішень;

- опрацювання цифрових баз практики ЄСПЛ, що вимагає певних аналітичних і технічних навичок. Офіційною цифровою базою ЄСПЛ є *HUDOC*, яка містить оригінали (англійською та / або французькою мовами) рішень ЄСПЛ, а також переклади деяких з них мовами держав – учасниць Конвенції, прес-релізи та інші матеріали [1].

Безумовною перевагою кейс-методу є також те, що він однаково ефективний як в очному, так і в онлайн навчанні, що є надзвичайно важливим з огляду на виклики для сучасного навчання в Україні.

Міждисциплінарна природа рішень ЄСПЛ як бази для застосування кейс-методу. Особливо придатними для навчання фахівців у галузі права рішення ЄСПЛ є, серед іншого, завдяки їхній міждисциплінарній природі. Найбільш яскраво міждисциплінарна природа рішень ЄСПЛ проявляється у справах щодо порушення права на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13 Конвенції), оскільки порушення означеного права, зазвичай, «прив’язуються» ЄСПЛ до порушення державою-відповідачем іншого конвенційного права, для захисту якого, на погляд ЄСПЛ, забракло ефективних юридичних засобів. Наприклад, у рішенні у справі «Ухань проти України» (2008) ЄСПЛ вказав на відсутність ефективного засобу оскарження невідповідності умов тримання під вартою [11]. При цьому ЄСПЛ зазначив, що внаслідок

відсутності у національному законодавстві ефективних та доступних засобів захисту за скаргами заявника щодо лікування та умов тримання під вартою Україна порушила свої конвенційні зобов'язання.

Таким чином, практика ЄСПЛ становить ефективну основу для застосування кейс-методу в юридичній освіті, забезпечуючи поєднання теоретичної підготовки з формуванням практичних професійних навичок. Використання цього підходу сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх правників та обумовлює доцільність його ширшого впровадження у національній системі юридичної освіти.

Список використаних джерел

1. <https://www.echr.coe.int> (дата звернення 24.06.2026 р.).
2. Moot court (Моделювання судового засідання). URL : <https://pravokator.club/projects/moot-court-modelyuvannya-sudovogo-zasidannya/> (дата звернення 24.06.2026 р.).
3. XIII Міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини. URL : <https://resources.osce.org/uk/event/663331> (дата звернення 24.06.2026 р.).
4. Гудима Д., Гарасимів О. Міжнародні форуми у Львові з практики Європейського суду з прав людини стають традиційними. *Право України*. 2014. № 12. С. 232-233.
5. Гудима Д., Гарасимів О., Ковалишин О. Міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини у Франковому університеті. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 472-476.
6. Костюченко О. Є. Практико-орієнтоване навчання як інструмент розвитку юридичної освіти в Україні. *Нове українське право*. 2021. № 4. С. 138-143. URL : <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.21>
7. Наконечна А., Гарасимів О. Щорічний VI Міжнародний форум у Львові з практики Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2017. № 12. С. 220-223.
8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-15. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 24.06.2026 р.).
9. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>
(дата звернення 24.06.2026 р.).

10. Рабінович П. М. Львівській лабораторії прав людини – 20 років. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 3 (86). 2016. С. 114–120.

11. Рішення ЄСПЛ у справі «Ухань проти України» (2009). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90345> (дата звернення 24.06.2026 р.).

12. Як стати юристом у 2026 році: вступ, навчання та ким можна працювати. URL : <https://abiturients.info/uk/abiturientu/korisne/yak-stati-yuristom-u-2026-roci-vstup-navchannya-ta-kim-mozhna-pracyuvati> (дата звернення 24.06.2026 р.).

Гриневич Д. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Марусяк Л. О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Смарт-контракти та перспективи їх використання в Україні

Сучасний розвиток цифрових технологій суттєво трансформує суспільні відносини, зокрема у сфері права, економіки та державного управління. Однією з найбільш інноваційних технологій останніх років є блокчейн, на основі якого функціонують смарт-контракти. Їх впровадження відкриває нові можливості для автоматизації договірних відносин, мінімізації людського фактору та підвищення рівня довіри між учасниками правовідносин.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вдосконалення механізмів укладення та виконання договорів в умовах цифрової трансформації суспільства. Незважаючи на значний потенціал смарт-контрактів, їх правова природа та особливості застосування в Україні залишаються недостатньо врегульованими, що потребує комплексного наукового аналізу.

Проблематику використання смарт-контрактів досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких Н. Сабо, В. Мілаш, О. Баранов,

О. Вінник, І. Спасибо-Фатєєва та інші. Водночас стрімкий розвиток цифрових технологій формує нові виклики, які потребують подальшого наукового осмислення.

Метою дослідження є визначення правової природи смарт-контрактів, аналіз можливостей їх використання в Україні та окреслення перспектив удосконалення правового регулювання відповідних правовідносин.

Термін «смарт-контракт» був запропонований американським ученим Ніком Сабо ще у 1994 році. Він визначав смарт-контракт як комп'ютеризований транзакційний протокол, який автоматично виконує умови договору [2, с. 3]. На відміну від традиційних договорів, смарт-контракт існує у вигляді програмного коду, що розміщується у блокчейн-мережі та виконується автоматично після настання визначених сторонами умов.

Смарт-контракти функціонують на основі технології блокчейн, яка являє собою розподілений реєстр даних, що забезпечує незмінність інформації та високий рівень захисту від несанкціонованого втручання [3, с. 58]. Кожна транзакція фіксується у вигляді блоку та підтверджується всіма учасниками мережі, що унеможливорює її підроблення або видалення.

У юридичній літературі існують різні підходи до визначення правової природи смарт-контрактів. Одні науковці розглядають їх як різновид цивільно-правового договору, інші – як спосіб виконання договірних зобов'язань, а треті – як технічний інструмент реалізації вже укладеного правочину [4, с. 121]. Найбільш обґрунтованою видається позиція, відповідно до якої смарт-контракт є особливою формою реалізації договірних відносин, що поєднує юридичні та програмно-технічні елементи.

Правовою основою для використання електронних правочинів в Україні виступають положення Цивільного кодексу України, відповідно до яких правочин може вчинятися як у письмовій, так і в електронній формі [1, ст. 205]. Крім того, Закон України «Про електронну комерцію» визнає юридичну силу електронних договорів та встановлює порядок їх укладення [5, ст. 11].

Важливою перевагою смарт-контрактів є автоматизація виконання договірних зобов'язань. Після настання визначених умов система самостійно здійснює передбачені дії без необхідності втручання сторін або

третіх осіб. Це дозволяє значно скоротити витрати часу та фінансових ресурсів на адміністрування договірних відносин [6, с. 84].

Ще однією перевагою є підвищення рівня безпеки правочинів. Завдяки використанню криптографічних методів захисту даних і децентралізованій структурі блокчейну суттєво зменшується ризик фальсифікації інформації або несанкціонованого втручання в процес виконання договору [7, с. 49].

Смарт-контракти можуть ефективно використовуватися у різних сферах суспільного життя. Найбільш перспективними напрямками є фінансовий сектор, страхування, логістика, державні закупівлі, нерухомість та сфера інтелектуальної власності [8, с. 173]. Зокрема, у сфері нерухомості вони можуть забезпечувати автоматичне перерахування коштів після реєстрації права власності, а у сфері страхування – автоматичну виплату компенсації при настанні страхового випадку.

Особливий інтерес становить використання смарт-контрактів у публічному управлінні. Їх застосування здатне підвищити прозорість процедур державних закупівель, зменшити корупційні ризики та забезпечити автоматичний контроль за виконанням договірних зобов'язань [9, с. 95].

Разом із перевагами існує низка проблем, що стримують поширення смарт-контрактів в Україні. Однією з ключових є відсутність спеціального законодавства, яке б визначало їх правовий статус, порядок укладення та виконання. Наразі українське законодавство лише частково дозволяє використовувати окремі елементи цифрових договорів, проте не містить комплексного регулювання смарт-контрактів [10, с. 137].

Суттєвою проблемою також є складність внесення змін до смарт-контракту після його розміщення у блокчейн-мережі. У традиційних договірних відносинах сторони можуть змінювати умови договору за взаємною згодою, тоді як програмний код смарт-контракту часто не передбачає такої можливості [6, с. 88].

Додаткові ризики пов'язані з технічними помилками програмного забезпечення. Невірно написаний код може спричинити неналежне виконання договору або фінансові втрати для сторін. Виникає також питання визначення відповідальності за такі помилки: розробника програмного забезпечення, власника платформи чи сторін договору [4, с. 126].

У контексті євроінтеграції України особливого значення набуває досвід Європейського Союзу щодо регулювання цифрових технологій. Формування єдиних підходів до використання блокчейн-технологій та цифрових активів створює передумови для гармонізації українського законодавства із європейськими стандартами [11, с. 42].

На нашу думку, подальший розвиток правового регулювання смарт-контрактів в Україні має здійснюватися за такими напрямками: законодавче визначення поняття смарт-контракту; закріплення його юридичної сили; визначення порядку укладення, зміни та припинення; встановлення механізмів вирішення спорів; визначення правил відповідальності за технічні помилки та збої програмного забезпечення.

Отже, смарт-контракти є перспективним інструментом цифрової економіки, здатним забезпечити автоматизацію виконання зобов'язань, підвищення рівня безпеки правочинів та зниження транзакційних витрат. Разом із тим їх ефективне використання потребує належного нормативно-правового забезпечення та адаптації національного законодавства до сучасних цифрових викликів. Враховуючи світові тенденції розвитку цифрових технологій та курс України на європейську інтеграцію, можна прогнозувати поступове розширення сфери застосування смарт-контрактів у різних галузях права та економіки.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Szabo N. Smart Contracts. Extropy. 1994. С. 1–5.
3. Swan M. Blockchain: Blueprint for a New Economy. Sebastopol : O'Reilly Media, 2015. 152 p.
4. Вінник О. М. Правові аспекти використання технології блокчейн та смарт-контрактів. *Право України*. 2021. № 6. С. 118–128.
5. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
6. Баранов О. А. Цифрова економіка та правове регулювання інформаційних відносин. Київ : АртЕк, 2022. 240 с.
7. Мілаш В. С. Цифрові технології у договірному праві. Харків : Право, 2021. 216 с.
8. Спасибо-Фатєєва І. В. Сучасні проблеми розвитку цивільного права України. Харків : Право, 2020. 312 с.

9. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Інформаційне право України. Одеса : Фенікс, 2022. 384 с.
10. Баранов О. А. Правові проблеми застосування смарт-контрактів в Україні. *Юридична Україна*. 2023. № 4. С. 132–140.
11. European Blockchain Partnership. Blockchain and Digital Assets in Europe. Brussels, 2024.

Заблоцький Н. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Туркот О. А.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Кібероперації та міжнародне право:
проблеми кваліфікації та відповідальності держав**

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвів до формування кіберпростору як окремого середовища міжнародної взаємодії. Сучасні держави використовують цифрові технології не лише для розвитку економіки та державного управління, а й у сфері оборони, розвідки, забезпечення національної безпеки та міжнародного протистояння.

Кібероперації дедалі частіше стають складовою міжнародних конфліктів. Їх особливістю є можливість здійснення впливу на інформаційні системи, об'єкти критичної інфраструктури, державні органи та інші об'єкти без безпосереднього фізичного проникнення на територію іншої держави.

У зв'язку з цим виникає принципове питання: яким чином традиційні норми міжнародного права мають застосовуватися до кібероперацій і за яких умов така операція може породжувати міжнародну відповідальність держави.

Міжнародна спільнота виходить із того, що міжнародне право застосовується до діяльності держав у кіберпросторі. Це підтверджується, зокрема, підходами Організації Об'єднаних Націй та міжнародно-правовою доктриною. Талліннський посібник щодо міжнародного права,

застосовного до кібероперацій систематизує підходи міжнародно-правової науки до застосування існуючих норм міжнародного права щодо кібероперацій, охоплюючи питання суверенітету, юрисдикції, відповідальності держав, застосування сили та права збройних конфліктів [6, с. 9–10].

Водночас талліннський посібник щодо міжнародного права, застосовного до кібероперацій має саме доктринальне значення. Він підготовлений групою незалежних експертів і не є міжнародним договором або офіційним нормативним актом. Тому його положення можуть використовуватися для наукового аналізу та систематизації міжнародно-правових підходів, але не можуть автоматично розглядатися як самостійні юридично обов'язкові норми.

Вихідною точкою для аналізу правомірності кібероперацій є положення Статуту Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до статті 2 Статуту ООН держави зобов'язані діяти відповідно до принципів суверенної рівності, добросовісного виконання міжнародних зобов'язань, мирного вирішення міжнародних спорів та утримуватися від погрози силою або її застосування [1, ст. 2].

Особливого значення у контексті кібероперацій має пункт 4 статті 2 Статуту ООН, який встановлює заборону погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави або в будь-який інший спосіб, несумісний із цілями ООН [1, ст. 2].

Проблема полягає у визначенні того, за яких умов кібероперація може бути прирівняна до застосування сили. На відміну від традиційних військових дій, кібероперація може не супроводжуватися безпосереднім фізичним застосуванням військової сили. Вона може полягати у втручанні в роботу інформаційних систем, блокуванні цифрових ресурсів, знищенні або зміні даних чи порушенні функціонування критичної інфраструктури.

У доктрині міжнародного права сформувався підхід, відповідно до якого правова оцінка кібероперації повинна здійснюватися з урахуванням її масштабу та наслідків. Талліннський посібник щодо міжнародного права, застосовного до кібероперацій визначає, що кібероперація становить застосування сили тоді, коли її масштаб та наслідки є порівнянними з операціями, які досягають рівня застосування сили у фізичному середовищі [6, с. 330].

Таким чином, сам факт використання цифрових технологій не визначає правомірність або неправомірність поведінки держави. Вирішальне значення мають характер операції, її наслідки, спрямованість та відповідність міжнародним зобов'язанням держави.

Наступною проблемою є співвідношення кібероперацій із принципом суверенітету держав. Держава має суверенітет над своєю територією та відповідними державними функціями. Втручання іншої держави у функціонування державних інформаційних систем може поставити питання про порушення територіального суверенітету.

Шмітт М. Н. розглядає суверенітет як один із базових принципів, що застосовуються до кібероперацій, і окремо виділяє питання порушення суверенітету держави внаслідок кібероперацій [6, с. 11–27].

При цьому у міжнародному праві не сформувалося універсального підходу щодо того, які саме кібероперації автоматично становлять порушення суверенітету. Це одна з найбільш дискусійних проблем сучасного міжнародного кіберправа.

Важливим аспектом є також принцип невтручання у внутрішні справи держав. Якщо кібероперація спрямована на втручання у здійснення державою виключних внутрішніх функцій, зокрема політичних, економічних або безпекових процесів, постає питання про порушення принципу невтручання.

Таким чином, навіть кібероперація, яка не досягає порогу застосування сили, за певних обставин може суперечити іншим нормам міжнародного права.

Центральною проблемою встановлення міжнародної відповідальності держави є атрибуція кібероперації. Кіберпростір характеризується можливістю використання складних технічних механізмів приховування походження операції, використання інфраструктури третіх держав, залучення приватних осіб або організацій та використання програмного забезпечення, створеного іншими суб'єктами.

Відповідно до статті 2 Статей Комісії міжнародного права ООН про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року, міжнародно-протиправне діяння держави має місце тоді, коли поведінка, що полягає у дії або бездіяльності, є атрибутованою державі відповідно до міжнародного права та становить порушення міжнародного зобов'язання цієї держави [2, ст. 2].

Стаття 4 Статей КМП передбачає, що поведінка будь-якого органу держави розглядається як діяння цієї держави за міжнародним правом незалежно від того, яку функцію цей орган виконує [2, ст. 4].

Це правило має безпосереднє значення для кібероперацій, які здійснюються державними органами, військовими підрозділами або спеціальними державними службами.

Більш складною є ситуація, коли кібероперацію здійснює недержавний суб'єкт. Стаття 8 Статей КМП передбачає, що поведінка особи або групи осіб розглядається як діяння держави, якщо така особа або група фактично діє за інструкціями, під керівництвом або контролем цієї держави [2, ст. 8].

Шмітт М. Н. застосовує зазначений підхід безпосередньо до кібероперацій. Правило 17 передбачає можливість атрибуції державі кібероперації недержавного суб'єкта, якщо такий суб'єкт діє відповідно до інструкцій держави, під її керівництвом або контролем або якщо держава визнає та приймає відповідну операцію як власну [6, с. 94].

Саме проблема атрибуції є одним із найскладніших питань міжнародної відповідальності у кіберпросторі. Сучасна практика демонструє, що держави можуть публічно покласти відповідальність за кіберінциденти на інші держави, однак технічна атрибуція та її юридичне доведення не завжди є тотожними процесами.

У науковій літературі наголошується, що міжнародне право не встановлює спеціального, відмінного від загального, стандарту атрибуції для кібероперацій. Водночас технічні особливості кіберпростору значно ускладнюють встановлення фактичного зв'язку між конкретною операцією та державним органом або державою [7, с. 583–657].

Отже, для встановлення міжнародної відповідальності недостатньо лише встановити факт шкідливого кіберінциденту. Необхідно довести його зв'язок із державою відповідно до міжнародно-правових критеріїв атрибуції.

Наступним елементом є встановлення порушення міжнародного зобов'язання. Відповідно до статті 12 Статей КМП порушення міжнародного зобов'язання має місце тоді, коли діяння держави не відповідає тому, що вимагає від неї це зобов'язання, незалежно від його походження або характеру [2, ст. 12].

Таким чином, міжнародна відповідальність може виникнути у зв'язку з порушенням різних міжнародно-правових норм: заборони

застосування сили, принципу невтручання, норм міжнародного гуманітарного права, міжнародних зобов'язань щодо захисту певних об'єктів та інших міжнародних норм.

Особливого значення кібероперації набувають під час збройного конфлікту. У такому випадку до них застосовуються норми міжнародного гуманітарного права.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста виходить із того, що міжнародне гуманітарне право обмежує кібероперації під час збройного конфлікту так само, як інші засоби та методи ведення воєнних дій [4, с. 4–5].

Шмітт М. Н. також встановлює у Правилі 80, що кібероперації, які здійснюються у контексті збройного конфлікту, підпадають під дію права збройних конфліктів [6, с. 375].

При цьому необхідно розмежовувати *jus ad bellum* та *jus in bello*. Питання про правомірність застосування сили між державами та питання про правила ведення збройного конфлікту є різними категоріями міжнародно-правового регулювання.

Якщо кібероперація здійснюється під час збройного конфлікту та відповідає критеріям нападу у розумінні міжнародного гуманітарного права, до неї застосовуються принципи розрізнення, пропорційності та вжиття запобіжних заходів.

Додатковий протокол I до Женевських конвенцій закріплює принцип розрізнення між цивільним населенням і комбатантами, а також між цивільними об'єктами та військовими цілями [3, ст. 48]. Стаття 51 встановлює захист цивільного населення від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями, та забороняє невибіркові напади [3, ст. 51].

У кіберпросторі практичне значення цих норм є особливо великим. Кібероперація, спрямована на військову систему, може мати побічний вплив на цивільні інформаційні мережі, медичні установи, енергетичні системи або інші об'єкти цивільної інфраструктури.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста звертає увагу на те, що принцип розрізнення має безпосереднє значення для кібероперацій, а поширення шкідливого програмного забезпечення може спричинити масштабні побічні наслідки для цивільних об'єктів [4, с. 5–8].

Отже, під час збройного конфлікту правова оцінка кібероперації повинна включати не лише питання її спрямованості на військову ціль, а й

оцінку передбачуваних наслідків для цивільного населення та цивільної інфраструктури.

Окремої уваги заслуговує проблема застосування контрзаходів. Якщо кібероперація є міжнародно-протиправним діянням, держава-жертва може за наявності передбачених міжнародним правом умов застосувати контрзаходи.

Стаття 22 Статей КМП визначає, що протиправність діяння держави, яке не відповідає міжнародному зобов'язанню щодо іншої держави, виключається, якщо і в тій мірі, в якій це діяння становить законний контрзахід, застосований щодо цієї іншої держави [2, ст. 22].

Водночас контрзаходи не є необмеженим правом держави. Вони мають відповідати встановленим міжнародним умовам, зокрема вимогам необхідності, пропорційності та тимчасовості.

У кіберпросторі це створює додаткові труднощі, оскільки помилкова атрибуція може призвести до застосування заходів проти держави, яка фактично не здійснювала відповідну операцію.

Тому до питання атрибуції у кіберпросторі необхідно підходити особливо обережно. Недостатньо лише припустити походження кібероперації. Для застосування міжнародно-правових заходів необхідна достатня доказова основа, яка дозволяє обґрунтувати відповідність дій держави міжнародному праву.

Для України питання міжнародно-правового регулювання кібероперацій має особливе практичне значення. Національне законодавство визначає основні засади забезпечення кібербезпеки та систему суб'єктів національної системи кібербезпеки.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні засади забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави у кіберпросторі [5, ст. 1].

Відповідно до цього Закону кібербезпека пов'язується із захищеністю життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору [5, ст. 1].

Національне законодавство України у цій сфері має важливе значення для внутрішнього забезпечення кібербезпеки, однак міжнародна відповідальність держави визначається насамперед нормами міжнародного права.

Саме тому перспективним напрямом є гармонізація національних механізмів кіберзахисту з міжнародно-правовими стандартами та посилення міжнародної співпраці щодо атрибуції, обміну інформацією та протидії кіберопераціям.

Особливої уваги потребує питання формування єдиного міжнародного підходу до критеріїв кваліфікації кібероперацій. Сьогодні міжнародне право вже містить фундаментальні норми, які можуть застосовуватися до кіберпростору, але щодо окремих питань існують різні позиції держав.

Це стосується, зокрема, меж принципу суверенітету у кіберпросторі, критеріїв порушення заборони застосування сили, умов застосування права на самооборону та стандартів належної обачності держав.

У цьому контексті важливим є подальший розвиток міжнародної практики та формування *opinio juris* держав. Саме узгоджена практика держав може поступово конкретизувати зміст загальних норм міжнародного права стосовно кіберпростору.

Кібероперації є новим технологічним явищем, однак їх правова оцінка не повинна здійснюватися поза межами існуючої системи міжнародного права. Статут ООН, норми міжнародного права про відповідальність держав та міжнародне гуманітарне право створюють фундаментальну правову основу для регулювання поведінки держав у кіберпросторі.

Основною проблемою залишається не відсутність міжнародного права як такого, а визначення того, яким саме чином його загальні норми повинні застосовуватися до конкретних кібероперацій.

Особливо складним є питання атрибуції. Для встановлення міжнародної відповідальності необхідно встановити не лише факт кібероперації та її негативні наслідки, а й юридично достатній зв'язок відповідної поведінки з державою.

Під час збройного конфлікту кібероперації підпадають під дію міжнародного гуманітарного права. У цьому випадку особливого значення набувають принципи розрізнення, пропорційності та обмеження засобів і методів ведення війни.

Перспективним напрямом розвитку міжнародного права є подальше формування узгодженої практики держав щодо правової кваліфікації кібероперацій, критеріїв атрибуції та умов застосування міжнародно-правових заходів реагування.

Науково обґрунтованим видається підхід, відповідно до якого цифрова специфіка кіберпростору не повинна автоматично створювати окрему систему міжнародного права. Навпаки, основним завданням сучасної міжнародно-правової науки є адаптація вже існуючих норм до нових технологічних реалій із одночасним урахуванням особливостей кіберпростору.

Отже, подальший розвиток міжнародно-правового регулювання кібероперацій має здійснюватися шляхом конкретизації існуючих норм, розвитку міжнародної практики, посилення механізмів міжнародної співпраці та формування чіткіших критеріїв відповідальності держав за протиправні дії у кіберпросторі.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй : міжнародний документ від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
2. Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001. Yearbook of the International Law Commission. 2001. Vol. II, Part Two. New York : United Nations, 2007. URL : https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
4. International Committee of the Red Cross. International Humanitarian Law and Cyber Operations during Armed Conflicts. Geneva : ICRC, 2019. 9 p. URL : <https://www.icrc.org/en/document/international-humanitarian-law-and-cyber-operations-during-armed-conflicts>
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2163-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
6. Schmitt M. N. (ed.). Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 638 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316822524>.
7. Efrony D., Shany Y. A Rule Book on the Shelf? Tallinn Manual 2.0 on Cyberoperations and Subsequent State Practice. *American Journal of International Law*. 2018. Vol. 112, No. 4. Pp. 583–657. DOI: <https://doi.org/10.1017/ajil.2018.87>.

8. Brown G. D. International Law Applies to Cyber Warfare! Now What? *Southwestern Law Review*. 2017. Vol. 46. Pp. 355–374.
9. Patrick C. Debugging the Tallinn Manual 2.0's Application of the Due Diligence Principle to Cyber Operations. *Washington International Law Journal*. 2019. Vol. 28. No. 2. Pp. 581–614.
10. United Nations. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. *Report of the Group of Governmental Experts on Advancing Responsible State Behaviour in Cyberspace in the Context of International Security*. A/76/135. New York : United Nations, 2021. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/3944243>

Івасівка Ю. М.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Мельниченко Б. Б.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Цифрові права людини як новий напрям розвитку конституційного права України

Стрімка цифровізація суспільних відносин істотно змінює механізми реалізації прав і свобод людини. Інтернет, електронні державні послуги, цифрова ідентифікація, електронні реєстри, автоматизоване оброблення персональних даних та алгоритмічні системи поступово стають невід'ємними елементами взаємодії особи з державою і суспільством. За таких умов традиційне розуміння конституційних прав потребує переосмислення з урахуванням особливостей їх реалізації у цифровому середовищі.

Конституція України закріплює фундаментальні права людини, зокрема право на невтручання в особисте і сімейне життя, свободу думки і слова, право на інформацію, право на звернення до органів державної влади та право на судовий захист [1, ст. 32, 34, 40, 55]. При цьому Основний Закон України був прийнятий у 1996 році, коли сучасна цифрова екосистема фактично не існувала. Тому одним із сучасних напрямів розвитку конституційного права є забезпечення того, щоб конституційні

гарантії залишалися ефективними незалежно від технологічної форми реалізації відповідного права.

Актуальність проблеми посилюється тим, що цифрова трансформація створює не лише нові можливості для реалізації прав людини, а й нові ризики: масштабне збирання персональних даних, автоматизоване прийняття рішень, кіберзагрози, цифрова нерівність, обмеження доступу до інформації, поширення дезінформації та можливість непрозорого використання алгоритмів. Саме тому цифровізація повинна розглядатися не лише як технологічний процес, а і як конституційно-правова проблема.

Поняття «цифрові права людини» не означає автоматичного виникнення абсолютно нової групи прав, не пов'язаної з уже закріпленими конституційними правами. Значна частина цифрових прав є результатом адаптації традиційних прав людини до нових технологічних умов. Водночас цифрове середовище породжує нові способи реалізації прав і створює специфічні вимоги до їх гарантування.

У цьому контексті доцільно розглядати цифрові права людини як сукупність правових можливостей особи, що забезпечують реалізацію та захист її фундаментальних прав у цифровому середовищі, а також спеціальних гарантій, пов'язаних із використанням цифрових технологій.

Такий підхід відповідає сучасним міжнародним тенденціям. Рада ООН з прав людини неодноразово наголошувала, що ті самі права, які людина має офлайн, повинні захищатися і в цифровому середовищі. Особливе значення у цьому контексті має право на приватність у цифрову епоху [4, п. 1-5]. Таким чином, цифровізація не повинна створювати правовий простір, у якому рівень захисту особи є нижчим, ніж у традиційних суспільних відносинах.

Показовим є підхід Європейського Союзу. У Європейській декларації про цифрові права та принципи цифрового десятиліття визначено, що цифрова трансформація має здійснюватися з повагою до фундаментальних прав людини, а людина повинна перебувати в центрі цифрової трансформації [5]. Європейський підхід передбачає забезпечення безпечного цифрового середовища, захисту персональних даних, недискримінації, свободи вибору та участі людини у цифровому суспільстві [5].

Для України особливого значення набуває питання конституційного забезпечення права на приватність у цифровому середовищі. Стаття 32

Конституції України встановлює, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1, ст. 32]. В умовах цифровізації це положення набуває нового змісту, оскільки персональна інформація може збиратися, зберігатися, аналізуватися та передаватися за допомогою автоматизованих інформаційних систем.

Закон України «Про захист персональних даних» конкретизує відповідні гарантії. Зокрема, особисті немайнові права на персональні дані визначаються як невід'ємні та непорушні, а суб'єкту персональних даних гарантується право знати про джерела збирання його даних, мету їх обробки та місцезнаходження володільця чи розпорядника персональних даних [2, ст. 8]. Отже, захист персональних даних слід розглядати не лише як елемент інформаційного законодавства, а як важливий механізм реалізації конституційного права на приватність.

Особливого значення набуває також свобода інформації у цифровому середовищі. Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію [1, ст. 34]. У цифровому суспільстві реалізація цієї свободи значною мірою залежить від доступу до інформаційно-комунікаційних технологій.

Водночас цифрова свобода інформації має поєднуватися із захистом інших конституційних цінностей. Зокрема, поширення інформації в мережі не може розглядатися окремо від права на приватність, захисту персональних даних, честі та гідності людини, а також вимог національної безпеки. Тому одним із завдань сучасного конституційного права є пошук належного балансу між свободою інформації та іншими фундаментальними правами.

Окремий напрям становить цифровізація відносин між громадянином і державою. В Україні поступово формується нормативна база, яка дозволяє реалізовувати значну кількість прав та отримувати публічні послуги за допомогою електронних технологій. Закон України «Про публічні електронні реєстри» встановлює правові та організаційні засади створення і функціонування публічних електронних реєстрів, у тому числі з метою захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб під час створення, зберігання, оброблення та використання інформації [6, ст. 1].

Важливо, що цифровізація державних послуг одночасно розширює можливості людини і створює нові вимоги до держави. Якщо реалізація права залежить від цифрової інфраструктури, держава повинна забезпечити не лише технічну доступність відповідного сервісу, а й юридичні гарантії безпеки, конфіденційності, достовірності інформації та можливості оскарження рішень.

У цьому контексті заслуговує на увагу право особи на ефективний засіб юридичного захисту. Конституція України гарантує кожному право оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1, ст. 55]. У цифровому середовищі це означає, що автоматизація адміністративних процесів не повинна зменшувати можливість особи зрозуміти підстави прийняття рішення щодо неї та оскаржити його.

Особливої актуальності ця проблема набуває у зв'язку з використанням алгоритмів та систем штучного інтелекту. Якщо рішення, яке впливає на права людини, приймається або істотно формується автоматизованою системою, виникає питання про прозорість такого рішення, відповідальність суб'єкта владних повноважень та можливість його перевірки людиною. У перспективі конституційне право України має забезпечити такі принципи цифрового врядування, за яких технологія є інструментом реалізації публічної влади, але не замінює юридичну відповідальність держави.

Ще одним важливим аспектом є право на цифрову участь у суспільному та політичному житті. Цифрові технології створюють нові механізми електронних петицій, електронних звернень, консультацій із громадськістю, участі у публічних обговореннях та доступу до інформації про діяльність органів влади. У такому аспекті цифровізація може розглядатися як інструмент розвитку безпосередньої демократії та підвищення рівня взаємодії держави і громадян.

Однак цифрова демократія має супроводжуватися гарантіями рівності. Відсутність необхідних цифрових навичок, технічних засобів або доступу до мережі може призвести до виникнення цифрової нерівності. Тому цифровізація публічних послуг не повинна перетворювати цифрову форму взаємодії на фактичну перешкоду для реалізації конституційних прав.

У цьому контексті доцільно звернути увагу на положення Європейської декларації про цифрові права та принципи цифрового

десятиліття, відповідно до яких цифрова трансформація повинна бути інклюзивною, а технології мають служити людині та забезпечувати повагу до фундаментальних прав [5]. Такий підхід може бути використаний як орієнтир для подальшого розвитку українського конституційного законодавства.

Позитивним напрямом розвитку українського законодавства є також поява спеціального регулювання цифрового контенту та цифрових послуг. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» визначає цифрове середовище, цифровий контент та цифрові послуги і встановлює правові механізми захисту споживачів у відповідній сфері [7, ст. 1]. Це свідчить про поступове формування в Україні комплексного правового регулювання цифрових відносин.

На нашу думку, подальший розвиток цифрових прав людини в Україні має відбуватися не шляхом механічного створення великої кількості нових конституційних прав, а шляхом конституційно-правового переосмислення вже гарантованих прав та створення спеціальних механізмів їх реалізації у цифровому середовищі.

Зокрема, доцільно забезпечити такі основні принципи:

1. принцип рівності цифрових і офлайн-прав – цифрова форма реалізації права не повинна зменшувати рівень його конституційної охорони;
2. принцип цифрової інклюзивності – держава має забезпечувати можливість реалізації прав незалежно від рівня цифрової грамотності та технічних можливостей особи;
3. принцип захисту цифрової приватності – збирання та оброблення персональних даних повинно здійснюватися відповідно до законності, необхідності та пропорційності;
4. принцип прозорості цифрових рішень – особа повинна мати можливість отримати зрозумілу інформацію про рішення, яке впливає на її права, особливо якщо при його прийнятті використовувалися автоматизовані системи;
5. принцип відповідальності держави за цифрове врядування – передача певних функцій цифровим системам не повинна означати передачу відповідальності за дотримання прав людини;
6. принцип ефективного судового захисту – цифрове рішення або дія державного органу повинні залишатися предметом юридичного контролю та оскарження.

Таким чином, цифрові права людини доцільно розглядати як один із перспективних напрямів розвитку сучасного конституціоналізму. Їх значення полягає не лише у захисті людини від негативного впливу цифрових технологій, а й у створенні правових умов для повноцінної участі особи у цифровому суспільстві.

Цифровізація суспільних відносин формує новий вимір реалізації конституційних прав і свобод людини. В Україні вже сформовано значну частину нормативної основи для функціонування цифрового середовища, зокрема у сфері захисту персональних даних, електронних реєстрів, електронної ідентифікації, цифрових послуг та доступу до інформації [2, ст. 8; 3, ст. 1; 6, ст. 1; 7, ст. 1].

Водночас сучасне конституційне право має реагувати не лише на технологічні зміни, а й на нові ризики для прав людини. Особливої уваги потребують захист цифрової приватності, недопущення дискримінації в автоматизованих процесах, забезпечення прозорості алгоритмічних рішень, цифрова інклюзивність та ефективний судовий захист.

Перспективним напрямом для України є формування концепції цифрових прав людини на основі принципу, відповідно до якого фундаментальні права мають однаково ефективно гарантуватися як у фізичному, так і в цифровому середовищі. При цьому європейські стандарти цифрових прав можуть використовуватися як орієнтир для подальшого вдосконалення українського законодавства [5].

Отже, цифрові права людини слід розглядати не як тимчасову реакцію законодавства на технологічний розвиток, а як закономірний етап еволюції конституціоналізму. Їх подальше нормативне та доктринальне осмислення є необхідною умовою побудови цифрової держави, у центрі якої перебуває людина, її гідність, свобода та безпека.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

4. Human Rights Council. The right to privacy in the digital age : Resolution adopted by the Human Rights Council on 23 March 2017. A/HRC/RES/34/7. URL : <https://searchlibrary.ohchr.org/record/27309>.

5. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade : European Commission, European Parliament and Council of the European Union. Brussels, 26 January 2022. COM(2022) 28 final. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022DC0028>

6. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18.11.2021 р. № 1907-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20>.

7. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 р. № 3321-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20>.

Куртяник А. Р.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Парасюк В. М.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Гарантії трудових прав працівників, призваних на військову службу, в умовах воєнного стану

Збройна агресія проти України зумовила істотну трансформацію трудових правовідносин та необхідність адаптації трудового законодавства до умов воєнного стану. Однією з найбільш актуальних проблем залишається забезпечення трудових прав працівників, які у зв'язку з виконанням конституційного обов'язку із захисту України призиваються на військову службу або приймаються на військову службу за контрактом.

З одного боку, держава зацікавлена у забезпеченні належного комплектування військових формувань та виконанні завдань оборони. З іншого боку, працівник, який залишає трудові правовідносини у зв'язку з військовою службою, не повинен втрачати набуті трудові права та можливість повернення до попереднього професійного життя.

Конституція України закріплює право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується [1, ст.43]. Водночас захист

України, її незалежності та територіальної цілісності Конституція визначає обов'язком громадян України [1, ст. 65].

Таким чином, правовий статус працівника, призваного на військову службу, формується на перетині двох конституційно значущих сфер: реалізації права на працю та виконання обов'язку із захисту держави.

Правова природа гарантій трудових прав працівників, призваних на військову службу, полягає у встановленні державою спеціальних механізмів, спрямованих на недопущення втрати працівником свого трудового статусу у зв'язку з виконанням військового обов'язку.

Загальні засади таких гарантій містяться у Кодексі законів про працю України. Стаття 119 КЗпП України передбачає, що за працівниками, направленими для проходження базової військової служби, призваними на військову службу за призовом осіб офіцерського складу, за призовом під час мобілізації на особливий період, за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи і посада [2, ст. 119].

Важливо звернути увагу на те, що чинна редакція цієї норми суттєво відрізняється від законодавчого регулювання, яке існувало на початку повномасштабної агресії. Законом України від 1 липня 2022 року № 2352-ІХ було вилучено із статті 119 КЗпП положення про збереження за мобілізованими працівниками середнього заробітку [3].

Таким чином, сучасна модель трудових гарантій ґрунтується на збереженні трудового зв'язку у формі гарантії місця роботи та посади, але не передбачає обов'язку роботодавця продовжувати виплачувати працівникові середній заробіток за період проходження військової служби.

Такий підхід пояснюється зміною розподілу фінансового навантаження між роботодавцем і державою. Працівник під час військової служби отримує грошове забезпечення відповідно до законодавства про військовослужбовців, а його трудові відносини з роботодавцем фактично зберігаються у спеціальному призупиненому стані щодо виконання трудової функції.

На нашу думку, збереження місця роботи та посади є ключовою трудовою гарантією, оскільки воно забезпечує працівникові юридично гарантовану можливість повернення до професійної діяльності після припинення військової служби.

При цьому сама гарантія збереження місця роботи не означає збереження заробітної плати. Це принципове розмежування необхідно враховувати при правозастосуванні, оскільки чинне законодавство не покладає на роботодавця обов'язок виплачувати середній заробіток мобілізованому працівникові протягом усього періоду військової служби [2, ст. 119].

Окремого розгляду потребує питання про сферу дії гарантії. Стаття 119 КЗпП поширює її на підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкування та форми власності, а також на фермерські господарства, сільськогосподарські виробничі кооперативи та фізичних осіб-підприємців [2, ст. 119].

Отже, законодавець застосовує універсальний підхід щодо роботодавців. Гарантія не залежить від форми власності підприємства або його організаційно-правової форми.

Водночас чинне законодавство передбачає спеціальні гарантії для працівників, які під час проходження військової служби отримали поранення або інші ушкодження здоров'я та перебувають на лікуванні, а також для осіб, які потрапили в полон або були визнані безвісно відсутніми [2, ст. 119].

У таких випадках гарантії збереження місця роботи та посади продовжують діяти після звільнення з військової служби на період, необхідний для відповідного правового та фактичного відновлення статусу особи. Законодавець пов'язує завершення відповідної гарантії, зокрема, із закінченням лікування, поверненням з полону, появою особи після визнання її безвісно відсутньою або іншими юридично значущими обставинами [2, ст. 119].

Такий механізм є важливою гарантією соціальної справедливості, оскільки працівник, який зазнав негативних наслідків проходження військової служби, не повинен опинитися у ситуації, коли через стан здоров'я або перебування в полоні він втрачає можливість реалізувати право на повернення до попереднього місця роботи.

Науковці також звертають увагу на необхідність забезпечення справедливого розподілу соціально-економічних ризиків між державою, роботодавцями та працівниками, призваними на військову службу. О. В. Москаленко та В. В. Картавих обґрунтовують значення принципу справедливості для системи гарантій трудових і соціальних прав мобілізованих працівників та членів їхніх сімей [8].

На нашу думку, саме принцип справедливості повинен бути одним із критеріїв подальшого розвитку законодавства у цій сфері. Виконання працівником військового обов'язку має суспільне значення, тому негативні наслідки тимчасового припинення трудової діяльності не повинні повністю покладатися на самого працівника.

Особливої уваги заслуговує співвідношення гарантій статті 119 КЗпП та законодавства про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановлює спеціальні правила функціонування трудових відносин у період дії воєнного стану [4].

Особливість цього Закону полягає в тому, що він допускає тимчасову зміну загальних правил трудового законодавства з урахуванням необхідності забезпечення функціонування економіки та обороноздатності держави.

Водночас спеціальні правила воєнного стану не повинні тлумачитися як такі, що автоматично скасовують гарантії статті 119 КЗпП. Навпаки, спеціальні норми повинні застосовуватися у системному зв'язку з положеннями Кодексу законів про працю України.

Важливим є також положення статті 119 КЗпП щодо моменту припинення гарантії. За загальним правилом місце роботи та посада зберігаються до закінчення особливого періоду або до дня фактичного звільнення працівника з військової служби [2, ст. 119].

Отже, юридично значущою обставиною є саме факт припинення військової служби, а не, наприклад, сплив певного строку після мобілізації.

Такий підхід відповідає самій природі гарантії, оскільки неможливо заздалегідь визначити тривалість виконання військового обов'язку в умовах особливого періоду.

Окремої уваги потребує питання про припинення трудового договору з мобілізованим працівником. Стаття 36 КЗпП передбачає спеціальне правило щодо припинення трудового договору у зв'язку з призовом або вступом працівника на військову службу, однак робить виняток для випадків, коли за працівником відповідно до частини третьої статті 119 КЗпП зберігаються місце роботи та посада [2, ст. 36].

Це положення має істотне практичне значення. Воно забезпечує стабільність трудового статусу працівника та перешкоджає припиненню

трудового договору лише з тієї причини, що працівник був призваний на військову службу.

Таким чином, мобілізація працівника сама по собі не може розглядатися роботодавцем як підстава для припинення трудових відносин у тих випадках, коли закон прямо гарантує збереження за ним місця роботи та посади.

Водночас виникає питання щодо балансу інтересів працівника та роботодавця. Тривала відсутність працівника об'єктивно створює для роботодавця необхідність організувати роботу підприємства іншим способом. Саме тому законодавство допускає використання механізмів заміщення відсутнього працівника без припинення за ним гарантії збереження робочого місця.

На нашу думку, необхідно забезпечувати баланс між двома конституційно значущими інтересами: правом мобілізованого працівника на збереження трудового статусу та правом роботодавця забезпечувати нормальне функціонування підприємства.

Ще однією проблемою є повернення працівника після звільнення з військової служби. Формальна наявність гарантії збереження посади ще не означає повного вирішення питання професійної реінтеграції особи.

Після тривалого періоду військової служби працівник може потребувати адаптації до змін на підприємстві, професійного навчання, оновлення знань та навичок. Особливо це стосується працівників, які проходили службу протягом тривалого часу.

Тому сучасна модель трудових гарантій повинна розглядати повернення ветерана до трудової діяльності не лише як механічне відновлення на посаді, а як комплексний процес професійної та соціальної реінтеграції.

У цьому аспекті актуальним є подальше вдосконалення законодавства щодо професійної адаптації ветеранів та осіб, звільнених із військової служби.

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначає правові засади виконання громадянами України військового обов'язку та проходження військової служби [5]. Його положення необхідно застосовувати у системному зв'язку з трудовим законодавством, оскільки саме від юридичного статусу військовослужбовця залежить виникнення та припинення відповідних трудових гарантій.

Окреме значення має Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який визначає систему соціальних і правових гарантій військовослужбовців [6].

Таким чином, правовий статус мобілізованого працівника має комплексний характер: у період проходження військової служби він одночасно є військовослужбовцем у межах військово-службових відносин і працівником, за яким у силу закону зберігається місце роботи та посада.

Важливе значення для розвитку гарантій має також практика правозастосування. Судова практика у трудових спорах, пов'язаних із мобілізацією, повинна виходити із необхідності чіткого розмежування прав та обов'язків працівника і роботодавця.

Особливої уваги потребують спори щодо незаконного звільнення мобілізованих працівників, не виплати належних сум, невиконання роботодавцем обов'язку зі збереження посади, а також спори, пов'язані з поверненням працівника після звільнення з військової служби.

Важливо враховувати, що законодавча модель гарантій змінювалася протягом періоду воєнного стану. Зокрема, найбільш істотною зміною стало скасування збереження середнього заробітку за працівником, який проходить військову службу. Це підтверджується як змістом Закону № 2352-IX, так і офіційними роз'ясненнями щодо застосування оновленої статті 119 КЗпП [3; 7].

З одного боку, така зміна зменшила фінансове навантаження на роботодавців та узгодила виплату працівникові грошового забезпечення під час військової служби із системою державного фінансування військовослужбовців.

З іншого боку, для працівника це означало зменшення рівня його трудової гарантії. Тому актуальним залишається питання про можливість створення додаткових механізмів соціальної підтримки мобілізованих працівників, особливо у випадках, коли розмір грошового забезпечення істотно відрізняється від доходу, який особа отримувала до мобілізації.

На нашу думку, перспективним є запровадження більш диференційованої системи підтримки, яка враховувала б не лише факт проходження військової служби, а й тривалість служби, стан здоров'я, сімейні обставини, статус ветерана та наслідки поранення.

Водночас така підтримка повинна здійснюватися переважно за рахунок державних механізмів або спеціальних програм, а не шляхом покладення необмеженого фінансового тягаря на роботодавця.

Важливим напрямом удосконалення законодавства є також посилення гарантій після повернення працівника з військової служби. Працівник повинен мати не лише формальне право на повернення, а й реальну можливість продовжувати професійну діяльність.

У цьому контексті доцільно передбачити на законодавчому рівні механізми професійної адаптації ветеранів на робочому місці, можливість підвищення кваліфікації, перепідготовки та адаптаційного періоду після тривалої військової служби.

Окремо необхідно забезпечити захист працівників, які після звільнення з військової служби мають інвалідність або інші наслідки поранення. У таких випадках трудові гарантії повинні поєднуватися з механізмами недискримінації та забезпечення розумного пристосування робочого середовища.

Отже, сучасне трудове право України поступово переходить від моделі простого збереження місця роботи до ширшої концепції соціально-трудової реінтеграції військовослужбовців та ветеранів.

Проведене дослідження дає підстави зробити висновок, що чинне трудове законодавство України встановлює спеціальну систему гарантій для працівників, призваних на військову службу.

Основною гарантією є збереження за працівником місця роботи та посади на період проходження військової служби у випадках, передбачених статтею 119 КЗпП України [2, ст. 119].

Водночас необхідно чітко зазначити, що чинне законодавство не передбачає збереження за мобілізованим працівником середнього заробітку за місцем роботи. Відповідна гарантія була скасована Законом України № 2352-IX від 1 липня 2022 року [3].

Сучасна система гарантій повинна розглядатися як баланс інтересів працівника, роботодавця та держави. Працівник реалізує конституційний обов'язок із захисту України, роботодавець забезпечує функціонування підприємства, а держава повинна створити належну систему соціальних та трудових гарантій для особи, яка виконує військовий обов'язок.

Особливої уваги потребують працівники, які отримали поранення, перебували на лікуванні, потрапили в полон або були визнані безвісно відсутніми. Чинне законодавство встановлює для них додаткові гарантії збереження місця роботи та посади [2, ст. 119].

Перспективним напрямом розвитку трудового законодавства є формування комплексної системи професійної реінтеграції ветеранів, яка

повинна включати не лише формальне відновлення трудових прав, а й професійну адаптацію, підвищення кваліфікації, перепідготовку та додаткові гарантії для осіб, які зазнали поранень або інших негативних наслідків військової служби.

Доцільним видається також удосконалення механізмів державної підтримки мобілізованих працівників та членів їхніх сімей з метою компенсації соціально-економічних ризиків, пов'язаних із тривалим виконанням військового обов'язку.

Таким чином, головним завданням сучасного трудового права України є забезпечення такого рівня гарантій, за якого виконання військового обов'язку не призводитиме до необґрунтованої втрати трудових прав, а повернення військовослужбовця до мирного професійного життя буде забезпечене реальними, а не лише формальними правовими механізмами.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>
2. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 1 липня 2022 р. № 2352-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
7. Гарантії трудових прав військовослужбовців. Координаційний центр з надання правничої допомоги. 19 серпня 2022 р. URL : <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/garantiyi-trudoviyh-prav-vijskovosluzhbovcziv/>

8. Москаленко О. В., Картавих В. В. Реалізація принципу справедливості у системі гарантій трудових прав мобілізованих працівників та їхніх сімей. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2024. Вип. 42. URL :

<https://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/19162>

9. Жила А. В. Трудові гарантії мобілізованих працівників: проблеми правового регулювання та шляхи його удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 91, т. 2. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.11>.

10. Нагибайло Т. О., Бутинська Р. Я. Особливості гарантій трудових прав працівників, призваних на військову службу за діючим законодавством. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 261–264. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/53>.

Павлик А. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Туркот О. А.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Захист прав людини в умовах воєнного стану: співвідношення міжнародного та національного права

Права і свободи людини є фундаментальною основою демократичної, правової держави. Водночас функціонування держави в умовах збройної агресії об'єктивно зумовлює необхідність застосування спеціальних правових механізмів, спрямованих на забезпечення оборони держави, захист її територіальної цілісності, громадської безпеки та життя населення.

Україна перебуває в умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» був затверджений Верховною Радою України та надалі неодноразово продовжувався [8].

Воєнний стан за своєю правовою природою не означає припинення дії Конституції України або скасування прав і свобод людини. Навпаки, Конституція України прямо встановлює можливість окремого обмеження прав і свобод лише у визначених нею випадках та за умови встановлення строку дії відповідних обмежень [1, ст. 64].

Тому ключовою проблемою сучасного конституційного права є визначення допустимої межі між необхідністю захисту держави в умовах війни та обов'язком держави забезпечувати права людини.

Виклад основного матеріалу. Конституція України закріплює принцип, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3]. Відповідно, діяльність держави повинна бути спрямована не лише на забезпечення її територіальної цілісності та національної безпеки, а й на забезпечення прав і свобод людини.

Важливе значення має стаття 22 Конституції України, відповідно до якої права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [1, ст. 22].

Водночас частина перша статті 64 Конституції України встановлює можливість обмеження конституційних прав і свобод у випадках, передбачених Конституцією України. Частина друга цієї статті передбачає можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії таких обмежень [1, ст. 64].

Отже, конституційна модель не передбачає абсолютної заборони обмеження прав людини під час воєнного стану. Однак така можливість не означає необмеженої дискреції держави.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться, зокрема, у разі збройної агресії або загрози нападу та передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії таких обмежень [2, ст. 1].

Принципово важливим є положення статті 20 зазначеного Закону, відповідно до якого правовий статус та обмеження прав і свобод громадян в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України

та цього Закону. При цьому не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України [2, ст. 20].

Таким чином, національне законодавство встановлює дворівневу систему гарантій. Перший рівень становлять права, які за жодних умов не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. Другий рівень охоплює права, обмеження яких Конституція допускає за наявності відповідних правових підстав.

До прав, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану, належать, зокрема, право на рівність, право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на судовий захист, право на правничу допомогу, презумпція невинуватості та право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази [1, ст. 24, 27–29, 40, 47, 51–52, 55–63].

Такий підхід відповідає загальній концепції міжнародного права прав людини, відповідно до якої навіть у період війни або іншої надзвичайної ситуації держава не отримує права довільно припиняти дію основоположних прав.

Особливе значення у цьому контексті має Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Україна ратифікувала Конвенцію у 1997 році, і вона є частиною національного правового механізму захисту прав людини [3].

Стаття 15 Конвенції передбачає можливість держави під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за Конвенцією, але лише в тих межах, яких вимагає гострота становища, та за умови їх відповідності іншим міжнародним зобов'язанням держави [3, ст. 15].

Таким чином, міжнародне право також визнає можливість тимчасового відступу від окремих гарантій, але встановлює для цього суворі умови.

При цьому стаття 15 Конвенції прямо забороняє відступ від статті 2 Конвенції, за винятком випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, а також від статей 3, 4 § 1 та 7 Конвенції [3, ст. 15].

Отже, міжнародно-правова модель, так само як і українська конституційна модель, передбачає існування ядра прав людини, яке не може бути нівельоване навіть надзвичайними обставинами.

Іншим важливим міжнародним документом є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. Україна є учасницею Пакту,

який закріплює фундаментальні права та встановлює спеціальний механізм відступу держави від окремих зобов'язань у період надзвичайної ситуації [4].

Відповідно до статті 4 Пакту держави можуть вживати заходів щодо відступу від своїх зобов'язань лише в тій мірі, в якій це диктується гостротою становища, за умови їх несуперечності іншим нормам міжнародного права та відсутності дискримінації [4, ст. 4].

Міжнародний пакт також визначає перелік прав, від яких відступ не допускається. Серед них право на життя, заборона катувань, заборона рабства, принцип законності у кримінальному праві та свобода думки, совісті та релігії [4, ст. 4].

Таким чином, українське законодавство та міжнародне право використовують подібну конструкцію: допускається тимчасове обмеження окремих прав, але існує категорія фундаментальних прав, які мають абсолютний або підвищений рівень захисту.

Важливою проблемою є співвідношення Конституції України та міжнародних договорів у сфері прав людини. Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1, ст. 9].

Це означає, що міжнародні стандарти прав людини не мають виключно декларативного значення. Вони повинні враховуватися органами державної влади, судами та іншими суб'єктами правозастосування.

Особливе значення має Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Закон визначає необхідність застосування судами України Конвенції та практики Європейського суду як джерела права [5, ст. 17].

Таким чином, національний механізм захисту прав людини включає не лише положення Конституції та законів України, а й міжнародні стандарти та практику Європейського суду з прав людини.

У цьому контексті принциповим є принцип пропорційності. Сам факт існування воєнного стану не може автоматично виправдовувати будь-яке обмеження права. Обмеження повинно переслідувати легітимну мету, бути передбаченим законом, необхідним у демократичному суспільстві та не перевищувати меж, необхідних для досягнення відповідної мети.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці при оцінці обмежень прав людини виходить із необхідності дотримання справедливого балансу між загальним інтересом та захистом основоположних прав особи. У контексті надзвичайних ситуацій особливого значення набуває питання того, чи відповідають вжиті державою заходи реальній гостроті становища та чи не виходять вони за межі необхідного [6].

Принцип пропорційності має особливе значення саме в умовах воєнного стану, оскільки держава отримує розширені повноваження, а громадяни можуть зіткнутися з численними обмеженнями повсякденних прав.

Наприклад, обмеження свободи пересування, права на мирні зібрання, права на приватність, окремих майнових та трудових прав може бути обумовлене потребами оборони та безпеки. Проте кожне таке обмеження повинно мати конкретну правову основу та бути пов'язаним із визначеною легітимною метою.

З іншого боку, необхідно враховувати, що війна не скасовує судовий контроль. Конституція України гарантує право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина [1, ст. 55]. При цьому стаття 64 Конституції прямо відносить право на судовий захист до переліку прав, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану [1, ст. 64].

Це положення має принципове значення для забезпечення верховенства права. Навіть в умовах воєнного стану особа повинна мати можливість оскаржити незаконне рішення, дію або бездіяльність органу державної влади.

Конституційний Суд України у своїй сучасній практиці також наголошує на необхідності дотримання принципів верховенства права та домірності при визначенні допустимості втручання держави у права людини. У Рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024 Суд зазначив, що навіть щодо прав, які не можуть бути обмежені відповідно до частини другої статті 64 Конституції України, державне втручання у відповідну сферу може оцінюватися з точки зору його виправданості та домірності за умови збереження сутності відповідного права [7].

Ця позиція має важливе значення для сучасного конституційного права України. Вона демонструє, що формальна заборона обмеження певного права не виключає необхідності оцінювати державне втручання крізь призму загальних конституційних принципів.

Водночас слід розмежовувати поняття «обмеження права» та «порушення права». Обмеження є правомірним лише тоді, коли воно здійснюється на підставі Конституції та закону, має легітимну мету, є необхідним і пропорційним. Якщо ж втручання не відповідає цим вимогам, воно набуває ознак порушення права.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває також взаємодія міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право застосовується у зв'язку із збройним конфліктом і спрямоване на захист осіб, які не беруть або перестали брати безпосередню участь у бойових діях, а також на обмеження засобів і методів ведення війни.

Міжнародне право прав людини продовжує діяти під час збройного конфлікту, хоча реалізація окремих прав може зазнавати обмежень відповідно до встановлених міжнародними договорами умов.

Таким чином, у сучасній правовій системі не можна протиставляти міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини. Вони мають різні предмети регулювання, але у багатьох випадках взаємодоповнюють одне одного.

Моніторингові механізми ООН підтверджують практичне значення такого підходу. У доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо поводження з цивільними особами, позбавленими волі у зв'язку зі збройним нападом Російської Федерації на Україну, наголошено, що міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини встановлюють спільні мінімальні стандарти гуманного поводження з особами, позбавленими волі [9].

Це свідчить про те, що навіть у надзвичайних умовах держава зобов'язана забезпечувати базові стандарти поводження з людиною.

Водночас практика застосування воєнного стану демонструє необхідність постійного контролю за межами державного втручання. Особливо актуальними є питання свободи пересування, права власності, трудових прав, доступу до правосуддя, свободи слова та інформації, права на приватність та інших прав, реалізація яких може обмежуватися з міркувань національної безпеки.

У кожному випадку необхідно встановлювати конкретну правову підставу такого обмеження, визначати його строк та перевіряти відповідність принципу пропорційності.

Не менш важливим є питання тимчасовості обмежень. Воєнний стан за своєю природою є особливим та тимчасовим правовим режимом. Тому обмеження, які запроваджуються на його період, не повинні автоматично зберігатися після припинення відповідного правового режиму.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що захист прав людини в умовах воєнного стану повинен ґрунтуватися на взаємодії конституційних норм України та міжнародно-правових стандартів.

Конституція України не передбачає припинення дії прав і свобод людини у зв'язку із запровадженням воєнного стану. Вона допускає лише окремі, передбачені Конституцією обмеження із зазначенням строку їх дії. При цьому існує перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану [1, ст. 64].

Міжнародне право використовує аналогічний підхід. Стаття 15 Європейської конвенції та стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права допускають можливість відступу держави від окремих міжнародних зобов'язань у надзвичайних умовах, але встановлюють чіткі матеріальні та процедурні межі такого відступу [3, ст. 15; 4, ст. 4].

Отже, воєнний стан не може розглядатися як правовий режим, що усуває верховенство права. Навпаки, саме в умовах надзвичайної ситуації особливого значення набувають законність, правова визначеність, пропорційність, необхідність та судовий контроль.

Національне законодавство України та міжнародні стандарти прав людини повинні застосовуватися у взаємозв'язку. Конституція визначає фундаментальні гарантії прав людини, міжнародні договори встановлюють додаткові стандарти їх захисту, а практика Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України забезпечує розвиток критеріїв допустимості державного втручання.

Перспективним напрямом удосконалення українського законодавства є подальша конкретизація критеріїв пропорційності обмежень прав людини, посилення судового контролю за рішеннями органів державної влади та забезпечення чіткого визначення строків і правових підстав кожного обмеження.

Таким чином, ефективний захист прав людини в умовах воєнного стану полягає не у протиставленні безпеки та прав людини, а у встановленні належного балансу між ними. Національна безпека є необхідною умовою існування держави, однак її забезпечення повинно

здійснюватися правовими засобами та з дотриманням фундаментальних прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція; Рада Європи від 4 листопада 1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт; ООН від 16 грудня 1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
6. European Court of Human Rights. Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights: Derogation in time of emergency. Strasbourg : Council of Europe. URL : <https://ks.echr.coe.int/uk/web/echr-ks/article-15>
7. Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законодавства про судоустрій і статус суддів. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
9. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Treatment of civilians deprived of their liberty in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine. 23 September 2025. URL : <https://ukraine.ohchr.org/en/treatment-of-civilians-deprived-of-their-liberty-in-the-context-of-the-armed-attack-by-the-russian-federation-against-ukraine>
10. Human Rights Committee. General Comment No. 29: States of Emergency (Article 4). CCPR/C/21/Rev.1/Add.11. 31 August 2001. URL : <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=VRhyH%2Bfv%2BI8YD8fvFEmrEBGNNWCpm%2BDcfk6I5v6uCdBbUI2%2Bswg2EPnyGSpAhcvhwCAZM%2FPPIIEnidtNdNfhFRQFPUJkh0WTBONmJoooPNk%3D>

Павлюк Н. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти,

Національний університет «Львівська політехніка»

Загальна характеристика фідучіарних конструкцій

Під функціями юридичної конструкції пропонується розуміти основні напрямки їх впливу на правову дійсність, в чому виявляється їх сутність та основне призначення [2, с. 57].

Зокрема, серед них, на думку С. Гусарева та В. Власенко, можна виділити наступні функції юридичних конструкцій: моделювання, інтерпретації, регулятивна, методологічна та телеологічна [2, с. 60].

Л. Добробог виокремлює схожі функції, такі як: регулятивна: установлення правил поведінки, прав і обов'язків суб'єктів права; охоронна: забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів права від порушень; стимулювальна: заохочення суб'єктів права до бажаної поведінки; інформаційна: надання суб'єктам права інформації про їхні права й обов'язки; інтерпретаційна: сприяння правильному розумінню та тлумаченню правових норм [3, с. 27].

Д. Лавренко визначає наступну основну функціональну панель юридичних конструкцій: 1) моделінг; 2) правотворчість; 3) модифікаційну; 4) інтегративну; 5) практичну; 6) роз'яснювальну; 7) демонстраційну; 8) пізнавальну; 9) гносеолого-методологічну; 10) техніко-юридичну; 11) концептуальну; 12) інформативно-логічну [4, с. 67].

У межах розуміння функціональної спрямованості корисним є розуміння телеологічного аспекту юридичних конструкцій як головної мети явища, відповідно до якої організується весь його функціонал, а всі напрямки функціонування об'єднуються для досягнення цієї мети [2, с. 58].

Загальні ознаки і функції юридичних конструкцій властиві й фідучіарним конструкціям. У сучасній юридичній літературі досить широко застосовуються поняття «фідучіарні відношення», «фідучіарна власність», «фідучіарний договір», «фідучіарна угода».

Термін «фідучія» (fiducia) застосовується до всіх типів відносин, в ситуаціях, коли суть правочину, що встановлює такі відносини, спирається на взаємну довіру її учасників [7, с. 68]. Для фідучіарних відносин

характерна наявність особливої довіри між сторонами. Елемент довіри відіграє важливу роль, завдяки довірі виникають і виконуються фідучіарні відносини, а у разі втрати довіри відношення припиняються.

Як відомо, фідучіарна власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань була відома ще римському праву. Власне кажучи, саме *fiducia cum creditore* була історично першою формою застави. За цим договором боржник передавав за допомогою манципації (або *in jure cessio*) у забезпечення боргу річ на праві власності, з умовою, що у разі задоволення за зобов'язанням, забезпеченим заставою, закладена річ повинна бути повернута назад у власність боржника [5, с. 78].

Отже, для даної конструкції було характерно, що сторона, яка отримала річ (фідучіар, *fiduciaries*), набувала правовий захист щодо цієї речі (*erga omnes*), але зобов'язувалася при певних обставинах повернути її стороні, яка цю річ передала (до фідучіанта, *fiducians*) [7, с. 68].

З розвитком цивільного права фідучіарні конструкції не втратили своєї актуальності і продовжували використовуватися у тому чи іншому вигляді учасниками цивільного обороту.

Сьогодні фідучія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань використовується у деяких європейських країнах, наприклад, у Німеччині (де, разом із тим, інститут фідучії не отримав законодавчого закріплення і регулюється судовою практикою) та Франції (де фідучію врегульовано на законодавчому рівні – у 2007 році ЦК Франції було доповнено нормами про фідучію) [5, с. 79].

На думку ряду французьких дослідників, фідучіарна власність є особливим різновидом права власності в силу обмеженості в часі (*propriété finalisée, non perpétuelle*), а також тієї обставини, що фідучіарій не має всієї сукупності правомочностей, доступних звичайному власнику, у зв'язку з чим слід говорити про власність у цілях, визначених засновником (*dans un but déterminé par le constituant*) [9, с. 67].

У цивільному праві України фідучіарна конструкція представлена у вигляді права довірчої власності. Згідно ч. 2 ст. 316 ЦК України, право довірчої власності є особливим видом права власності, яке виникає внаслідок закону або договору [8]. Згідно зі ст. 597-1 ЦК України право довірчої власності є одним зі способів забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором. У частині другій статті 597-1 ЦК України зазначено, що право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань є різновидом права власності на майно, за яким

кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом [8].

Отже в даному випадку конструкція довірчої власності виконує забезпечувальну функцію.

Характерною особливістю довірчої власності в українському цивільному праві є її складний юридичний склад, що включає декілька взаємопов'язаних юридичних фактів. Такий правовий режим, на думку Д. Бевзи, характеризується цільовим призначенням та використовується переважно у сфері забезпечення виконання зобов'язань, що підкреслюється як у законодавстві, так і в доктринальних дослідженнях. Сукупність юридичних фактів, що спричиняє виникнення довірчої власності, охоплює: укладення договору; передачу майна довірчому власнику; державну реєстрацію права (у випадках, визначених законом) [1, с. 302].

У Франції право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, без притаманного англо-американському трасту атрибута «розщеплення» права власності, запроваджено до національної системи права Франції після вступу в ЄС у 2007 році на підставі Закону № 2007-211 від 19 лютого 2007 року. Відповідно до ст. 2011 ЦК Франції під фідусією розуміється угода, згідно з якою один або декілька засновників (*constituants*) здійснюють передачу активів (*biens*), прав (*droits*) або забезпечувальних інтересів (*sûretés*), як поточних, так і майбутніх (*présents ou futurs*), одному чи декільком фідусіаріям (*fiduciaries*), які зберігають їх окремо від належної їм на праві власності май нової маси (*tenant séparés de leur patrimoine propre*) та діють на користь одного чи декількох бенефіціарів (*beneficiaries*) задля досягнення визначеної мети [6, с. 52].

Юридичні конструкції є необхідним та стабільним елементом структури права та правової системи і є відображенням структури певних однорідних правових явищ та засобом нормотворчої техніки, який забезпечує побудову нормативно-правового матеріалу і одночасно є методом пізнання і тлумачення норм права. Ознаки юридичних конструкцій як ідеальних моделей правових явищ характерні й для фідусіарних конструкцій.

Фідусіарні конструкції, що сягають корінням до римського приватного права та зародилися з особливого фідусіарного договору з його

різними модифікаціями, збереглися до теперішнього часу практично в незмінному вигляді у всіх країнах континентальної правової системи. Незважаючи на недостатню розробленість теорії фидуціарних відносин та існуючу колізійність їх нормативно-правового регулювання, вони відіграють важливу роль у цивільному обігу.

Список використаних джерел

1. Бевза Д. О. Юридично-фактичні підстави виникнення права довірчої власності у цивільному праві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 92: частина 1. С. 300-305. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.42>
2. Гусарєв С. Д., Власенко В. П. Функціонально-видова характеристика юридичних конструкцій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Вип. 88: частина 1. 2025. С. 55-61. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.7>
3. Добробог Л. М. Поняття юридичних конструкцій як елементу нормотворчої техніки. *Нове українське право*. 2025. Вип. 1. С. 27–32. DOI : <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.3>
4. Лавренко Д. О. Функціональна панель юридичних конструкцій. *Аналітично-порівняльне правознавство : електронне наукове видання*. 2024. № 3. С. 64-68. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.10>
5. Некіт К. Г. Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань: аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 78–81. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_21_18
6. Рябчинська А. О. Право довірчої забезпечувальної власності в зарубіжних країнах: досвід Франції та Румунії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 3. Т. 30 (69). С. 51-57. DOI : <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.3/09>
7. Халабуденко О. А. Fiducia causa і відносини intuitu personae у Римському і сучасному праві. *Римське право і сучасність* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав., 2019 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонов. Одеса : Фенікс, 2019. С. 68–74.
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
9. Yaëll Emerich. Les fondements conceptuels de la fiducie française face au trust de la *common law*: entre droit des contrats et droit des biens. P. 67. URL : Les fondements conceptuels de la fiducie française face au trust de la *common law*: entre droit des contrats et droit des biens – Persée.

Павлюк Н. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»*

Паньківський В. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Тенденції реформування системи юридичної (правничої) освіти в Україні

Необхідність реформування юридичної освіти в Україні зумовлена низкою проблем, зокрема: недостатнім рівнем теоретичних знань і практичних навичок у значної частини випускників правничих шкіл України; браком уваги до формування у здобувачів юридичної освіти цілісного світогляду правника з розумінням суспільної місії, цінностей і значення правничої професії для утвердження верховенства права у сучасному демократичному суспільстві; непрозорою системою формування державного замовлення на підготовку правників; відсутністю ефективної внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладах вищої освіти; не достатньо високою якістю наукових досліджень у сфері права та їхньою невідповідністю сучасним потребам держави та суспільства; надмірною кількістю закладів вищої освіти, що готують правників; низьким рівнем працевлаштування випускників правничих шкіл [6].

З метою вирішення зазначених проблем Міністерство освіти і науки України виступило з ініціативою реформування юридичної освіти, розробивши проєкт Концепції реформування юридичної освіти.

За інформацією Урядового порталу, проєкт Концепції передбачає: запровадження єдиного кваліфікаційного іспиту для всіх здобувачів юридичної освіти. Так лише після успішного зовнішнього оцінювання майбутній юрист зможе отримати диплом магістра. Адміністрування цього іспиту автори проєкту Концепції пропонують здійснювати спеціальній державній правничій екзаменаційній комісії, що формуватиметься як незалежний колегіальний орган. До її складу пропонується залучати представників правничих професій, Міністерства освіти і науки України та Міністерства юстиції України, а також представників академічного

самоврядування правничих шкіл; запровадження новітніх методик викладання. Зазначається, що університетам потрібно обмежити методику «постатейного відтворення нормативно-правових актів як таку, що негативно впливає на набуття студентами правничих аналітичних навичок». Натомість пропонується впроваджувати мережеві освітні технології та елементи методики навчання для дорослих шляхом постановки навчальних цілей, роботи в малих групах з використанням кейсів, обговорення практичних аспектів застосування набутих знань під час навчання; важливість практичної підготовки студента, а відтак, рекомендується і поза практикою, без посередньо під час навчального процесу, максимально вводити практичні завдання; надано перелік основних компетентностей, якими повинні володіти юристи, зокрема, здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, до творчого мислення і генерування нових ідей, до аналізу і синтезу; уміння плану вати, організовувати і контролювати свою діяльність; знання і розуміння природи етичних стандартів, у тому числі етичних стандартів правничої професії та здатність діяти на їх ос нові; знання державної мови та однієї з офіційних мов Ради Європи на рівні, що забезпечує можливість як усного, так і письмового їх застосування у тому числі у професійній сфері; вміння працювати самостійно, працювати у команді колег за фахом, а також із залученням експертів з інших галузей знань; вміння примирювати сторони з протилежними інтересами та інші [5].

Опублікування концепції реформування вищої юридичної освіти викликало значний суспільний резонанс і активне обговорення у широких масах науковців у галузі освіти і права [7, с. 137].

Основні зауваження щодо проєкту Концепції стосуються обґрунтування потреби у глибинному реформуванні системи підготовки правників, необхідності складання єдиного кваліфікаційного іспиту як умови отримання диплому правника, необхідності запровадження наскрізної магістерської програми з права, необхідності трансформації заочної форми підготовки майбутніх правників, запровадження конкурсу в тому числі і серед тих абітурієнтів, які планують навчатись за контрактом та підготовки правників за єдиною спеціальністю «Право» та щодо переліку правничих професій [1, с. 20].

У Зверненні представників правничих академічних кіл від 17.11.2020 р. стверджується, що «реформа юридичної освіти у представленому в Концепції вигляді призведе до нівелювання

варіативності освітнього процесу та академічної автономії, порушення конституційних прав і свобод здобувачів освіти» [3].

У вересні 2017 року до Верховної Ради України подано проект Закону «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» [4]. Автори цього законопроекту здебільшого продублювали в ньому основні положення Концепції розвитку юридичної освіти, що знову ж таки викликало гострі дискусії в правничій спільноті. Найбільш обговорюваними є переваги та недоліки наскрізної магістерської програми у сфері права, доцільність запровадження наскрізної магістратури для правників із збереженням державного контролю у форматі Єдиного державного кваліфікаційного іспиту, питання доступності вищої правничої освіти в Україні та за провадження порогового конкурсного балу для вступників, кількості правничих шкіл (освітніх програм з права) в Україні та якості освітніх послуг.

В умовах розбудови української держави, соціальних і правових реформ, переходу до ринкових відносин стали актуальними проблеми перебудови існуючої системи підготовки юристів, озброєних сучасними знаннями, культурою, високим рівнем громадянської та соціальної свідомості. Проблеми можливо розв'язати шляхом проведення комплексної реформи юридичної (правничої) освіти, що полягатиме у системному підході до зміни структури, змісту, організації та методів навчання, суттєве посилення в освітніх програмах практичної складової. Для забезпечення якості вищої юридичної (правничої) освіти та перевірки відповідності здобутих результатів навчання випускників сучасним вимогам та викликам, що стоять перед демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку, найкращим світовим практикам професійної діяльності правників у різних сферах, необхідно забезпечити ефективне функціонування внутрішньої та зовнішньої систем забезпечення якості вищої юридичної (правничої) освіти [2].

Список використаних джерел

1. Зозуля І. В. Стан і перспективи проекту Концепції розвитку юридичної освіти. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. Харків, 2020. 20 с.
2. Концепція розвитку вищої юридичної (правничої) освіти. URL : [34815.pdf](#)

3. Мамченко Н. Звернення представників правничих академічних кіл: проєкт Концепції розвитку юридичної освіти є нежиттєздатним. *Судебно-юридическая газета*. URL :

<https://sud.ua/ru/news/publication/185305-zvernennya-predstavnikov-pravnichikh-akademichnikh-kil-proekt-kontseptsiyi-rozvitku-yuridichnoyi-osviti-ye-nezhittyezdtnim>

4. Проєкт Закону про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії. URL : [LIGA:ZAKON](#)

5. Проєкт Концепції вдосконалення юридичної освіти представлено суспільству. Міністерство освіти і науки України. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249321194&cat_id=244277212

6. Проєкт Концепції розвитку юридичної освіти. URL : https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html

7. Шитий С. І. Виклики та загрози новітньої концепції реформування юридичної освіти в Україні. *Вісник НПУ ім. М. П. Драгоманова. Право*. 2017. Вип. 32. С. 137.

Павлюк Н. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»*

Федонюк Д. С.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет ім. Івана Франка*

Алеаторні договори в цивільному праві України

Алеаторним договором, як різновидом ризикового договору, визнається угода, у якій зустрічне надання виявляється у можливості придбання майнового блага залежно від обставини, не підвладної волі сторін.

Використання терміну «алеаторність» у науці зобов'язального права зумовлює подальше дослідження його в етимологічному розрізі. Це поняття походить від латинського «alea» – ризик, випадок. Звідси ж «aleatorium» – гральний будинок [3].

Отже, головною умовою «алеаторних правочинів», або «договорів про невірне і випадкове» є алеаторний ризик, як невід’ємна складова заснованих на ризику або алеаторних правочинів [2, с. 74].

Алеаторний ризик є різновидом ризику в цивільному праві і тому на алеаторний ризик поширюються загальні характеристики ризику. У зв’язку з цим алеаторний ризик являє собою ймовірність настання певної події, яка частіше всього піддається економічній оцінці. Алеаторний ризик пов’язаний з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, а також з допущенням невігідних наслідків, з результатами правомірних, або об’єктивно випадкових дій і подій. У доктрині саме ці характеристики відносять до ризику в цілому [2, с. 74-75].

І. Тімуш визначає правову природу ризикових (алеаторних) договорів як правочинів із зниженим ступенем вірогідності очікуваного зустрічного виконання зобов’язання, в яких розмір чи саме існування зустрічного надання поставлено в залежність від настання юридичного ризику – випадкової обставини, включеної до умов зазначених договорів, що спричиняється незбалансованістю прав і обов’язків зі ступенем їх правового захисту, іншими нетиповими умовами виконання зазначених зобов’язань [5, с. 3].

Так, Є. Мічурін, вважаючи, що до алеаторних (ризикових) угод відносять такі, на момент вчинення яких невідомо, чи буде вартість надання однієї сторони більшою або меншою того блага, яке передається іншою стороною, наводить для прикладу договір довічного утримання, в якому на момент його укладання ще невідомо, скільки часу після укладання договору буде живим відчужувач. У випадку, якщо відчужувач проживе після укладання договору більше або менше строку, протягом якого набувач має надати послуг загальною сумою, еквівалентною відчужуваному майну відчужувача (квартира тощо), то в програші буде набувач (сума наданих ним послуг буде більшою за вартість квартири) або відчужувач (сума наданих йому послуг буде меншою за вартість квартири) [4, с. 16]. Отже, підсумовує автор, ризиковість алеаторного договору полягає в тому, що на момент вчинення такої угоди невідомо, що буде більшою – сума первинного надання (наприклад, квартира) чи зустрічного виконання зобов’язання (послуги з утримання тощо) [4, с. 16].

А. Амеліна, розглядаючи договір страхування, відносить його до алеаторних (ризикових) договорів. Авторка також вважає, що специфіка алеаторних договорів полягає в тому, що залежно від настання чи

ненастання встановленої обставини виграє одна сторона, а програє інша [1]. Елемент ризику, який бере на себе кожна зі сторін у ризиковому договорі, полягає у вірогідності того, що чи один, чи другий контрагент фактично отримає зустрічне задоволення меншого обсягу, ніж ним самим надано. Так, страховик не знає, чи буде він платити за договором чи ні, не знає також ні суми, ні часу платежу. В такому стані він перебуває як при страхуванні майна до тих пір, поки не настала передбачена договором подія (повінь, пожежа), так і при особистому страхуванні до моменту смерті застрахованої особи чи досягнення нею певного віку. Тому, якщо подія, передбачена договором, уже настала чи стала неможливою ще до укладення договору, страховик відповідальності не несе (будинок згорів, застрахована особа померла до укладення договору страхування). Ризик несе і страхувальник, який, сплачуючи страховий платіж, не впевнений чи отримає він або вигодонабувач страхову виплату [1].

Отже, дослідження алеаторних договорів дозволяє на основі властивих тільки їм якостей виділити їх в окремий самотійний різновид в системі цивільно-правових договорів. На відміну від комутативних договорів, що передбачають певні, заздалегідь відомі дії, де вигода, яку отримують контрагенти, є точним еквівалентом іншої речі, яку кожен з них надає зі свого боку чи зобов'язується надати іншому, зміст алеаторних договорів складають невідомі, невизначені події, а тому на стадії їх укладання кожна зі сторін не може покладати надії на певний еквівалент, оскільки обсяг зобов'язань контрагента визначається тільки в момент настання обумовленої договором умови. Алеаторні договори обумовлені наявністю ризику при їх укладанні, причому ризик тут не просто присутній тією чи іншою мірою, а набуває визначального змісту в договорі, характеризує його.

В наш час алеаторні (ризикові) договори визнаються як правовою доктриною так і судовою практикою, проте як особливий вид цивільно-правових договорів залишається малодослідженим й практично не виступає як самотійний предмет наукового аналізу.

Список використаних джерел

1. Амеліна А. С. Поняття та ознаки страхового договору. *Правова просвіта*. 2017. № 12. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/pravprs_2017_12_6

2. Волосенко І. В. Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види) : дис. ...канд. юрид. наук. 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2011. 204 с.

3. Гриник Ю. А. До питання алеаторності у зобов'язальному праві. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (20-21 трав. 2015 р., м. Київ) / уклад. : І. П. Голосніченко, Т. О. Чепульченко, В. Ю. Пряміцин. 240 с.

4. Мічурін Є. О. Правочини з житлом : науково-практ. посіб. / 2-е вид., перероб. і доп. Харків : Юрсвіт, 2005. 472 с.

5. Тімуш І. С. Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів : автореф. дис.канд. юрид. наук. 12.00.03. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ, 2004. 20 с.

Парасюк В. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ;
доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Адаптація трудового законодавства України
до стандартів Європейського Союзу**

Європейська інтеграція України є одним із ключових напрямів державної політики, що зумовлює необхідність комплексного реформування національного законодавства відповідно до права Європейського Союзу (*acquis communautaire*). Особливого значення цей процес набуває у сфері трудового права, оскільки саме ефективне правове регулювання праці визначає рівень соціального захисту працівників, гарантії реалізації права на працю, забезпечення безпечних умов праці, рівності та недискримінації. Отримання Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу, відкриття переговорного процесу щодо членства та необхідність виконання рекомендацій Європейської Комісії актуалізують питання гармонізації трудового законодавства із європейськими стандартами. Водночас чинне законодавство України ще містить низку норм, що не повною мірою

відповідають сучасним вимогам права ЄС, що обумовлює необхідність подальших наукових досліджень та законодавчих змін.

Актуальність зазначеної проблематики підтверджується і сучасними науковими дослідженнями. Так О. І. Капітан зазначає, що європейська інтеграція України вимагає не лише механічної імплементації положень *acquis communautaire* у національну правову систему, а й глибокої трансформації правозастосовної практики на основі справедливості, юридичної визначеності та захисту законних очікувань особи [1, с. 448].

Проблеми адаптації трудового законодавства України до законодавства Європейського Союзу досліджувалися у працях О. Омельченко, Н. Кайди, А. Денисевича та інших учених. Значний внесок у сучасне осмислення процесів гармонізації законодавства зроблено у дослідженнях Дослідницької служби Верховної Ради України, де проаналізовано стан імплементації положень *acquis* ЄС у сфері зайнятості, охорони праці, соціального діалогу та гендерної рівності. Останні наукові публікації також акцентують увагу на необхідності забезпечення верховенства права, юридичної визначеності та дотримання соціальних стандартів під час реформування трудового законодавства в умовах євроінтеграції.

Адаптація трудового законодавства України до стандартів Європейського Союзу передбачає не лише формальне приведення нормативно-правових актів у відповідність до директив ЄС, а й комплексне вдосконалення механізмів реалізації та захисту трудових прав відповідно до європейських соціальних стандартів.

Особливого значення в процесі адаптації трудового законодавства України набуває імплементація низки ключових директив Європейського Союзу, які визначають сучасні стандарти правового регулювання праці. Зокрема, Директива (ЄС) 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці спрямована на забезпечення прозорості трудових відносин шляхом покладення на роботодавця обов'язку своєчасно інформувати працівника про істотні умови трудового договору, обмеження тривалості випробувального строку, гарантування права на безоплатне професійне навчання у випадках, передбачених законом, а також посилення правового захисту працівників, які працюють за нестандартними формами зайнятості, зокрема платформених працівників та осіб із непередбачуваним графіком роботи [2].

Одночасно Директива 2003/88/ЄС щодо організації робочого часу встановлює мінімальні вимоги щодо тривалості робочого часу, щоденного та щотижневого відпочинку, щорічної оплачуваної відпустки, а також максимальної тривалості робочого тижня, яка не повинна перевищувати 48 годин, включаючи надурочні роботи [3].

Важливе значення має і Директива 89/391/ЄЕС про запровадження заходів щодо поліпшення безпеки та здоров'я працівників на роботі, яка закріплює превентивний підхід до охорони праці, покладаючи на роботодавця обов'язок здійснювати оцінку професійних ризиків, запроваджувати профілактичні заходи, проводити навчання працівників з питань безпеки праці та забезпечувати їхню участь у вирішенні питань охорони праці [4]. Імплементация зазначених директив сприятиме наближенню національного трудового законодавства до європейських соціальних стандартів, підвищенню рівня захисту працівників і формуванню сучасної моделі соціально орієнтованого ринку праці.

Водночас їх практична реалізація потребує комплексного оновлення національного трудового законодавства, ефективного державного контролю та узгодження правозастосовної практики із стандартами Європейського Союзу.

Пріоритетними напрямками адаптації трудового законодавства України до стандартів Європейського Союзу є забезпечення безпечних умов праці, недискримінації, удосконалення соціального захисту працівників, розвиток соціального діалогу та ефективного державного контролю за дотриманням трудового законодавства. Як справедливо зазначають О. Ю. Аліменко, В. В. Рябоконь та С. В. Бурак, європейський досвід показує, що чітка система соціального захисту, регулярний контроль за умовами праці та надійні механізми протидії дискримінації сприяють не лише підвищенню рівня соціальної справедливості, але й загальній економічній стабільності [5, с. 2]. Це свідчить, що адаптація законодавства повинна охоплювати не лише нормативні зміни, а й створення ефективних механізмів реалізації трудових прав.

Разом із тим наближення законодавства України до права ЄС не повинно обмежуватися лише прийняттям нових нормативно-правових актів. Вона має супроводжуватися формуванням сталої судової практики, підвищенням рівня правової культури роботодавців і працівників, а також забезпеченням ефективного контролю за виконанням трудового законодавства. Саме комплексний підхід сприятиме створенню сучасної

моделі трудового права, яка відповідатиме європейським стандартам та забезпечуватиме належний баланс інтересів працівників, роботодавців і держави.

Таким чином, адаптація трудового законодавства України до стандартів Європейського Союзу повинна розглядатися як комплексний процес гармонізації національного законодавства із правом ЄС, що охоплює не лише оновлення нормативної бази, а й удосконалення механізмів реалізації трудових прав, судового захисту та державного контролю. Перспективними напрямками наукових досліджень є аналіз практики застосування європейських директив у сфері праці, розроблення механізмів правового регулювання цифрових трудових відносин, платформеної зайнятості, використання штучного інтелекту у сфері праці та вдосконалення гарантій захисту трудових прав в умовах цифрової трансформації суспільства.

Список використаних джерел

1. Капітан О. І. Адаптація трудового та соціального законодавства України до стандартів ЄС крізь призму конституційного принципу верховенства права. *Аналітично-порівняльне правознавство : електронне наук. вид.* 2026. Вип. 2. Ч. 1. С. 448-453. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.68>. URL : <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/357413/343310>
2. Directive (EU) 2019/1152 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on transparent and predictable working conditions in the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2019. L 186. Pp. 105–121. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1752831988403&uri=CELEX%3A32019L1152&utm_source=chatgpt.com
3. Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. *Official Journal of the European Union*. 2003. L 299. Pp. 9–19. ELI: 32003L0088. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003L0088&utm_source=chatgpt.com
4. Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. *Official Journal of the European Communities*. 1989. L 183. Pp. 1–8. ELI: 31989L0391. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31989L0391&utm_source=chatgpt.com

5. Аліменко О. Ю., Рябоконь В. В., Буряк С. В. Адаптація трудового законодавства України до європейських стандартів соціального забезпечення. *Український політико-правовий дискурс*. 2024. Вип. 5. С. 1-26. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14057070> URL : <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/23/21>

Проць І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Тенденції розвитку інститутів фінансового права України

Фінансове право є однією з провідних галузей публічного права, яка забезпечує правове регулювання формування, розподілу та використання державних і місцевих фінансових ресурсів. У сучасних умовах його розвиток визначається низкою факторів, серед яких особливе значення мають європейська інтеграція України, цифрова трансформація державного управління, реформування системи публічних фінансів та необхідність забезпечення економічної стійкості держави в умовах воєнного стану. Тенденції розвитку фінансового права у своїх працях досліджували науковців, зокрема: С. С. Єсімов, І. М. Шопіна, М. М. Бліхар, Ю. С. Назар, О. А. Музика-Стефанчук, О. Г. Ярема та інші.

Зміни у фінансовому законодавстві України спрямовані на підвищення прозорості бюджетного процесу, удосконалення податкового адміністрування, зміцнення фінансового контролю та адаптацію українського законодавства до права Європейського Союзу. Однією з провідних тенденцій розвитку фінансового права України є гармонізація національного законодавства із правом Європейського Союзу. Виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає імплементацію європейських стандартів у сфері бюджетного процесу, державного фінансового контролю, оподаткування, боротьби з відмиванням доходів та державної допомоги суб'єктам господарювання [1, с. 46].

Адаптація законодавства сприяє підвищенню прозорості фінансової системи та зміцненню інвестиційної привабливості держави.

Стрімкий розвиток цифрових технологій істотно впливає на фінансове право. Запровадження електронного документообігу, цифрових сервісів Державної податкової служби, електронного кабінету платника податків, електронних державних закупівель та автоматизації бюджетного процесу змінює механізм реалізації фінансово-правових норм.

Особливого значення набуває використання сучасних інформаційних систем у сфері податкового контролю, державного аудиту та фінансового моніторингу. Разом із цим виникає необхідність удосконалення правового регулювання цифрових активів, електронних платежів та використання технологій штучного інтелекту у фінансовій сфері [2, с. 213].

Суттєвих змін зазнало бюджетне законодавство України. Воєнний стан обумовив перегляд механізмів формування та виконання державного бюджету, збільшення видатків на сектор безпеки й оборони, гуманітарну допомогу та відновлення інфраструктури. Одночасно здійснюється вдосконалення програмно-цільового методу бюджетування, розширюється фінансова автономія органів місцевого самоврядування, посилюється контроль за ефективністю використання бюджетних коштів.

Податкове законодавство України характеризується постійним реформуванням. Основними напрямками залишаються: спрощення податкового адміністрування; цифровізація податкових процедур; мінімізація ухилення від сплати податків; адаптація податкового законодавства до стандартів ЄС та Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD); удосконалення механізмів трансфертного ціноутворення [2, с. 214].

Однією із сучасних тенденцій є підвищення ролі державного фінансового контролю. Значна увага приділяється удосконаленню діяльності органів державного аудиту, фінансового моніторингу, внутрішнього контролю та запобіганню корупції. Водночас розвиток системи фінансового моніторингу спрямований на виконання міжнародних стандартів щодо протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового знищення.

Воєнний стан став одним із ключових факторів трансформації фінансового права України. Законодавець був змушений оперативно змінювати бюджетне, податкове, валютне та банківське законодавство для забезпечення обороноздатності держави.

Єсімов С. С. зазначає, що до особливостей сучасного правового регулювання можна віднести: спрощення бюджетних процедур;

оперативний перерозподіл бюджетних коштів; спеціальні режими оподаткування; залучення міжнародної фінансової допомоги; посилення контролю за використанням державних ресурсів [3, с. 96].

Попри позитивні зміни, існує на сьогодні і низка проблем: нестабільність фінансового законодавства; велика кількість змін до Податкового та Бюджетного кодексів; складність практичного застосування окремих норм; недостатній рівень цифрової безпеки фінансових систем; необхідність повної гармонізації законодавства з правом ЄС; забезпечення належного судового захисту учасників фінансових правовідносин. Подальший розвиток фінансового права України доцільно пов'язувати із: завершенням гармонізації законодавства із правом Європейського Союзу; цифровою трансформацією фінансового управління; розвитком електронного бюджетування; удосконаленням податкової політики; впровадженням сучасних механізмів фінансового контролю; розвитком правового регулювання цифрових фінансів та віртуальних активів; підвищенням прозорості управління державними фінансами [4, с. 112].

Фінансове право України перебуває на етапі активної трансформації. Основними тенденціями його розвитку є цифровізація фінансових відносин, європейська інтеграція, реформування бюджетної та податкової систем, посилення державного фінансового контролю та адаптація законодавства до умов воєнного стану. Подальший розвиток цієї галузі має бути спрямований на забезпечення стабільності фінансової системи, ефективного управління публічними фінансами та створення сучасного правового механізму, який відповідатиме міжнародним стандартам і потребам післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Фінансове право України : навч. посіб. / Проць І. М., Єсімов С. С., Ковалів М. В., Скриньковський Р. М., Лозинський Ю. Р. Львів : СПОЛОМ, 2022. 394 с. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4479>
2. Музика-Стефанчук О. А., Якимчук Н. Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів : підручник. Київ : АртЕк, 2024. 656 с.
3. Проць І. М., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання фінансового контролю в Україні : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 267 с.
4. Латковська Т. А. Фінансове право : навч. посіб. (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса, 2019. 226 с.

Туркот О. А.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Щодо державного нагляду за суб'єктами господарювання

Постановка завдання. За суб'єктами господарювання необхідно здійснювати нагляд, який не буде створювати додаткові перешкоди у їх діяльності, а також, щоб проведення нагляду не створювало витрати часу, який можна ефективно використати на здійснення діяльності.

Виклад основного матеріалу. Для впорядкування діяльності суб'єктів господарювання у квітні 2026 року прийнято Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю)» [1] (далі – ЗУ «Про нагляд»), відповідно до якого будуть врегульовувати порядок проведення нагляду. На даний час значну частину законодавчих актів приймають із введенням їх в дію після припинення дії воєнного стану у державі. Вказаний закон теж не є винятком. ЗУ «Про нагляд», окрім деяких положень, набере чинності після припинення дії воєнного стану в Україні.

До набуття чинності ЗУ «Про нагляд» буде діяти Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [2] (далі – ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»), за винятком положень, які втратили чинність.

Можливо із розділенням контролю і нагляду між собою буде логічніше розподілено відповідні функції між державними органами, адже сьогодні велика кількість галузей та сфер виробництва, контролюючих органів із їх компетенцією можуть призвести до одночасного контролю (нагляду) за діяльністю суб'єктів господарювання кількома державними органами або їх посадовими особами [3, с. 103]. Зрозуміло, що такий стан речей не сприяє розвитку бізнесу в Україні.

Дослідження і перспективи подальших розробок. Як в одному, так і в іншому законі є поняття планових та позапланових перевірок (ст. 5, 6 ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [2]), (ст. ст. 6, 7 ЗУ «Про нагляд» [1]), а також містяться права суб'єкта господарювання (ст. 10 ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [2]), (ст. 20 ЗУ «Про нагляд» [1]) та обов'язки суб'єкта господарювання (ст. 11 ЗУ «Про основні

засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [2]), (ст. 21 ЗУ «Про нагляд» [1]) тощо.

За допомогою ЗУ «Про нагляд» система нагляду буде превентивною і ризик-орієнтованою [4].

С. Каменський вказує, що у випадку укладення договору страхування відповідальності за шкоду природі, людині тощо буде проводитись менша кількість обстежень [5]. На підставі вказаного, варто зробити висновок, що таким чином буде розподілена відповідальність між органами, які здійснюють перевірку та суб'єктами господарювання.

Р.С. Кірін зазначає, що прийняття ЗУ «Про нагляд» спричинить ліквідацію неефективних норм, що містяться на даний час у законодавстві [6]. Необхідно погодитись із науковцем, оскільки застарілі норми законодавства, які не здійснюють належне регулювання відносин та захист прав суб'єктів господарювання, потребують вдосконалення.

Необхідно зазначити, що вказана тема дослідження є актуальною та потребує здійснення досліджень для того, щоб спростити проведення процедури нагляду за суб'єктами господарювання.

Отже, ЗУ «Про нагляд» повинен належно врегульовувати правовідносини у сфері здійснення нагляду. Проте, перевірити ефективність вказаного закону можна буде лише на практиці.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державного нагляду (контролю): Закон України від 8 квітня 2026 року № 4840-IX. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4840-20/conv#n5>.
2. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
3. Деревянко Б. В. Про удосконалення здійснення державного контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 99–102. URL : <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/358>
4. Перевірки бізнесу: прийнято закон, за яким суб'єктів господарської діяльності перевірятимуть за єдиною процедурою. *Facebook*. URL : https://www.facebook.com/groups/2579880398912645?locale=uk_UA.

5. Каменський С. Набрав чинності новий закон про основні засади державного нагляду контролю. *i.factor*. 24.04.2026. URL : <https://i.factor.ua/ukr/news/prijnyato-novij-zakonu-pro-osnovni-zasadi-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu/?srsltid=AfmBOoqKOrslyAKkZTbU8uc608JS0as2o1wgl3mqJFw7u97FJAhn9wHT>.

6. Кірін Р. С. Актуальні питання державного нагляду (контролю) у сфері користування надрами. *Сучасна доктрина права*, № 5 (99). 2026. С. 123–134. DOI : <https://doi.org/10.25313/3083-7774-2026-5-14>.

Флис І. М.

*кандидат політичних наук, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Про нехтування таємницею досудового розслідування і суспільний вирок

Українське суспільство останні роки з захопленням підтримує ЗМІ, котрі з легкістю демонструють матеріали незавершених розслідувань чи НСРД, які у відповідності до чинного законодавства становлять таємницю досудового розслідування. За даними Єдиного реєстру корупціонерів та незалежної компанії Опендатабот в Україні протягом 2020-2026 р. було ухвалено тисячі судових рішень у корупційних справах [1]. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) ніби на замовлення інформує суспільство про стійку динаміку збільшення кількості обвинувальних вироків відносно топкорупціонерів. Лише за перше півріччя 2026 року законної сили набули 55 обвинувальних вироків ВАКС стосовно 76 осіб, у 2025 році суд ухвалив 109 вироків (більше на 41% порівняно з 2024 роком, коли було 77 вироків). Проте, як свідчить статистика, у загальній структурі судів понад 90% завершених справ складають адміністративні порушення (проблеми з деклараціями чи несвоєчасне подання документів), де покаранням є виключно штрафи, тоді як складні кримінальні справи про хабарництво розглядаються роками. Найгучніші кримінальні справи за останні роки які набрали законної сили (спільна робота НАБУ, САП та ВАКС) стосуються кількох знакових фігурантів: В. Князєв (ексголова Верховного Суду), Р. Насіров (ексголова Державної фіскальної служби) за участь у так званій

«газовій схемі» Онищенко, чинна народна депутатка М... та її помічниця за одержання неправомірної вигоди за організацію незаконного перетину державного кордону (система Шлях), В. Булка (екссуддя Господарського суду Івано-Франківської області) за отримання хабаря та київський адвокат П..., що намагався передати \$200 000 для зміни підслідності у справі своєї клієнтки. [2]

Головні висновки щодо корупційних справ:

- реальні терміни проти штрафів: понад 90% фігурантів, які потрапляють до загального Єдиного реєстру корупціонерів НАЗК, відбуваються адміністративними штрафами (від 850 до 34 000 грн) через незначні порушення у деклараціях.

Реальні вирокі з позбавленням волі виносить переважно ВАКС у справах про великі хабарі та розкрадання держбюджету. У 2025–2026 роках антикорупційні органи почали значно частіше застосовувати інститут угод про визнання винуватості. Корупціонери «здають» організаторів схем, відшкодовують збитки державі або перераховують сотні мільйонів гривень на ЗСУ в обмін на пом'якшення вироку. В усіх подібних справах цього року виявлені порушники відбулись лише штрафами, як про це повідомляє Опендатабот з посиланням на Єдиний реєстр корупціонерів [3].

Кожна така справа чи такий епізод завдячуючи ЗМІ, різного ґатунку блогерам, збирає мільйонні перегляди, а фігуранти справ отримують суспільний вирок задовго до судового. При цьому розголошення відомостей досудового розслідування є кримінальним правопорушенням за статтею 387 КК України, але ця норма фактично не працює: за офіційною статистикою, з сотень зареєстрованих проваджень про витоки до суду за останні роки дійшли лише поодинокі справи [4]. Склалася парадоксальна ситуація, коли суспільний осуд виявляється сильнішим за букву закону, а джерело витоку не встановлюється майже ніколи, пише «Об'єднана Україна» (І. Попов. Realist.online.)

Україна є правовою державою. Конституція України (ст.62) та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, гарантують кожному презумпцію невинуватості [5]. У матеріалах слідства, які потрапляють у публічний простір, згадуються прізвища свідків, контрагентів, родичів, випадкових учасників розмов. Частина з них у процесі розслідування виявиться непричетною до протиправних діянь, але їхня репутація вже зазнає шкоди, яку неможливо відшкодувати ані

виправдувальним вироком, ані закриттям провадження. У західній правовій доктрині таке явище отримало назву trial by media: суд медіа виносить рішення швидше і жорсткіше за суд державний, тільки без права на захист і без апеляції. В Україні така проблема нині перебуває поза увагою правоохоронних структур та зводиться до формального порушення процесуальних норм. Виникла проблема балансу між таємницею слідства та свободою інформації. Суспільства володіє правом знати про резонансні розслідування, особливо корупційні, однак громадяни учасники процесу, до прийняття остаточного, законно винесеного рішення, законом є не менш захищені. У Франції діє інститут таємниці слідства (стаття 11 Кримінально-процесуального кодексу), порушення якої є злочином, але прокуратура має право офіційно інформувати громадськість про перебіг резонансних справ, щоб спростовувати неточні відомості. У Німеччині діє заборона на дослівну публікацію процесуальних документів до їх оголошення у відкритому засіданні. У Великій Британії закон про неповагу до суду 1981 року обмежує публікації, здатні вплинути на присяжних та результат процесу. Рамкові підходи сформульовані й на рівні Ради Європи: Рекомендація Rec(2003)13 щодо інформування через медіа про кримінальні провадження вимагає поважати презумпцію невинуватості та захищати осіб, які не є підозрюваними. Показовою є позиція ЄСПЛ у справі Vedat проти Швейцарії, де Велика палата визнала правомірним засудження журналіста за публікацію матеріалів закритого слідства: свобода преси не є прерогативою, коли йдеться про таємницю розслідування та права обвинуваченого [6].

Законодавчі ініціативи, проєкти щодо заборони до завершення розслідування інформувати спільноту про топ-корупцію та її фігурантів викликають гостру критику ЗМІ, які вбачають у забороні цензуру, ризик сховати від суспільства правду.

Компромісне рішення проблеми здатне примирити суспільство і «феміду» закладене в ідеї «судового фільтру», коли дозвіл на оприлюднення інформації чи слідчих матеріалів, надаватиметься тільки слідчим суддею. Слідчий суддя має достатньо кваліфікації і повноважень, щоб оцінити матеріали справи і що саме з них варто оприлюднити, не зруйнувавши ані розслідування, ані репутації непричетних осіб. Така процесуальна норма створює механізм персональної відповідальності за витік інформації, і водночас зберігає право суспільства на отримання

інформації про суспільно важливі розслідування – через прозору і законну процедуру, а не через анонімні канали.

Суспільний інтерес і презумпція невинуватості не повинні виборювати правову важливість чи суспільно-політичну необхідність. Має оцінювати та зважувати незалежний арбітр, що який діє за законом правової держави.

Список використаних джерел

1. Національне агенство з питань запобігання корупції. Рішення № 166 від 09.02.2018 р. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.
2. Там же.
3. Опендатабот (opendatabot.ua) – українська компанія, що надає доступ до державних даних з основних публічних реєстрів для громадян та бізнесу.
4. Науково-практичний коментар КК України. Київ : Атіка, 2004.
5. Європейська конвенція з прав людини. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р.
6. Попов І. Витоки матеріалів кримінальних справ і суспільний інтерес: як знайти баланс? *Аналітичний центр «Об'єднана Україна»*. Realist. Online. 06.07.2026 р.

ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Блажевський П. І.

*адвокат, головний юрисконсульт відділу судового супроводу
Департаменту стягнення заставних кредитів АТ «Сенс Банк»,
директор ТОВ «Консалтингове агенство «Право Левів»*

Цифровізація юридичних послуг: трансформація адвокатської практики та юридичного консалтингу

Цифрова трансформація суспільства поступово змінює не лише способи комунікації громадян і бізнесу з державою, а й професійні моделі діяльності правників. Юридична професія традиційно пов'язувалася з опрацюванням значних масивів нормативних актів, судової практики, договорів та інших документів. Сьогодні значна частина цієї інформації створюється, зберігається, передається та опрацьовується в електронній формі.

За таких умов цифровізація юридичних послуг стає не додатковою перевагою юридичної компанії, а одним із факторів її конкурентоспроможності. Клієнт очікує не лише юридично правильної консультації, а й швидкої комунікації, дистанційного отримання документів, можливості відстежувати стан справи, оперативного обміну інформацією та прозорої організації роботи.

Водночас цифровізація юридичної діяльності породжує нові ризики. Адвокат працює з інформацією, яка може становити адвокатську таємницю, містити персональні дані, комерційну таємницю, фінансову або іншу чутливу інформацію. Тому впровадження цифрових технологій у юридичну практику повинно супроводжуватися не лише організаційними та економічними перевагами, а й належним правовим та інформаційним захистом.

Актуальність проблематики підтверджується і сучасними науковими дослідженнями. Зокрема, Н. М. Павлюк розглядає діджиталізацію діяльності адвоката крізь призму використання сучасних автоматизованих систем, цифрових та інформаційних технологій, а І. І. Комарницька

акцентує на ролі цифрових інструментів у підвищенні якості юридичного бізнесу та необхідності розвитку відповідних професійних навичок адвокатів [1; 2].

Цифровізацію юридичних послуг доцільно розуміти ширше, ніж просте використання комп'ютерів, електронної пошти або електронного документообігу.

У сучасному розумінні цифровізація передбачає комплексну трансформацію процесів надання правничих послуг із використанням цифрових технологій. Її складовими можуть бути:

- електронний документообіг;
- дистанційна комунікація з клієнтами;
- електронне підписання документів;
- цифрове управління справами;
- автоматизація повторюваних юридичних операцій;
- використання інформаційно-пошукових систем;
- цифровий моніторинг судової практики;
- електронне управління договорами;
- хмарне зберігання документів;
- системи управління взаємовідносинами з клієнтами;
- аналітичні інструменти;
- технології штучного інтелекту.

Важливо, що цифровізація змінює не тільки технічний спосіб виконання юридичної роботи, а й організацію юридичного бізнесу.

Наприклад, традиційна модель роботи передбачає отримання клієнтського запиту, проведення консультації, підготовку документів, їх підписання та передачу клієнту. Цифрова модель дозволяє об'єднати ці етапи в єдиний інформаційний процес, у межах якого клієнт може дистанційно передати документи, отримати інформацію про хід виконання завдання, погодити юридичну позицію та отримати готовий результат.

Таким чином, основним результатом цифровізації є не відмова від традиційної юридичної професії, а зменшення кількості рутинних операцій та збільшення частки інтелектуальної роботи правника.

Цей підхід відповідає висновкам дослідження ПРООН щодо можливостей цифровізації юридичних послуг в Україні. У дослідженні наголошується, що цифрові рішення можуть спрощувати доступ до правничої допомоги, оптимізувати процедури її надання та зменшувати корупційні ризики, однак повна автоматизація юридичної допомоги

неможлива через необхідність аналізу конкретних життєвих обставин і правових фактів [3].

Одним із ключових напрямів цифровізації адвокатської практики є електронний документообіг.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає правові засади використання електронних документів та електронного документообігу. Для адвокатської діяльності це має принципове значення, оскільки значна кількість професійних документів може створюватися, передаватися та зберігатися в електронній формі.

Наступним важливим елементом є електронний підпис. Правові засади електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг визначаються Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [4]. Закон регламентує, зокрема, використання електронних підписів і довірчих послуг.

Практичне значення цифрових інструментів для адвоката полягає у можливості:

1. оперативно підписувати документи;
2. дистанційно взаємодіяти з клієнтом;
3. направляти документи до державних органів;
4. здійснювати електронний обмін матеріалами;
5. вести цифровий архів справ;
6. контролювати строки виконання процесуальних дій;
7. організовувати спільну роботу адвоката та його команди.

Окреме значення має розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та її підсистем. Законодавець поетапно врегулював її впровадження, зокрема Законом України від 27 квітня 2021 року № 1416-IX [5].

Це створює передумови для переходу від паперової моделі взаємодії із судом до цифрової моделі судового представництва.

Важливою є також позиція Ради адвокатів України щодо електронного адвокатського запиту. У роз'ясненні від 16 листопада 2022 року № 132 зазначено, що адвокатський запит з додатками, підписаний електронним підписом, є належним документом для підтвердження повноважень адвоката у відповідному розумінні законодавства.

Отже, цифровий формат уже не є виключно перспективною – він є частиною сучасної адвокатської практики.

Особливий вплив цифровізація здійснює на юридичний консалтинг. Традиційний юридичний консалтинг значною мірою побудований на моделі «клієнт – юрист – юридичний висновок». Цифрові технології дозволяють трансформувати цю модель у постійний юридичний супровід.

Для юридичної компанії це означає можливість створення цифрової системи взаємодії з клієнтом, у якій:

Перший етап – цифровий прийом клієнта. Клієнт заповнює електронну форму із зазначенням суті проблеми, додає документи та визначає бажаний формат консультації.

Другий етап – первинний юридичний аналіз. Юрист систематизує отримані матеріали, визначає правову проблему, необхідні документи та потенційні способи її вирішення.

Третій етап – підготовка правової стратегії. Клієнту пропонується не просто відповідь на окреме питання, а комплексний алгоритм дій.

Четвертий етап – реалізація правової стратегії. Юридична компанія забезпечує підготовку документів, переговори, представництво, взаємодію з державними органами або судом.

П'ятий етап – цифровий контроль результату. Клієнт отримує можливість контролювати строки, статус завдання та результати роботи.

Саме перехід від «разової консультації» до цифрового юридичного супроводу може стати однією з основних конкурентних переваг сучасної юридичної компанії.

Цифровізація також дозволяє стандартизувати типові юридичні процеси. Наприклад, у консалтинговій діяльності можна створювати стандартизовані алгоритми для первинного аналізу договорів, перевірки документів, підготовки типових запитів, контролю строків та формування клієнтських досьє.

Проте стандартизація не повинна перетворювати юридичну послугу на механічне заповнення шаблонів. Остаточне юридичне рішення повинно прийматися професійним правником з урахуванням конкретних обставин справи.

Найбільш принциповою проблемою цифрової трансформації адвокатської діяльності є забезпечення конфіденційності.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатською таємницею є, зокрема, інформація про клієнта, зміст консультацій, складені адвокатом документи, а також інформація, що зберігається на електронних носіях.

Це положення має особливе значення в умовах переходу юридичної діяльності до цифрового середовища. Електронний формат не зменшує рівень правового захисту інформації.

Навпаки, цифрове середовище створює додаткові ризики:

- несанкціонований доступ до електронного кабінету;
- компрометація паролів;
- фішингові атаки;
- втрата пристрою;
- неконтрольоване використання хмарних сервісів;
- передача документів через незахищені канали;
- помилкове направлення документа іншому адресату;
- використання сторонніх цифрових сервісів без оцінки їхньої

політики конфіденційності.

Правила адвокатської етики також закріплюють конфіденційність як фундаментальну передумову довірчих відносин між адвокатом і клієнтом.

Тому юридична компанія, яка впроваджує цифрові технології, повинна одночасно впроваджувати політику інформаційної безпеки.

Не менш важливим є дотримання законодавства про захист персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» залишається чинним та регулює відносини, пов'язані із захистом персональних даних під час їх обробки.

Практично це означає, що юридична компанія повинна визначити:

- які персональні дані вона збирає;
- з якою метою вони обробляються;
- хто має доступ до них;
- де вони зберігаються;
- як довго вони зберігаються;
- кому можуть передаватися;
- яким чином здійснюється їх захист.

Цифрова юридична практика неможлива без належного рівня кібербезпеки.

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» встановлює правові засади захисту інформації в інформаційних та інформаційно-комунікаційних системах. Чинна редакція Закону враховує сучасний розвиток інформаційних технологій та вимоги до захисту інформації.

Для юридичної компанії питання кібербезпеки мають безпосередній зв'язок із професійною відповідальністю.

На практиці доцільно застосовувати щонайменше такі заходи:

1. багатофакторну автентифікацію;
2. розмежування доступу працівників до клієнтських матеріалів;
3. резервне копіювання;
4. шифрування критично важливої інформації;
5. використання корпоративних, а не особистих облікових записів;
6. регулярне оновлення програмного забезпечення;
7. журналювання доступу до важливих документів;
8. внутрішню політику роботи з електронними документами;
9. навчання працівників правилам кібербезпеки;
10. план дій у разі інформаційного інциденту.

Таким чином, цифрова трансформація юридичної компанії повинна починатися не з придбання нової програми, а з оцінки інформаційних ризиків.

На нашу думку, однією з помилок цифровізації юридичного бізнесу є прагнення автоматизувати сам процес прийняття юридичного рішення.

Автоматизувати доцільно насамперед рутинні операції, а не професійне юридичне судження.

Доцільними напрямками автоматизації є:

- реєстрація клієнтських звернень;
- формування та структурування досьє;
- контроль процесуальних строків;
- календаризація судових засідань;
- формування типових документів;
- пошук нормативної інформації;
- моніторинг судової практики;
- контроль виконання завдань працівниками;
- формування рахунків та внутрішньої звітності;
- управління договорами;
- архівування документів.

Натомість не повинні автоматично передаватися технологічним системам остаточні рішення щодо правової позиції, стратегії захисту чи оцінки перспектив судової справи без перевірки професійним правником.

Особливої уваги потребують системи штучного інтелекту. Сучасна професійна дискусія в Україні вже переходить від питання «чи використовувати ШІ?» до питання «як використовувати його відповідально?». Зокрема, НААУ у 2026 році проводила професійне обговорення питань використання ШІ адвокатами, етики, відповідальності та юридичного промптінжинірингу.

Це свідчить про практичну актуальність проблеми.

У юридичній практиці ШІ може використовуватися як допоміжний інструмент для:

- структурування великих масивів тексту;
- формування первинних варіантів документів;
- узагальнення інформації;
- підготовки переліків юридичних питань;
- пошуку логічних суперечностей;
- класифікації документів;
- підготовки робочих матеріалів.

Однак результат роботи ШІ не повинен сприйматися як готовий юридичний висновок.

Принцип професійної перевірки має залишатися обов'язковим: технологія може допомагати адвокату, але не повинна замінювати його професійне рішення.

Для практичної реалізації цифровізації юридичного консалтингу можна запропонувати п'ятирівневу модель.

Перший рівень – цифровий клієнт. Комунікація з клієнтом здійснюється через структуровані цифрові канали, а документи надходять до єдиного захищеного середовища.

Другий рівень – цифрове дос'є. Кожен клієнт і кожна справа мають структуроване електронне дос'є з розмежованим доступом.

Третій рівень – цифровий workflow. Для кожної юридичної послуги встановлюється послідовність дій, відповідальних осіб і контрольних строків.

Четвертий рівень – Legal Analytics. Юридична компанія аналізує власну практику: кількість справ, строки виконання, типи звернень, навантаження працівників, повторювані проблеми клієнтів.

П'ятий рівень – інтелектуальна автоматизація. На цьому рівні можуть використовуватися автоматизовані системи та інструменти штучного інтелекту, але виключно під професійним контролем правника.

Такий підхід дозволяє перетворити цифровізацію з набору окремих програм на цілісну систему управління юридичним бізнесом.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі рекомендації.

- Перед впровадженням цифрових технологій необхідно провести аудит юридичних процесів та визначити, які операції є найбільш рутинними.
- Необхідно розробити внутрішню політику цифрової безпеки юридичної компанії.
- Доступ до клієнтської інформації повинен надаватися працівникам відповідно до їхніх функціональних обов'язків.
- Потрібно розмежовувати системи, які використовуються для внутрішньої організації роботи, та системи, у які передаються конфіденційні клієнтські матеріали.
- Використання інструментів штучного інтелекту має регламентуватися внутрішніми правилами компанії.
- Будь-який юридично значущий результат, сформований автоматизованою системою, повинен перевірятися кваліфікованим правником.
- Цифровізація повинна бути орієнтована не тільки на скорочення витрат юридичної компанії, а й на підвищення якості правничої допомоги.
- Клієнт повинен розуміти, яким чином здійснюється цифрова обробка його документів та інформації.
- Працівники юридичної компанії повинні регулярно підвищувати цифрову компетентність.
- Потрібно розглядати цифровізацію як постійний процес, а не одноразове впровадження певного програмного продукту.

Цифровізація юридичних послуг є закономірним етапом розвитку адвокатської діяльності та юридичного консалтингу. Її сутність полягає не лише у переході від паперових документів до електронних, а у комплексній трансформації способів організації професійної юридичної роботи.

Сучасний адвокат отримує можливість використовувати цифрові інструменти для пошуку інформації, організації клієнтського досьє, електронного документообігу, комунікації з клієнтом, взаємодії із судами

та державними органами, контролю строків і автоматизації рутинних операцій.

Для юридичного консалтингу цифровізація відкриває можливість перейти від моделі разового надання юридичної консультації до моделі комплексного цифрового супроводу клієнта. Це дозволяє підвищити оперативність юридичних послуг, покращити комунікацію, стандартизувати повторювані процеси та забезпечити більш ефективне управління юридичним бізнесом.

Водночас цифровізація не повинна ототожнюватися з автоматизацією професійного юридичного судження. Ключовою залишається роль адвоката як професійного суб'єкта, відповідального за правову позицію, якість правничої допомоги та дотримання професійних стандартів.

Особливого значення набуває забезпечення адвокатської таємниці. Чинне законодавство прямо поширює режим адвокатської таємниці на інформацію, що зберігається на електронних носіях. Тому цифрова трансформація адвокатської діяльності повинна супроводжуватися належним захистом інформації, персональних даних та інформаційно-комунікаційних систем.

Перспективним напрямом подальшого розвитку є формування в Україні комплексної моделі Legal Tech, у якій цифрові технології використовуються для підвищення доступності, швидкості та якості юридичних послуг, але остаточне професійне юридичне рішення залишається за адвокатом або іншим кваліфікованим правником.

Отже, цифровізація не скасовує юридичну професію – вона змінює стандарт її здійснення. У найближчій перспективі конкурентоспроможність юридичного бізнесу визначатиметься не кількістю використовуваних цифрових інструментів, а здатністю поєднати технологічну ефективність із професійною юридичною відповідальністю, конфіденційністю та належною якістю правничої допомоги.

Список використаних джерел

1. Павлюк Н. М. Діджиталізація діяльності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 89. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.4.6. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/337042>

2. Комарницька І. І. Цифровізація та інформаційні технології у професійній діяльності адвоката в сучасних умовах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. URL : <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/316974>
3. Provision of Legal Services in Ukraine and Opportunities for their Digitalization. *United Nations Development Programme*. 2020. URL : <https://www.undp.org/ukraine/publications/provision-legal-services-ukraine-and-opportunities-their-digitalization>
4. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Закон України від 27.04.2021 р. № 1416-IX. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1416-20>
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17>
7. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15>
8. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17>
9. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/80/94-%D0%B2%D1%80>
10. Правила адвокатської етики : затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17>
11. Про затвердження роз'яснення щодо можливості подання адвокатського запиту в електронній формі : рішення Ради адвокатів України від 16.11.2022 р. № 132. *База даних «Законодавство України» /*

Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132871-22>

12. Skochylias-Pavliv O. Digital transformation of justice in Ukraine: challenges and prospects. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2026. Т. 13. № 1 (49). С. 337–343. DOI : 10.23939/law2026.49.337. URL : <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-13-number-1-49-2026/digital-transformation-justice-ukraine>

13. Harashchenko V. Legal aspects of digital transformation in Ukraine: current challenges and court practice. *Правова держава*. 2025. № 36. С. 795–804. DOI : 10.33663/0869-2491-2025-36-795-804. URL : <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2025-36-795-804>

Бурич Д. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Марусяк Л. О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Електронне судочинство в цивільному процесі України: сучасний стан та перспективи розвитку

Цифрова трансформація судової системи України є одним із важливих напрямів модернізації правосуддя. Використання інформаційно-комунікаційних технологій поступово змінює традиційну модель взаємодії суду та учасників цивільного процесу. Подання процесуальних документів в електронній формі, отримання судових документів через електронний кабінет, дистанційна участь у судових засіданнях та використання електронних доказів стали складовими сучасного цивільного судочинства.

Актуальність цієї проблематики додатково зумовлена умовами воєнного стану в Україні, за яких забезпечення безперервності здійснення правосуддя потребує використання дистанційних та електронних форм взаємодії. Сучасні дослідження електронного судочинства свідчать, що його розвиток сприяє скороченню часу розгляду справ, зменшенню бюрократичних процедур, підвищенню доступності та прозорості судової діяльності [6, с. 165–172].

Правовою основою електронного судочинства є насамперед Цивільний процесуальний кодекс України, який визначає порядок функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі – ЄСІТС), реєстрації електронних кабінетів, подання процесуальних документів в електронній формі та участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції [1, ст. 14, 43, 212].

Метою тез є визначення сучасного стану електронного судочинства у цивільному процесі України, аналіз його нормативно-правових засад, проблем практичного функціонування та перспектив подальшого розвитку.

Електронне судочинство є результатом цифрової трансформації судової діяльності, що передбачає використання інформаційних технологій для організації процесу розгляду справ, комунікації між судом та учасниками процесу, подання й отримання процесуальних документів, проведення судових засідань та роботи з матеріалами судових справ.

У науковій літературі електронне судочинство розглядається як сучасна форма організації судової діяльності, що дозволяє оптимізувати процесуальні процедури та підвищити доступність правосуддя. В. М. Парасюк, О. Б. Онишко та Р. А. Бориславський зазначають, що електронне судочинство сприяє зменшенню бюрократії, скороченню часу розгляду справ та підвищенню прозорості судових процесів [5, с. 1–2].

Однією з ключових складових електронного судочинства є Єдина судова інформаційно-комунікаційна система. Відповідно до статті 14 Цивільного процесуального кодексу України, у судах функціонує ЄСІТС. Вона забезпечує, зокрема, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, розгляд судових справ за відповідними матеріалами, а також функціонування електронних кабінетів [1, ст. 14].

Особливе значення має електронний кабінет учасника судового процесу. Чинне процесуальне законодавство передбачає обов’язкову реєстрацію електронних кабінетів для визначених законом категорій осіб, зокрема адвокатів, нотаріусів, державних і приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та юридичних осіб [1, ч. 6 ст. 14].

Для інших фізичних осіб реєстрація електронного кабінету залишається добровільною. Такий підхід дозволяє враховувати різний рівень доступу населення до цифрових технологій та не створювати необґрунтованих перешкод для реалізації права на судовий захист.

Водночас сама можливість електронної взаємодії із судом не повинна перетворюватися на фактор обмеження доступу до правосуддя. Цифровізація має забезпечувати додатковий канал реалізації процесуальних прав, а не створювати бар'єри для осіб, які через об'єктивні причини не можуть повною мірою користуватися цифровими сервісами.

Важливою складовою електронного судочинства є електронний документообіг. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає правові засади створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання та використання електронних документів [2, ст. 1]. При цьому електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України або на договірних засадах [2, ст. 14].

У цивільному процесі електронна форма подання документів має важливе практичне значення. Учасник справи може подавати до суду процесуальні документи в електронній формі через електронний кабінет. Це дозволяє скоротити часові та матеріальні витрати, пов'язані з традиційним паперовим документообігом.

Водночас електронна форма подання документів передбачає дотримання певних процесуальних вимог. Зокрема, у випадках, передбачених Цивільним процесуальним кодексом України, електронні документи повинні бути підписані кваліфікованим електронним підписом [1, ч. 8 ст. 43].

Окремого значення набуває можливість дистанційної участі у судовому засіданні. Стаття 212 Цивільного процесуального кодексу України передбачає право учасника справи та його представника брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду або у приміщенні іншого суду за умови наявності відповідної технічної можливості [1, ст. 212].

Дистанційний формат судового засідання має особливе значення в умовах воєнного стану, коли фізичне прибуття учасника до суду може бути ускладнене або неможливе. Наукові дослідження підтверджують, що дистанційний розгляд справ може розглядатися як інструмент забезпечення доступності правосуддя та безперервності цивільного судочинства [7].

Однією з важливих переваг електронного судочинства є можливість оперативного доступу учасників процесу до матеріалів справи. Цифрова форма взаємодії дозволяє зменшити залежність учасника від фізичного

перебування у приміщенні суду та створює додаткові можливості для ознайомлення з матеріалами справи.

Водночас цифровізація цивільного процесу має безпосередній зв'язок із розвитком інституту електронних доказів. Цивільний процесуальний кодекс України відносить електронні докази до самотійних засобів доказування [1, ст. 76]. До них можуть належати електронні документи, вебсайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані та інші дані в електронній формі.

С. В. Дяченко та В. Р. Шевчук звертають увагу на те, що електронні докази мають специфічні особливості, пов'язані з їх створенням, зберіганням, поданням та оцінкою судом. Дослідники також наголошують на необхідності удосконалення практичних механізмів встановлення достовірності електронної інформації [8, с. 145–153].

М. В. Парасюк підкреслює, що розвиток цифрових технологій зумовлює постійне розширення сфери використання електронних доказів у цивільному процесі, що потребує подальшого дослідження особливостей їх збирання, подання та оцінки [9].

Таким чином, електронне судочинство не обмежується лише електронним поданням процесуальних документів. Воно охоплює комплекс взаємопов'язаних технологічних та процесуальних механізмів: функціонування ЄСІТС, електронні кабінети, електронний документообіг, дистанційні судові засідання, електронні докази та цифрову взаємодію учасників судового процесу.

Разом із позитивними наслідками цифровізація створює низку проблем. Однією з них є технічна стабільність функціонування інформаційних систем. Порушення роботи електронних сервісів може безпосередньо впливати на можливість своєчасного подання процесуальних документів та реалізації інших процесуальних прав.

Проблемою залишається також цифрова нерівність. Не всі учасники цивільного процесу мають однаковий рівень цифрової грамотності, технічні можливості та доступ до якісного Інтернет-з'єднання. Тому держава повинна забезпечувати альтернативні способи реалізації процесуальних прав для осіб, які не можуть повноцінно користуватися електронними сервісами.

Судова інформація може містити значні обсяги персональних даних, інформацію про майновий стан, сімейні обставини, стан здоров'я та інші відомості приватного характеру. Закон України «Про захист персональних

даних» встановлює вимоги щодо захисту персональних даних та визначає правові засади їх оброблення [3, ст. 6, 24].

Тому розвиток електронного судочинства повинен супроводжуватися належним рівнем технічного та правового захисту інформації. Порушення конфіденційності судової інформації може призвести не лише до технічних проблем, а й до порушення фундаментальних прав учасників судового процесу.

Сучасні дослідники електронного судочинства також звертають увагу на необхідність подальшої модернізації ЄСІТС, підвищення цифрової грамотності працівників судової системи та забезпечення належного фінансування цифрової інфраструктури судів [10].

На нашу думку, подальший розвиток електронного судочинства в Україні має здійснюватися за такими основними напрямками.

По-перше, необхідним є подальше технологічне вдосконалення ЄСІТС та забезпечення її стабільної роботи.

По-друге, доцільним є підвищення рівня цифрової грамотності суддів, працівників апарату суду, адвокатів та інших учасників цивільного процесу.

По-третє, необхідно посилювати гарантії інформаційної безпеки та захисту персональних даних.

По-четверте, необхідно забезпечити сумісність судових інформаційних систем з іншими державними інформаційними ресурсами за умови дотримання законодавства про захист персональних даних.

По-п'яте, перспективним є подальше вдосконалення механізмів дистанційної участі у судових засіданнях.

По-шосте, потребує розвитку практика використання та перевірки електронних доказів, зокрема із застосуванням сучасних технічних засобів встановлення їх походження та достовірності.

Перспективним напрямом також може стати обережне впровадження технологій штучного інтелекту у внутрішні процеси судової системи. При цьому автоматизація не повинна підміняти суддю у здійсненні правосуддя або обмежувати право особи на справедливий суд. Штучний інтелект може використовуватися як допоміжний інструмент для пошуку, систематизації та оброблення інформації, однак остаточне процесуальне рішення повинно залишатися результатом діяльності уповноваженого судді.

Таким чином, перспективи електронного судочинства пов'язані не лише з подальшим розширенням кількості електронних сервісів, а й із

формуванням якісної цифрової інфраструктури правосуддя, яка одночасно забезпечуватиме оперативність, доступність, безпеку та дотримання процесуальних гарантій.

Електронне судочинство є невід'ємною складовою сучасного розвитку цивільного процесу України. Його нормативну основу становлять положення Цивільного процесуального кодексу України, законодавство про електронні документи та електронний документообіг, захист персональних даних та функціонування судової інформаційної інфраструктури.

Впровадження електронного судочинства сприяє спрощенню взаємодії учасників процесу із судом, скороченню часових та матеріальних витрат, розвитку дистанційних форм участі у судових засіданнях та підвищенню доступності правосуддя.

Водночас цифровізація цивільного судочинства породжує нові виклики, серед яких технічна нестабільність інформаційних систем, цифрова нерівність, недостатній рівень цифрової грамотності окремих учасників процесу, ризики кібербезпеки та необхідність забезпечення належного захисту персональних даних.

Перспективи розвитку електронного судочинства в Україні повинні пов'язуватися з подальшою модернізацією ЄСІТС, удосконаленням електронного документообігу, розвитком дистанційної участі у судових засіданнях, удосконаленням механізмів використання електронних доказів та посиленням гарантій інформаційної безпеки.

При цьому цифровізація не повинна змінювати сутність цивільного судочинства та знижувати рівень процесуальних гарантій. Основною метою електронного судочинства має залишатися не сама технологізація судового процесу, а забезпечення ефективного, доступного, своєчасного та справедливого правосуддя.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
5. Парасюк В. М., Онишко О. Б., Бориславський Р. А. Теоретико-правові засади електронного судочинства в цивільному процесі України: сучасні виклики. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2025. № 1. DOI : 10.32782/2311-8040/2025-1-1.
6. Зубашков М. Проблема співвідношення понять «електронне правосуддя», «електронне судочинство» та «електронний суд» в цивільному процесі України. *Нове українське право*. 2024. № 3. С. 165–172. DOI : 10.51989/NUL.2024.3.21.
7. Перунова О. М. Електронне правосуддя у цивільному процесі: дистанційний розгляд як інструмент забезпечення доступності правосуддя. *Київський юридичний журнал*. 2025. № 8. DOI: 10.32782/klj-2025-8.10.
8. Дяченко С. В., Шевчук В. Р. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. *Правова держава*. 2021. № 42. С. 145–153. DOI : 10.18524/2411-2054.2021.42.232417.
9. Парасюк М. В. Електронні (цифрові) докази в цивільному процесі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. С. 1. DOI : 10.24144/2788-6018.2025.04.1.60.
10. Горішня А. М. Електронне судочинство України: сучасний стан та тенденції розвитку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 1. № 6. DOI : 10.24144/2788-6018.2025.06.1.45.

Глух А. З.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Марусяк Л. О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Електронні докази у цивільному процесі:
проблеми подання, дослідження та оцінки**

Стрімкий розвиток інформаційних технологій істотно впливає на сучасні цивільні правовідносини та способи їх доказування в суді. Значна частина юридично значущої інформації сьогодні створюється, передається та зберігається в електронній формі. Листування в месенджерах, електронна пошта, фотографії, відеозаписи, аудіофайли, вебсторінки, дані мобільних пристроїв, інформація з соціальних мереж та інші цифрові дані можуть мати безпосереднє значення для встановлення обставин цивільної справи.

У зв'язку з цим електронні докази стали невід'ємним елементом сучасного цивільного процесу. Їх використання дозволяє забезпечити більш повне встановлення фактичних обставин справи, однак одночасно породжує низку процесуальних проблем, пов'язаних із поданням, збереженням, дослідженням та оцінкою такої інформації.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що електронні докази істотно відрізняються від традиційних письмових та речових доказів. Їх сприйняття судом часто потребує використання спеціальних технічних засобів, а встановлення походження, цілісності та достовірності цифрової інформації може бути складнішим, ніж щодо матеріального документа.

Н. М. Грабар зазначає, що особливість електронних доказів полягає, зокрема, у необхідності використання спеціальних технічних засобів для їх відтворення, а проблема встановлення та визнання належності фактичних електронних даних залишається актуальною [6, с. 139–141].

Цивільний процесуальний кодекс України закріплює електронні докази як самостійний засіб доказування, визначаючи їх окремо від письмових і речових доказів [1, ст. 76, 100]. Такий законодавчий підхід є важливим кроком у забезпеченні належного використання цифрової інформації у цивільному судочинстві.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні правового регулювання електронних доказів у цивільному процесі України, визначенні основних проблем їх подання, дослідження та оцінки, а також формулюванні пропозицій щодо вдосконалення відповідного правового регулювання.

Відповідно до статті 76 Цивільного процесуального кодексу України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи, а також інших обставин, які мають значення для вирішення справи [1, ст. 76].

Одним із засобів доказування відповідно до цивільного процесуального законодавства є електронні докази. Стаття 100 ЦПК України визначає електронні докази як інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи [1, ст. 100].

Законодавець прямо визначає широкий перелік можливих форм електронних доказів. До них належать електронні документи, зокрема текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи, вебсайти та вебсторінки, текстові, мультимедійні й голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [1, ч. 1 ст. 100].

Таким чином, електронний доказ характеризується не стільки конкретною формою, скільки способом існування та збереження інформації. Його зміст представлений цифровими даними, які можуть знаходитися на комп'ютерах, мобільних телефонах, картах пам'яті, серверах, системах резервного копіювання або в мережі Інтернет [1, ч. 1 ст. 100].

Науковці звертають увагу на те, що електронні докази є самостійним засобом доказування, який має власні особливості порівняно з іншими видами доказів. С. В. Дяченко та В. Р. Шевчук наголошують на актуальності проблеми використання електронних засобів доказування у цивільному процесі та необхідності врахування їх специфіки [5, с. 145–153].

Важливе значення має розмежування електронного документа та електронного доказу. Електронний документ є лише одним із різновидів інформації, яка може виступати електронним доказом. Водночас далеко не

кожен електронний доказ є електронним документом у розумінні спеціального законодавства.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає електронний документ як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [2, ст. 5].

При цьому юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Так само допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися лише на підставі його електронної форми [2, ст. 8].

Отже, електронна форма сама по собі не може бути підставою для відмови суду у врахуванні відповідної інформації. Водночас електронний доказ повинен відповідати загальним вимогам доказового права.

Цивільний процесуальний кодекс України встановлює, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень [1, ч. 1 ст. 81]. Тому особа, яка подає електронний доказ, повинна забезпечити можливість встановлення його зв'язку з обставинами конкретної справи.

Однією з основних проблем є правильне подання електронного доказу до суду. Законодавство передбачає, що електронні докази можуть подаватися в оригіналі або в електронній копії, на яку накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законодавства [1, ч. 2 ст. 100].

При цьому законодавець передбачає можливість подання електронного доказу і в паперовій копії, посвідченій у встановленому законом порядку. Водночас паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом [1, ч. 3 ст. 100].

Це положення має принципове значення. Якщо особа друкує скриншот листування, фотографії або вебсторінки та подає їх до суду, сам факт перенесення цифрової інформації на паперовий носій не змінює її природи як електронного доказу.

Н. М. Грабар звертає увагу на те, що електронні докази мають специфіку, пов'язану із залежністю від технічного носія, а правильність їх збирання та фіксації безпосередньо впливає на подальшу оцінку судом [6, с. 139–141].

Окремою проблемою є подання скриншотів як доказів. На практиці скриншот може містити інформацію про листування, вебсторінку, профіль

користувача або іншу цифрову інформацію. Проте сам по собі скриншот не завжди дозволяє встановити повний контекст створення та поширення відповідної інформації.

Тому під час оцінки скриншота суду необхідно враховувати не лише його зміст, а й можливість встановлення джерела інформації, часу її створення або розміщення, особи, яка створила чи поширила інформацію, а також цілісності відповідних даних.

Особливої уваги потребує електронне листування. Повідомлення електронною поштою або через месенджер може підтверджувати факт комунікації між сторонами, погодження певних умов, направлення документів, виконання або невиконання договірних обов'язків тощо.

Проте для належної оцінки такого доказу важливо встановити його належність до конкретної особи. Сам факт існування певного номера телефону, електронної адреси або профілю у соціальній мережі не завжди є достатнім для безумовного висновку про те, що повідомлення було створено саме відповідною особою.

Тому проблема ідентифікації автора електронного повідомлення є однією з ключових у процесі оцінки електронних доказів.

В. П. Феннич зазначає, що складність оцінювання електронних доказів зумовлена їх відносною новизною у судовій практиці, різноманітністю форм існування та змінами законодавчого регулювання, внаслідок яких електронні докази були виділені як самостійний засіб доказування [7].

Важливою гарантією достовірності електронного доказу є можливість перевірки його оригіналу. Відповідно до частини четвертої статті 100 ЦПК України учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу такого доказу [1, ч. 4 ст. 100].

Якщо подано копію або паперову копію електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати оригінал електронного доказу [1, ч. 5 ст. 100].

Особливе значення має правило, відповідно до якого у випадку, коли оригінал не подано, а суд або учасник справи ставить під сумнів відповідність копії оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги [1, ч. 5 ст. 100].

Зазначена норма спрямована на забезпечення достовірності доказової інформації. Водночас на практиці можуть виникати ситуації, коли оригінал

електронного доказу фактично знаходиться на сервері, у хмарному сховищі або на пристрої, доступ до якого сторона не може отримати.

У таких випадках виникає питання щодо ефективних способів підтвердження цілісності та походження цифрової інформації.

Окремої уваги заслуговують метадані. Законодавець прямо включив метадані до переліку можливих електронних доказів [1, ч. 1 ст. 100]. Метадані можуть містити технічну інформацію про створення, зміну, передачу або збереження цифрового об'єкта.

Їх дослідження може мати істотне значення для встановлення часу створення документа, його походження або факту внесення змін. Однак для належного використання метаданих суд повинен мати можливість оцінити спосіб їх отримання та достовірність відповідної інформації.

У зв'язку з цим у цивільному процесі може виникати необхідність використання спеціальних знань. Якщо встановлення певних обставин потребує спеціальних знань у сфері техніки, інформаційних технологій або цифрової криміналістики, відповідні питання можуть вирішуватися за допомогою експертизи.

Проблема дослідження електронних доказів полягає також у тому, що суд не завжди може безпосередньо сприйняти їх зміст без використання технічних засобів. На відміну від паперового документа, цифровий файл може бути непридатним для безпосереднього сприйняття без відповідного програмного або технічного забезпечення.

Саме тому Н. М. Грабар наголошує на відмінності електронних доказів від інших засобів доказування через особливості їх відтворення та необхідність застосування спеціальних технічних засобів [6, с. 139–141].

Проблема оцінки електронних доказів безпосередньо пов'язана із загальними правилами оцінки доказів. Відповідно до статті 89 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів [1, ст. 89].

Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення [1, ч. 2 ст. 89]. Отже, електронний доказ не може автоматично вважатися більш або менш достовірним лише через форму його існування.

При оцінці електронного доказу суд повинен враховувати його належність, допустимість, достовірність, достатність та взаємний зв'язок з іншими доказами.

В. П. Феннич звертає увагу на те, що багатоманітність форм електронних доказів ускладнює формування єдиних підходів до їх оцінювання [7]. Це стосується, зокрема, доказів із соціальних мереж, електронного листування, даних вебсайтів, цифрових фотографій, відеозаписів та інформації з мобільних пристроїв.

Тому важливим завданням судової практики є формування єдиних критеріїв оцінки цифрової інформації.

На нашу думку, при оцінці електронних доказів доцільно враховувати щонайменше такі критерії:

1. джерело походження електронної інформації;
2. можливість ідентифікації автора або особи, яка створила чи поширила інформацію;
3. спосіб отримання доказу;
4. цілісність цифрових даних;
5. можливість перевірки оригіналу;
6. наявність технічних характеристик або метаданих;
7. відповідність змісту електронного доказу іншим доказам у справі;
8. відсутність ознак зміни або фальсифікації інформації.

Такий підхід дозволяє перейти від формального дослідження електронного доказу до його комплексної оцінки.

Окремою проблемою є інформація, розміщена в мережі Інтернет. Вебсторінки можуть змінюватися або видалятися, а тому інформація, яка існувала на момент виникнення спору, може бути відсутня на момент судового розгляду.

У зв'язку з цим важливе значення має своєчасна фіксація вебінформації. Сторона, яка має намір використовувати вебсторінку як доказ, повинна забезпечити можливість встановлення того, яка саме інформація була розміщена на відповідному ресурсі та коли вона була доступною.

Проблема фіксації електронних доказів є особливо актуальною в умовах швидкої зміни цифрової інформації. М. В. Парасюк наголошує на актуальності дослідження електронних (цифрових) доказів у цивільному процесі та необхідності врахування особливостей інформаційних технологій під час доказування [8].

Окремої уваги заслуговують докази, отримані з соціальних мереж та месенджерів. Такі дані можуть мати значну доказову цінність, однак їх

використання повинно поєднуватися з перевіркою джерела, належності та достовірності інформації.

Необхідно також враховувати, що електронний доказ може містити персональні дані або іншу інформацію з обмеженим доступом. Тому процес його подання та дослідження повинен здійснюватися з дотриманням законодавства про захист персональних даних.

Перспективним напрямом розвитку цивільного процесу є вдосконалення механізмів електронної фіксації доказів. Доцільним є створення більш чітких процедур, які дозволяли б учасникам процесу фіксувати цифрову інформацію із забезпеченням її цілісності та можливості подальшої перевірки.

На нашу думку, особливої уваги потребує питання законодавчого визначення єдиних підходів до фіксації інформації з вебресурсів, соціальних мереж та месенджерів. При цьому такі правила не повинні бути надмірно формалізованими, оскільки швидкий розвиток цифрових технологій може призвести до швидкого морального старіння конкретних технічних процедур.

Доцільніше встановлювати загальні юридичні критерії достовірності, цілісності та походження електронних доказів, залишаючи технічні способи їх забезпечення достатньо гнучкими.

Важливим напрямом удосконалення судової практики є також формування єдиних підходів до оцінки скріншотів, електронного листування, повідомлень у месенджерах, даних соціальних мереж, вебсторінок, відеозаписів та метаданих.

Сучасна наукова література підтверджує, що проблематика електронних доказів залишається актуальною саме через відмінності між традиційними та цифровими формами інформації. Д. Бекетова та К. Шаповалова звертають увагу на проблеми подання оригіналів і копій електронних доказів, їх дослідження та оцінки у цивільному процесі [9, с. 200–206].

Таким чином, розвиток електронного доказування повинен відбуватися одночасно у трьох взаємопов'язаних напрямках: удосконалення законодавства, формування сталої судової практики та підвищення рівня технічного забезпечення судочинства.

Електронні докази стали самостійним і важливим засобом доказування у цивільному процесі України. Чинний Цивільний процесуальний кодекс України містить спеціальне правове регулювання

електронних доказів та визначає їх поняття, форми подання, порядок витребування оригіналу та правила зберігання [1, ст. 100–101].

Водночас практика використання електронних доказів демонструє наявність низки проблем. Найбільш актуальними є питання встановлення походження цифрової інформації, ідентифікації її автора, забезпечення цілісності, перевірки оригіналу, фіксації інформації з вебресурсів та оцінки скриншотів, електронного листування, повідомлень у месенджерах і матеріалів із соціальних мереж.

Особливість електронних доказів полягає в тому, що їх дослідження часто потребує використання спеціальних технічних засобів та знань. Тому судова оцінка таких доказів повинна ґрунтуватися не лише на змісті інформації, а й на способі її отримання, джерелі походження, цілісності та можливості перевірки.

Перспективним напрямом удосконалення цивільного процесуального законодавства є формування чітких загальних критеріїв достовірності та автентичності електронних доказів, а також удосконалення процедур їх фіксації.

При цьому розвиток правового регулювання повинен залишатися технологічно нейтральним. Закон має встановлювати юридичні критерії належності, допустимості, достовірності та достатності електронної інформації, не обмежуючи можливості використання нових технологічних способів доказування.

Отже, ефективне використання електронних доказів у цивільному процесі є необхідною умовою сучасного правосуддя. Подальший розвиток цього інституту має бути спрямований на забезпечення балансу між процесуальною формальністю та технологічними реаліями цифрового суспільства, що дозволить підвищити ефективність доказування та забезпечити належний захист прав і законних інтересів учасників цивільного процесу.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 400. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
4. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
5. Дяченко С. В., Шевчук В. Р. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. *Правова держава*. 2021. № 42. С. 145–153. DOI : <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.42.232417>
6. Грабар Н. М. Окремі питання збирання та фіксації електронних доказів у цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 139–141.
7. Феннич В. Оцінка електронних доказів у цивільному процесі (на прикладах окремих категорій судових справ). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Т. 1. № 71. С. 396–401. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.63>.
8. Парасюк М. В. Електронні (цифрові) докази в цивільному процесі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. С. 1–5. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.60>
9. Бекетова Д., Шаповалова К. Електронні докази як засіб доказування в цивільному процесі: проблеми застосування на практиці. *UNIVERSUM*. 2025. № 15. С. 200–206.
10. Товстун Н. М., Атаманчук І. В. Електронні докази як окремий вид засобів доказування в цивільному процесі. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. Т. 1. Вип. 13. С. 147-151.

Гонсьор М. П.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Граб М. І.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Вплив штучного інтелекту на трансформацію юридичної професії: правові та етичні аспекти

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту є одним із найбільш вагомих факторів трансформації сучасного суспільства та професійної діяльності. Юридична сфера не є винятком. Системи штучного інтелекту дедалі активніше застосовуються для пошуку та систематизації нормативно-правової інформації, аналізу судової практики, підготовки проєктів документів, узагальнення значних масивів інформації, здійснення юридичної аналітики та оптимізації організаційних процесів.

Зміни у юридичній професії обумовлені не лише технологічним прогресом, а й необхідністю забезпечення доступності та ефективності правничої допомоги. Річард Сасскінд звертає увагу на те, що технологічні зміни поступово змінюють традиційну модель юридичних послуг, сприяючи їх стандартизації, цифровізації та появі нових способів надання правничої допомоги [1, с. 1–8]. Водночас технологічна трансформація професії не означає автоматичного усунення людини з процесу прийняття юридично значущих рішень.

Актуальність дослідження посилюється тим, що використання штучного інтелекту у праві породжує принципово нові правові та етичні питання. Якщо результат роботи алгоритму виявляється помилковим, виникає питання про те, хто повинен нести відповідальність за його використання. Особливого значення ця проблема набуває в діяльності адвоката, оскільки юридична допомога ґрунтується на професійній компетентності, незалежності, конфіденційності та відповідальності перед клієнтом.

В українській науковій літературі також наголошується, що штучний інтелект може доповнювати професійну діяльність юриста, однак не повинен замінювати професійне судження людини. Дослідники

підкреслюють необхідність поєднання технологічних можливостей із професійним контролем та етичними стандартами [2, с. 100–106].

Отже, проблема полягає не у визначенні того, чи потрібен штучний інтелект юридичній професії, а у встановленні меж його допустимого використання та умов, за яких технологічна інновація не порушуватиме фундаментальних принципів права.

Питання впливу штучного інтелекту на професійну діяльність юристів перебуває у центрі уваги сучасної юридичної науки. Значний внесок у дослідження технологічної трансформації професій зробили Р. Сасскінд та Д. Сасскінд, які розглядають технології як фактор структурних змін у діяльності фахівців, що традиційно володіли спеціалізованими знаннями [3].

Українські дослідники приділяють значну увагу правовому статусу штучного інтелекту, його використанню у правозастосуванні та юридичній діяльності. Зокрема, Ю. Муравська та Т. Сліпченко аналізують сучасні моделі правового регулювання штучного інтелекту в Україні та світі, звертаючи увагу на необхідність формування належної нормативної бази [4, с. 188–195].

О. Кузьменко, І. Лисенко та Г. Гаряєва наголошують, що використання штучного інтелекту у правозастосуванні має передусім допоміжний характер, а професійність та етичні стандарти юриста залишаються визначальними [2, с. 100–106].

Окремий напрям досліджень стосується адвокатської діяльності. Л. Остафійчук звертає увагу на те, що використання цифрових технологій та штучного інтелекту може створювати ризики для конфіденційності адвокатської діяльності, особливо у випадках передачі системам ШІ персональних або інших даних, що дозволяють ідентифікувати клієнта [5].

Таким чином, сучасна наукова дискусія поступово зміщується від питання можливості застосування штучного інтелекту до проблеми належного, безпечного та етично виправданого його використання.

Традиційна юридична діяльність значною мірою пов'язана з обробкою інформації. Юрист здійснює пошук нормативних актів, аналізує судову практику, вивчає документи, співвідносить фактичні обставини з нормами права та формує юридичну позицію.

Саме інформаційна природа значної частини юридичної роботи створює сприятливі умови для використання систем штучного інтелекту.

До найбільш перспективних напрямів застосування ШІ у юридичній професії можна віднести:

1. пошук та систематизацію нормативно-правових актів;
2. аналіз судової практики;
3. автоматизоване опрацювання великих масивів документів;
4. підготовку проєктів юридичних документів;
5. виявлення можливих суперечностей та прогалин у нормативному матеріалі;
6. здійснення первинного правового аналізу;
7. організацію юридичної інформації;
8. автоматизацію окремих адміністративних функцій юридичних фірм.

На думку Р. Сасскінда, розвиток технологій змінює не лише технічні способи виконання професійних завдань, а й саму структуру юридичного ринку. Технології сприяють появі онлайн-послуг, автоматизованих систем та нових моделей юридичної роботи [1, с. 1–8].

Водночас важливо розмежовувати автоматизацію окремого юридичного завдання та автоматизацію юридичної професії загалом.

Наприклад, система ШІ може здійснити пошук судових рішень значно швидше за людину. Проте визначення того, які саме рішення мають юридичне значення для конкретної справи, оцінка доказів, побудова правової позиції та вибір стратегії захисту потребують професійного юридичного мислення.

Саме тому доцільно говорити не про заміну юриста штучним інтелектом, а про трансформацію професійної ролі юриста.

Юрист майбутнього дедалі більше виступатиме не лише як фахівець із пошуку та відтворення правової інформації, а як особа, яка контролює технологічні інструменти, оцінює їх результати та приймає остаточні юридично значущі рішення.

В Україні на сьогодні відсутній єдиний комплексний закон, який би врегульовував усі аспекти використання штучного інтелекту. Правове регулювання здійснюється через сукупність загальних норм інформаційного, цивільного, адміністративного, кримінального, інтелектуального та іншого законодавства.

Конституційною основою такого регулювання є принцип поваги до прав і свобод людини. Конституція України визначає Україну як демократичну, соціальну та правову державу, а права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю [6, ст. 1, 3].

Застосування ШІ у юридичній діяльності не може створювати ситуацію, за якої технологічна ефективність переважатиме над гарантіями прав людини.

Особливе значення має Закон України «Про інформацію», який визначає загальні правові засади інформаційних відносин та гарантує право на інформацію [7, ст. 5]. Використання систем ШІ у юридичній діяльності має здійснюватися з урахуванням законодавчих вимог щодо доступу до інформації, її використання та захисту.

Окремим питанням є захист персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» регулює відносини щодо захисту та обробки персональних даних і спрямований, зокрема, на захист права людини на невтручання в особисте життя [8, ст. 1]. Отже, передача персональних даних клієнта до системи штучного інтелекту не може розглядатися виключно як технічна дія.

Юрист повинен оцінювати, які саме дані передаються системі, з якою метою, на яких правових підставах вони обробляються та які ризики їх подальшого використання.

Для адвокатської діяльності це питання набуває особливої ваги. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплює незалежність адвоката та визначає адвокатську діяльність як незалежну професійну діяльність щодо захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту [9, ст. 1]. Відповідно, використання технологічних інструментів не повинно призводити до фактичного делегування професійних повноважень алгоритму.

Важливим є також законодавство про електронні документи. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює правові засади створення, обігу, зберігання та використання електронних документів [10, ст. 1]. Це створює нормативне підґрунтя для подальшої цифровізації юридичної діяльності, однак саме по собі не означає надання автоматично сформованому ШІ тексту статусу професійного юридичного документа.

На міжнародному рівні найбільш системний підхід до регулювання ШІ сформував Європейський Союз. Регламент (ЄС) 2024/1689 – Artificial Intelligence Act – встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та передбачає ризик-орієнтований підхід до регулювання технологій [11]. Документ є чинним актом права ЄС.

Для України цей досвід має особливе значення з огляду на євроінтеграційний напрям розвитку держави. Водночас імплементація європейських підходів має враховувати специфіку української правової системи та потреби юридичної професії.

Правове регулювання не може повністю охопити всі проблеми, які виникають у процесі використання ШІ. Саме тому важливу роль відіграють професійна етика та особиста відповідальність юриста.

Першим етичним ризиком є некритичне сприйняття результатів роботи штучного інтелекту.

Генеративні системи можуть створювати переконливі, але фактично неправильні твердження. Для юридичної професії це особливо небезпечно, оскільки помилка в номері статті, судовому рішенні або правовій позиції може вплинути на результат справи.

Тому використання ШІ не може звільняти юриста від обов'язку перевіряти отриману інформацію. О. Кузьменко, І. Лисенко та Г. Гаряєва прямо наголошують на необхідності професійної оцінки та контролю людини за результатами використання штучного інтелекту [2, с. 100–106].

Другим ризиком є порушення конфіденційності. Особливо гостро це питання постає в адвокатській діяльності. Л. Остафійчук звертає увагу на небезпеку витоку конфіденційної інформації при неконтрольованому використанні цифрових технологій та ШІ [5]. У разі передачі до зовнішньої системи матеріалів справи адвокат фактично може передати третій стороні інформацію про клієнта.

Отже, доцільним є формування правила: конфіденційна інформація клієнта не повинна передаватися системам штучного інтелекту без попередньої оцінки правових та технічних гарантій її захисту.

Третім ризиком є алгоритмічна упередженість. Якщо система навчається на даних, які містять історичні або структурні упередження, результат її роботи може відтворювати відповідні викривлення.

У юридичній сфері це може мати особливо небезпечні наслідки, оскільки автоматизоване оцінювання особи або прогнозування судового рішення здатне впливати на реалізацію фундаментальних прав.

Четвертим ризиком є розмивання професійної відповідальності. Алгоритм не може замінити суб'єкта професійної юридичної відповідальності. Якщо юрист використав сформований ШІ документ, саме юрист повинен відповідати за його зміст, достовірність та відповідність законодавству.

Такий підхід відповідає загальній концепції Ради Європи, відповідно до якої використання штучного інтелекту у сфері правосуддя повинно здійснюватися відповідально, із забезпеченням фундаментальних прав людини та збереженням людини в центрі прийняття рішень [12].

Європейська етична хартія СЕРЕJ щодо використання штучного інтелекту в судових системах була прийнята ще у 2018 році та орієнтує держави й правничу спільноту на дотримання основоположних принципів при використанні ШІ у правосудді.

Подібний людиноцентричний підхід містить і Рекомендація ЮНЕСКО з етики штучного інтелекту, яка наголошує на захисті прав людини, гідності, справедливості, прозорості та необхідності людського контролю за системами ШІ [13]. Документ був прийнятий 23 листопада 2021 року.

Трансформація юридичної професії під впливом ШІ неминуче змінює вимоги до професійної компетентності юриста.

Якщо раніше ключовими навичками вважалися знання законодавства, вміння працювати з правовою літературою та судовою практикою, то сьогодні до них додається технологічна компетентність.

Сучасний юрист повинен розуміти:

1. принципи функціонування систем штучного інтелекту;
2. основні можливості та обмеження генеративних моделей;
3. ризики появи недостовірної інформації;
4. правила безпечної роботи з конфіденційними даними;
5. основи цифрової безпеки;
6. правила перевірки результатів роботи ШІ;
7. етичні межі використання технологій.

Таким чином, цифрова компетентність поступово стає складовою професійної компетентності юриста.

Це має безпосередній вплив і на юридичну освіту. Підготовка майбутнього юриста вже не може обмежуватися традиційним засвоєнням нормативного матеріалу. Студенти повинні навчатися критично оцінювати результати роботи цифрових систем, перевіряти юридичні джерела та розуміти правові й етичні наслідки використання ШІ.

У цьому контексті слушною є позиція Р. Сасскінда про необхідність адаптації юридичної професії до технологічних змін та підготовки нового покоління юристів до роботи в умовах трансформованого юридичного ринку [1].

В Україні необхідним є не механічне копіювання європейського законодавства, а формування системної моделі регулювання використання штучного інтелекту.

На нашу думку, така модель повинна базуватися щонайменше на п'яти принципах.

По-перше, принципі людського контролю. Остаточне юридично значуще рішення повинна приймати людина, а не алгоритм.

По-друге, принципі професійної відповідальності. Використання ШІ не повинно створювати можливість уникнення відповідальності шляхом посилення на помилку алгоритму.

По-третє, принципі конфіденційності. Використання ШІ у юридичній діяльності має гарантувати захист адвокатської таємниці, персональних даних та іншої інформації з обмеженим доступом.

По-четверте, принципі перевірюваності. Результати роботи ШІ, які використовуються у професійній діяльності, повинні перевірятися юристом за авторитетними правовими джерелами.

По-п'яте, принципі прозорості. У випадках, коли використання ШІ може істотно впливати на права та законні інтереси особи, має забезпечуватися належне інформування та можливість людського контролю.

Ці принципи узгоджуються з ризик-орієнтованою моделлю Європейського Союзу, закріпленою в Artificial Intelligence Act [11], а також із підходами Ради Європи до використання ШІ у правосудді [12].

Окремого врегулювання потребує адвокатська діяльність. Доцільним видається розроблення професійних рекомендацій щодо використання ШІ адвокатами, які б визначали мінімальні вимоги до перевірки результатів роботи систем, захисту інформації клієнта, документування використання ШІ та професійної відповідальності адвоката.

Штучний інтелект є одним із ключових факторів трансформації сучасної юридичної професії. Його використання дозволяє підвищити швидкість обробки правової інформації, оптимізувати підготовку документів, здійснювати аналіз значних масивів судової практики та автоматизувати низку рутинних завдань.

Водночас технологічна ефективність не може бути єдиним критерієм допустимості застосування ШІ у праві. Юридична діяльність пов'язана із захистом прав людини, конфіденційною інформацією, професійною

відповідальністю та необхідністю індивідуального оцінювання конкретних життєвих обставин.

Встановлено, що основними правовими ризиками використання ШІ у юридичній професії є порушення вимог щодо захисту персональних даних та конфіденційної інформації, недостовірність автоматично сформованих результатів, проблеми визначення відповідальності, алгоритмічна упередженість та недостатня прозорість функціонування окремих систем.

Основним етичним викликом є необхідність забезпечення того, щоб використання технології не перетворилося на некритичне делегування професійних функцій алгоритму. Юрист повинен залишатися суб'єктом професійного судження та відповідальності.

Отже, штучний інтелект не слід розглядати як альтернативу юристу. Його доцільно розглядати як інструмент, який змінює характер юридичної роботи та підвищує вимоги до професійної компетентності правника. Майбутнє юридичної професії, найімовірніше, визначатиметься не протиставленням «людина або штучний інтелект», а моделлю «юрист із належно контрольованим використанням штучного інтелекту».

Для України перспективним напрямом є формування комплексної моделі правового та етичного регулювання використання ШІ, узгодженої з європейськими стандартами та національними особливостями. Одночасно необхідно модернізувати юридичну освіту, включивши до професійної підготовки правників цифрову компетентність, навички критичного оцінювання результатів ШІ та знання етичних стандартів його використання.

Список використаних джерел

1. Susskind R. *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2023. DOI : <https://doi.org/10.1093/9780192864727.001.0001>
2. Кузьменко О. В., Лисенко І. В., Гаряєва Г. М. Актуальні питання використання технології штучного інтелекту в юридичній діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1. № 90. С. 100–106. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.14>
3. Susskind R., Susskind D. *The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts*. Oxford: Oxford

University Press, 2015. DOI :
<https://doi.org/10.1093/oso/9780198713395.001.0001>

4. Муравська Ю., Сліпченко Т. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1 (37). С. 188–195. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2024.01.188>

5. Остафійчук Л. А. Конфіденційність адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 80. Ч. 2. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.39>

6. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>

7. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>

8. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17>

9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17>

10. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15>

11. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. 2024. L 2024/1689. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

12. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). *European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment*. Strasbourg : Council of Europe, 2018. URL : <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>

13. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris : UNESCO, 2022. 43 p. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/4062376>

14. Council of Europe. Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. CETS No. 225. Vilnius, 2024. URL : <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=225>

15. Іващенко С. Правові засади регулювання штучного інтелекту в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Адміністративне право і процес*. 2025. № 2. С. 24–32. DOI : <https://doi.org/10.32782/2227-796X.2025.2.02>.

Граб М. І.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Інноваційні виклики міжнародному гуманітарному праву
в умовах застосування штучного інтелекту
та автономних систем озброєння**

Сучасний етап розвитку збройних конфліктів характеризується стрімкою цифровізацією та широким впровадженням технологій штучного інтелекту у військову сферу. Використання безпілотних систем, алгоритмів машинного навчання та автономних платформ істотно змінює характер ведення бойових дій.

Міжнародне гуманітарне право (МГП), сформоване на основі Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу I 1977 року, традиційно виходить із презумпції людського контролю над застосуванням сили. Водночас поява автономних систем озброєння ставить питання про адекватність існуючих правових механізмів новим технологічним реаліям [1, ст. 35–36].

У доктрині міжнародного права автономні системи озброєння визначаються як технічні системи, здатні після активації функціонувати без подальшого безпосереднього втручання людини, самостійно здійснюючи вибір та ураження цілей на основі закладених алгоритмів або моделей штучного інтелекту.

Міжнародний комітет Червоного Хреста підкреслює, що такі системи можуть мати різний рівень автономності – від частково автоматизованих до повністю автономних. Водночас ключовою ознакою автономної зброї є здатність самостійно приймати критичні рішення щодо застосування сили, включно з визначенням об'єкта нападу та моменту відкриття вогню, без прямого людського контролю на етапі виконання бойової задачі [4].

У науковій доктрині, зокрема у працях Майкла Н. Шмітта та Джеффри С. Тернера, наголошується, що автономні системи озброєння самі по собі не є забороненими міжнародним правом. Однак їх правова оцінка залежить не від факту існування технології, а від способу її застосування. Зокрема, ключовими критеріями відповідності міжнародному гуманітарному праву залишаються принципи розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів під час нападу. Відповідно, допустимість використання таких систем визначається їх здатністю діяти у межах цих фундаментальних норм [6, с. 231–235].

Одним із базових принципів міжнародного гуманітарного права є принцип розрізнення, закріплений у статті 48 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 року [1, ст. 48]. Він вимагає, щоб сторони збройного конфлікту у будь-який час розрізняли цивільне населення та комбатантів, а також цивільні об'єкти та військові цілі, і відповідно спрямовували свої дії лише проти законних військових цілей.

У сучасних збройних конфліктах, особливо в умовах високої урбанізації бойових дій, виконання цього принципу стає надзвичайно складним навіть для людини-оператора через динамічність середовища, неповноту інформації та змішування цивільних і військових елементів. У випадку ж автономних систем озброєння ці труднощі посилюються, оскільки алгоритмічні моделі прийняття рішень базуються на статистичних закономірностях, які не завжди здатні адекватно відобразити реальний правовий та гуманітарний контекст ситуації.

У цьому контексті Ноель Шаркі наголошує, що сучасні системи штучного інтелекту не володіють здатністю до повноцінного розуміння контексту бойових дій, включаючи наміри осіб, зміну ролей учасників конфлікту та складні соціальні сигнали. Це створює суттєві ризики помилкової ідентифікації цілей, зокрема віднесення цивільних осіб до категорії військових об'єктів або навпаки, що прямо підриває ефективність реалізації принципу розрізнення [13, с. 787–790].

Таким чином, алгоритмічні обмеження сучасного штучного інтелекту ставлять під сумнів можливість повної делегації функцій цілевказання та застосування сили автономним системам без збереження значущого людського контролю.

Принцип пропорційності є одним із ключових елементів міжнародного гуманітарного права та забороняє здійснення нападів, унаслідок яких очікувані випадкові втрати серед цивільного населення або

пошкодження цивільних об'єктів будуть надмірними порівняно з конкретною та безпосередньою військовою перевагою, яку передбачається отримати [1, ст. 51].

Цей принцип передбачає складну оціночну діяльність, що базується не лише на фактичних даних, а й на правовому та етичному зважуванні наслідків застосування сили. Як підкреслює Марко Сассолі оцінка пропорційності не може бути зведена до математичної формули чи алгоритмічного розрахунку, оскільки вона є ціннісно-правовою категорією, яка вимагає людського судження, врахування контексту, гуманітарних наслідків та принципу гуманності [9, с. 245–248].

У цьому контексті виникає фундаментальна проблема: сучасні системи штучного інтелекту, навіть за умов використання великих масивів даних і машинного навчання, оперують імовірнісними моделями, які не здатні повноцінно відтворити морально-правову оцінку «надмірності шкоди». Відтак делегування автономним системам прийняття рішень щодо пропорційності викликає серйозні сумніви щодо їхньої здатності діяти у повній відповідності до норм міжнародного гуманітарного права.

Однією з найбільш складних і дискусійних проблем у контексті використання автономних систем озброєння є визначення суб'єкта міжнародно-правової відповідальності за наслідки їх застосування. Традиційна модель міжнародного права базується на тому, що відповідальність може бути покладена на державу або конкретну фізичну особу, яка приймає або реалізує рішення щодо застосування сили.

Однак поява автономних систем створює ситуацію так званого «розриву відповідальності» (*accountability gap*), коли причинно-наслідковий ланцюг між рішенням, дією системи та її наслідками стає розподіленим між різними суб'єктами – розробниками програмного забезпечення, виробниками, військовими командирами та операторами систем. У результаті виникає ризик розмивання персоніфікованої відповідальності, що ускладнює притягнення до відповідальності за можливі порушення міжнародного гуманітарного права.

Як зазначає Peter M. Asaro, така невизначеність може призвести до фактичної безкарності за дії, що становлять порушення норм МГП, оскільки складно встановити прямий контроль або намір конкретного суб'єкта у момент вчинення порушення [15, с. 691–695].

У науковій та правовій доктрині пропонуються різні підходи до подолання цієї проблеми, зокрема:

- державна відповідальність – покладення відповідальності на державу як суб'єкта міжнародного права за дії своїх збройних сил, включно з використанням автономних систем;
- командна відповідальність – відповідальність військового керівництва за неналежний контроль або дозволи на використання таких систем;
- відповідальність операторів – індивідуальна відповідальність осіб, які запускають або застосовують систему;
- відповідальність розробників і виробників – потенційна цивільно-правова або кримінальна відповідальність за створення систем із дефектними або небезпечними алгоритмами.

Таким чином, проблема відповідальності в умовах застосування автономних систем озброєння залишається відкритою та потребує подальшого розвитку міжнародно-правових механізмів, спрямованих на запобігання безкарності та забезпечення ефективного контролю за використанням штучного інтелекту у військовій сфері.

Одним із ключових і найбільш дискусійних напрямів сучасної доктрини міжнародного гуманітарного права є концепція «Meaningful Human Control» («значущий людський контроль»), яка виникла як відповідь на зростаючу автономізацію систем застосування сили та необхідність збереження людини як центрального суб'єкта прийняття бойових рішень.

Сутність цієї концепції полягає в тому, що критично важливі рішення, зокрема щодо вибору цілі та застосування летальної сили, не можуть бути повністю делеговані алгоритмічним системам. Людина повинна зберігати реальний, а не формальний контроль над процесом застосування зброї, включаючи можливість втручання, корекції або скасування рішення системи.

Як підкреслює Міжнародний комітет Червоного Хреста, повне усунення людини з процесу прийняття рішень щодо життя і смерті суперечить базовим гуманітарним принципам і може поставити під загрозу дотримання норм міжнародного гуманітарного права, зокрема принципів розрізнення та пропорційності [4].

Neil Davison у своїх дослідженнях наголошує, що саме людський контроль виконує функцію правового та етичного «бар'єра», який забезпечує відповідність застосування сили принципу гуманності. На його думку, значущий людський контроль має бути не формальним елементом

управління, а реальним механізмом, що гарантує здатність людини усвідомлено оцінювати наслідки застосування зброї та нести за них відповідальність.

Правова основа контролю за новими видами озброєнь частково закріплена у статті 36 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, яка покладає на держави обов'язок перевіряти, чи відповідає нова зброя, засоби або методи ведення війни нормам міжнародного гуманітарного права [1, ст. 36].

Однак у сучасних умовах розвитку штучного інтелекту та автономних систем озброєння цього механізму недостатньо. Причиною є складність алгоритмічних систем, їхня непрозорість (так званий «black box effect»), а також швидкість технологічних змін, яка значно перевищує темпи розвитку міжнародно-правового регулювання.

У цьому контексті в науковій та міжнародно-правовій доктрині виокремлюються такі перспективні напрями вдосконалення регулювання:

- заборона повністю автономної летальної зброї, яка не передбачає жодного рівня людського втручання у вибір та ураження цілей;
- закріплення обов'язкового значущого людського контролю як юридичної вимоги до всіх систем застосування сили;
- міжнародна сертифікація алгоритмів штучного інтелекту, що використовуються у військовій сфері, з метою перевірки їх відповідності нормам МГП;
- забезпечення прозорості та незалежного аудиту систем прийняття рішень, включаючи можливість перевірки алгоритмів на предмет помилок, упередженості та ризиків для цивільного населення.

Таким чином, розвиток міжнародно-правового регулювання автономних систем озброєння має бути спрямований на баланс між військово-технологічним прогресом і збереженням фундаментальних гуманітарних принципів, насамперед захисту життя цивільного населення та забезпечення ефективної відповідальності за застосування сили.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що стрімкий розвиток штучного інтелекту та автономних систем озброєння формує якісно новий етап еволюції засобів і методів ведення збройних конфліктів. Йдеться не лише про вдосконалення військових технологій, а про фундаментальну трансформацію самої природи прийняття рішень у бойових умовах, де дедалі більшу роль відіграють алгоритмічні системи, здатні діяти з різним ступенем автономності.

У цьому контексті міжнародне гуманітарне право стикається з необхідністю адаптації до нових технологічних реалій, оскільки його базові принципи – насамперед принципи розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів під час нападу – історично розраховані на діяльність людини як безпосереднього суб'єкта прийняття рішень. Використання автономних систем ускладнює практичну реалізацію цих принципів, зокрема через обмежені можливості алгоритмів щодо повного врахування контексту бойової ситуації, ідентифікації осіб та об'єктів, а також оцінки потенційних побічних втрат.

Окрему увагу слід приділити проблемі «дефіциту відповідальності», яка виникає внаслідок розподілу функцій між розробниками, операторами, командирами та самими автономними системами. Відсутність чіткого та однозначного суб'єкта відповідальності за наслідки застосування штучного інтелекту у сфері збройних конфліктів створює ризики зниження ефективності міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права, включно з потенційними воєнними злочинами.

Водночас сучасна доктрина міжнародного права дедалі більше схиляється до визнання необхідності збереження «значущого людського контролю» над застосуванням сили. Ця концепція виступає ключовим запобіжником проти повної автономізації рішень щодо життя і смерті людини та покликана забезпечити збереження гуманістичної природи міжнародного гуманітарного права навіть в умовах цифрової трансформації війни.

У підсумку слід констатувати, що чинні міжнародно-правові механізми є недостатніми для комплексного регулювання застосування автономних систем озброєння. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку міжнародного права шляхом вироблення спеціального міжнародно-правового режиму, який би встановлював чіткі стандарти використання штучного інтелекту у військовій сфері, гарантував ефективний людський контроль та забезпечував належний рівень захисту цивільного населення.

Особливої актуальності набуває питання розробки нового міжнародного договору щодо автономних систем озброєння, який би системно врегулював як допустимі межі їх застосування, так і механізми міжнародного контролю та відповідальності. Такий договір міг би стати важливим кроком у забезпеченні балансу між військовою необхідністю,

технологічним прогресом та фундаментальними гуманітарними цінностями сучасного міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
3. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію (CCW), 1980 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266
4. International Committee of the Red Cross. Autonomous weapon systems and international humanitarian law: Challenges and options for regulation. Geneva : ICRC, 2021. URL : <https://www.icrc.org/en/document/autonomous-weapon-systems-and-international-humanitarian-law>
5. International Committee of the Red Cross. Position on Autonomous Weapon Systems. Geneva: ICRC, 2021. URL : <https://www.icrc.org/en/document/icrc-position-autonomous-weapon-systems>
6. Schmitt M. N., Thurnher J. S. Out of the Loop: Autonomous Weapon Systems and the Law of Armed Conflict. *Harvard National Security Journal*. 2013. Vol. 4. Pp. 231–281.
7. Schmitt M. N. Autonomous Weapon Systems and International Humanitarian Law: A Reply to the Critics. *Harvard National Security Journal Features*. 2013. Pp. 1–37.
8. Boothby W. H. Weapons and the Law of Armed Conflict. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2016. 488 p.
9. Sassòli M. International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare. Cheltenham : Edward Elgar, 2019. 784 p.
10. Melzer N. International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction. Geneva : ICRC, 2016. 376 p.
11. Arkin R. C. Governing Lethal Behavior in Autonomous Robots. Boca Raton : CRC Press, 2009. 288 p.

12. Sparrow R. Killer Robots. *Journal of Applied Philosophy*. 2007. Vol. 24 (1). Pp. 62–77.
13. Sharkey N. The Evitability of Autonomous Robot Warfare. *International Review of the Red Cross*. 2012. Vol. 94(886). Pp. 787–799.
14. Sassòli M. Autonomous Weapons and International Humanitarian Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to Be Clarified. *International Law Studies*. 2014. Vol. 90. Pp. 308–340.
15. Asaro P. M. On Banning Autonomous Weapon Systems: Human Rights, Automation and the Dehumanization of Lethal Decision-Making. *International Review of the Red Cross*. 2012. Vol. 94 (886). Pp. 687–709.
16. Davison N. A Legal Perspective: Autonomous Weapon Systems under International Humanitarian Law. UNIDIR, Occasional Paper No. 30. Geneva : United Nations Institute for Disarmament Research, 2017. Pp. 5–18.
17. Roff H. M. Meaningful Human Control, Artificial Intelligence and Autonomous Weapons. Briefing Paper, CCW Experts Meeting, Geneva, 2016. 24 p.
18. United Nations. Report of the Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems (LAWS). Geneva : UN, 2023. URL : <https://documents.unoda.org>
19. United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR). The Weaponization of Increasingly Autonomous Technologies. Geneva : UNIDIR, 2015. 78 p.
20. Human Rights Watch. Losing Humanity: The Case against Killer Robots. New York : Human Rights Watch, 2012. 50 p.

Дайнека П. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Туркот О. А.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Щодо вдосконалення процедури виконання рішень судів за допомогою цифровізації

Постановка завдання. Виконання судових рішень є одним із складних етапів в Україні. Складність процесу полягає у тому, що незначна кількість осіб мають знання у сфері виконання судового рішення та розуміють, які кроки необхідно здійснювати.

Значна частина учасників комерційних відносин не має належної правової культури [1].

О. О. Барабаш зазначає, що штучний інтелект повинен допомогти виконавцям здійснювати свою діяльність [2]. Хоча дослідники окресленої нами проблематики виділяли цілих вісім етапів виконання судових рішень, починаючи з часів Київської Русі (коли рішення виконувалися за участі спеціальних службових осіб князя – приставів, дитячих, ємців, мічників, ябедників), Литовської держави і Речі посполитої (коли до виконання рішень судів спонукали пристави і надольщики), російської імперії (у якій контроль за виконанням судових рішень було покладено на Головного магістрат, юстиц-колегію, Урядний наказ) і до часів після 1990-го року [3], коли було прийнято кілька законів і проведено не одну реформу.

Виклад основного матеріалу. 21 квітня 2026 року Президентом України підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку виконання судових рішень, рішень інших органів та цифровізації окремих етапів виконавчого провадження» [4] (далі – ЗУ № 4833-IX). Вказаний Закон не у повному обсязі набрав чинності, набрали чинності лише деякі положення. Інші положення закону наберуть чинності 23 жовтня 2026 року.

Відповідно до пояснювальної записки до проекту Закону України № 4833-IX, у разі надходження коштів, автоматизована система виконавчого провадження формує повідомлення про погашення заборгованості за виконавчим провадженням, що є підставою для

виключення відомостей про боржника з Єдиного реєстру боржників (далі – ЄРБ) та зняття арешту з коштів/електронних грошей боржника [4].

Дослідження і перспективи подальших розробок. Зокрема, ЗУ № 4833-IX внесено зміни до Закону України «Про виконавче провадження», закон доповнено статтею 39⁻¹ під назвою «Наслідки погашення заборгованості за виконавчим провадженням», відповідно до якої під час примусового виконання рішень, сума стягнення за якими не перевищує 10 розмірів мінімальної заробітної плати, у разі стягнення (сплати) коштів, автоматизована система виконавчого провадження формує повідомлення про погашення заборгованості за виконавчим провадженням, що є підставою для виключення відомостей про боржника з ЄРБ та зняття арешту з коштів/електронних грошей боржника [4], [6].

На нашу думку, вказаний аспект є важливим, оскільки автоматичне зняття арешту з коштів значно спростить для боржників процедуру відновлення своїх законних прав після погашення заборгованості. Таким чином, не потрібно буде чекати та звертатись додатково до виконавця для того, аби зняти арешт з рахунків. Тому, нововведення є актуальним. На нашу думку, потрібно надалі продовжувати вносити зміни у законодавство щодо виконання рішення, оскільки ця тема потребує здійснення подальших досліджень.

Таким чином, вдосконалення процедури виконання рішень є позитивним кроком, оскільки це важлива ланка, врегулювання відносин, в якій необхідно постійно покращувати для належного захисту прав сторін.

Список використаних джерел

1. Derevyanko B. V., Pashkov V. M., Turkot O. A., Zahrisheva N. V., Bisiuk O. S. Addressing the issue of corporate raiding in Ukraine *Problems and Perspectives in Management*. Volume 18. Issue 1. 2020. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3551076
2. Барабаш О. О. Штучний інтелект у виконавчому провадженні: забезпечення ефективності, прозорості та доступності процесу виконання судових рішень. *Dictum factum*. № 1 (17). 2025. URL : <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/400/358>
3. Деревянко Б. В. Періодизація правового регулювання виконання рішень господарських та інших судів. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2 (50). С. 192–199. URL : <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/359>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку виконання судових рішень, рішень інших органів та цифровізації окремих етапів виконавчого провадження : Закон України від 7 квітня 2026 року № 4833-IX. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4833-IX#Text>

5. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/conv#Text>

6. 7 квітня 2026 року Верховна Рада України ухвалила законопроект №14005, спрямований на спрощення виконавчого провадження через цифровізацію. *Facebook*. URL : https://www.facebook.com/groups/2579880398912645?locale=uk_UA

Живиляк А. М.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Кропивницький М. О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Цифрові технології в адміністративному судочинстві України: правові можливості, процесуальні ризики та перспективи розвитку

Цифрова трансформація держави безпосередньо впливає на функціонування судової системи та способи реалізації особою права на судовий захист. Адміністративне судочинство, предметом якого є вирішення публічно-правових спорів між особою та суб'єктами владних повноважень, є однією з тих сфер, де ефективність цифрових інструментів може мати безпосередній вплив на реалізацію прав людини.

Концепція електронного правосуддя в Україні поступово перейшла від окремих інформаційних сервісів до системної цифрової взаємодії між судами та учасниками судового процесу. Ключове місце у цій трансформації займає Єдина судова інформаційно-комунікаційна система (ЄСІТС), яка забезпечує, зокрема, електронний обмін процесуальними документами та доказами між судом і учасниками справи [1, ст. 18].

Водночас цифровізація судочинства не може оцінюватися винятково за критерієм технологічної зручності. Використання цифрових технологій повинно відповідати фундаментальним процесуальним принципам, забезпечувати рівність учасників справи, належне повідомлення, можливість реалізації права на участь у процесі та ефективний судовий захист.

Особливої актуальності ця проблема набуває в адміністративному судочинстві, оскільки однією зі сторін спору часто виступає суб'єкт владних повноважень, який має значно більші організаційні та інформаційні можливості, ніж фізична особа. Тому цифровізація повинна не посилювати дисбаланс між сторонами, а сприяти його подоланню.

Науковці також наголошують на необхідності розглядати електронне судочинство не лише як технічну модернізацію судової системи, а як складову забезпечення доступу до правосуддя та верховенства права [7, с. 19–44].

Проблематика цифровізації судочинства активно досліджується сучасними українськими науковцями. М. Р. Дзіковський досліджує використання інформаційних технологій саме в адміністративному судочинстві України, акцентуючи увагу на електронних доказах, інформаційній безпеці, доступності та прозорості судової діяльності [6, с. 285–291].

Д. П. Богатчук розглядає перспективи розвитку електронного судочинства в Україні крізь призму євроінтеграції та забезпечення права на справедливий суд, визначаючи цифрові інструменти як важливий елемент доступу до правосуддя [7, с. 19–44].

О. Б. Гнатів аналізує цифровізацію електронного судочинства з позиції практичної діяльності адвоката, звертаючи увагу на нові можливості та проблеми, які виникають у зв'язку із цифровою трансформацією судового процесу [8, с. 303–307].

Разом із тим подальшого дослідження потребує саме співвідношення цифрової ефективності та процесуальних гарантій. Технологічна модернізація суду повинна не просто прискорювати процес, а забезпечувати його справедливість, доступність та передбачуваність.

Правовою основою цифрової трансформації адміністративного судочинства є насамперед Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України).

КАС України передбачає функціонування ЄСІТС та електронного кабінету, за допомогою якого особі надається доступ до інформації та сервісів системи, а також можливість обміну процесуальними документами, письмовими й електронними доказами між судом та учасниками процесу [1, ст. 18].

Важливе значення має положення про те, що реєстрація електронного кабінету не позбавляє особу права подавати документи до суду в паперовій формі у випадках та порядку, визначених КАС України [1, ст. 18]. Така модель має принципове значення для забезпечення доступності правосуддя, оскільки не всі громадяни мають однаковий рівень цифрової грамотності або технічні можливості для використання електронних сервісів.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» також формує загальну нормативну основу цифрової трансформації судової системи. Чинна редакція Закону передбачає функціонування інформаційних систем судової влади та використання сучасних інформаційних технологій для забезпечення здійснення правосуддя [2].

Отже, українська модель цифровізації судочинства ґрунтується не на заміні традиційного судового процесу електронним, а на формуванні комбінованої моделі, у межах якої електронні та паперові форми процесуальної взаємодії співіснують.

На нашу думку, саме така модель на сучасному етапі є найбільш виправданою, оскільки дозволяє поєднати технологічну ефективність із гарантією доступу до правосуддя для осіб, які з різних причин не можуть повноцінно користуватися цифровими сервісами.

Одним із найбільш важливих результатів цифровізації адміністративного судочинства є функціонування електронного кабінету.

За допомогою електронного кабінету учасник справи може отримувати процесуальні документи, подавати заяви та інші документи, здійснювати обмін доказами й отримувати інформацію про рух справи [1, ст. 18].

Такий механізм має значні переваги порівняно з виключно паперовим документообігом.

По-перше, цифровий формат скорочує часові витрати на направлення та отримання процесуальних документів.

По-друге, він забезпечує можливість оперативного доступу учасника справи до інформації про процес.

По-третє, електронний документообіг зменшує адміністративне навантаження на суд та учасників процесу.

По-четверте, електронна взаємодія створює можливість формування єдиного цифрового середовища судової справи.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає електронний документ як документ, інформація в якому зафіксована у формі електронних даних із необхідними реквізитами [3, ст. 5]. При цьому юридична сила електронного документа не може заперечуватися лише через його електронну форму, а допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно з цієї підстави [3, ст. 8].

Важливим елементом електронної взаємодії є електронний підпис. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» визначає правові засади електронної ідентифікації та використання електронних довірчих послуг [4].

Таким чином, електронний кабінет є не просто технічним сервісом, а процесуальним інструментом реалізації прав учасника адміністративної справи.

Окремим напрямом цифровізації адміністративного судочинства є використання електронних доказів.

КАС України передбачає можливість використання електронних доказів у процесі доказування. До них можуть належати електронні документи, вебсайти, електронні повідомлення, мультимедійні матеріали, метадані та інші цифрові дані, які мають значення для вирішення справи [1, ст. 99].

Перевагою електронних доказів є можливість швидкого отримання та передачі значних обсягів інформації. Водночас саме цифрова природа таких доказів створює низку проблем.

Першою проблемою є автентичність електронної інформації. Суд повинен мати можливість встановити, чи дійсно цифровий матеріал походить від особи або інформаційної системи, на яку посиляється учасник справи.

Другою проблемою є цілісність цифрових даних. Електронна інформація може бути змінена, скопійована або технічно оброблена без очевидних зовнішніх ознак такого втручання.

Третьою проблемою є часова прив'язаність цифрового доказу. Для адміністративних спорів важливим може бути встановлення того, коли саме була створена, розміщена або отримана певна електронна інформація.

Четвертою проблемою є збереження цифрового контексту. Наприклад, окремих скриншот вебсторінки не завжди дозволяє встановити повний контекст інформації, час її розміщення або факт подальшої зміни вебресурсу.

У цьому контексті положення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» щодо юридичної сили електронного документа мають важливе значення [3, ст. 8].

Водночас сам факт існування електронного документа не означає автоматичного визнання його достовірним. Суд повинен оцінювати такий доказ у сукупності з іншими доказами відповідно до процесуальних правил.

Саме тому цифровізація не повинна призводити до спрощеного підходу до доказування. Навпаки, зростання обсягу цифрових даних вимагає підвищення стандартів їх перевірки.

Попри очевидні переваги, цифровізація створює нові процесуальні ризики. Одним із них є технічна недоступність електронних сервісів. Якщо учасник процесу не може подати документ через технічний збій, виникає питання щодо захисту його процесуальних прав та наслідків пропуску процесуального строку.

У цьому аспекті важливо забезпечити таку організацію електронного судочинства, за якої технічна несправність системи не повинна автоматично покладати негативні процесуальні наслідки на особу.

Другим ризиком є кібербезпека. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» встановлює правові засади захисту інформації в інформаційно-комунікаційних та інформаційних системах [5].

Для судової системи це має особливе значення, оскільки електронні матеріали справ можуть містити персональні дані, інформацію про приватне життя, комерційну таємницю та інші відомості з обмеженим доступом.

Третім ризиком є порушення права на приватність та захист персональних даних.

Закон України «Про захист персональних даних» визначає правові відносини щодо захисту та обробки персональних даних і встановлює вимоги до їх обробки [9, ст. 1, 6].

У цифровому судочинстві проблема захисту персональних даних має особливе значення через значні обсяги інформації, яка циркулює в електронному середовищі.

Четвертим ризиком є цифрова нерівність. Не всі особи мають однаковий доступ до швидкісного Інтернету, сучасних пристроїв або необхідних цифрових навичок. Особливо це може стосуватися людей похилого віку, соціально вразливих категорій населення та осіб, які перебувають на територіях із нестабільною інфраструктурою.

Тому цифровізація адміністративного судочинства повинна не створювати нові бар'єри, а зменшувати існуючі.

Цифрові технології створюють можливість участі особи у судовому засіданні дистанційно за допомогою відеоконференції.

Цей інструмент має особливе значення в умовах воєнного стану, коли фізична присутність учасника в суді може бути об'єктивно ускладнена. Дистанційна участь дозволяє зменшити витрати часу та коштів, підвищує доступність суду і створює додаткові можливості для реалізації права на участь у судовому розгляді.

Однак дистанційний формат також породжує процесуальні ризики. Серед них – проблеми встановлення особи, технічні перешкоди, нестабільне з'єднання, можливість стороннього впливу на учасника процесу та складність забезпечення належної конфіденційності.

Тому дистанційна участь повинна розглядатися не як спрощений формат судового розгляду, а як повноцінний процесуальний механізм, який має гарантувати реалізацію тих самих процесуальних прав, що й фізична участь у судовому засіданні.

Наступним етапом цифрової трансформації судової системи може стати ширше застосування технологій штучного інтелекту.

Потенційними напрямками використання ШІ є пошук та систематизація судової практики, аналіз великих масивів документів, автоматизація адміністративних функцій, класифікація судових матеріалів та інші допоміжні завдання.

Водночас використання ШІ у правосудді має особливо жорсткі межі. Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи у Європейській етичній хартії щодо використання штучного інтелекту в

судових системах визначила п'ять основних принципів: повага до фундаментальних прав, недискримінація, якість і безпека, прозорість та контроль користувача [10].

Ці положення мають принципове значення і для розвитку українського адміністративного судочинства.

Штучний інтелект може бути інструментом підтримки роботи судді, але не повинен підміняти судові рішення. Остаточне юридично значуще рішення повинно залишатися результатом професійної діяльності судді, який несе відповідальність за його зміст.

Особливо небезпечним є використання непрозорих алгоритмів, результати яких неможливо належним чином пояснити учаснику справи.

Тому перспективним напрямом є розвиток людиноцентричного цифрового правосуддя, у якому технології підвищують ефективність суду, але не усувають процесуальні гарантії людини.

Подальший розвиток цифрового адміністративного судочинства в Україні має здійснюватися за декількома напрямками.

По-перше, необхідним є подальше технологічне вдосконалення ЄСІТС та її підсистем.

По-друге, необхідно забезпечити стабільність електронних сервісів та належне документування технічних збоїв.

По-третє, потребує вдосконалення механізм роботи з електронними доказами, зокрема щодо їх автентифікації, цілісності та збереження.

По-четверте, необхідно посилювати кібербезпеку судової інформаційної інфраструктури.

По-п'яте, цифровізація повинна супроводжуватися підвищенням цифрової компетентності суддів, працівників апарату суду, адвокатів та інших учасників процесу.

По-шосте, необхідно забезпечити альтернативні способи взаємодії із судом для осіб, які не мають можливості користуватися електронними сервісами.

По-сьоме, у разі подальшого впровадження штучного інтелекту мають бути встановлені чіткі межі його використання, засновані на принципах прозорості, недискримінації, безпеки та людського контролю.

Д. Богатчук справедливо пов'язує розвиток електронного судочинства із забезпеченням доступу до правосуддя та верховенства права, наголошуючи на необхідності врахування питань прозорості, доступності та підзвітності цифрових інструментів [7, с. 19–44].

Отже, цифрова трансформація повинна розглядатися не як самоціль, а як засіб підвищення якості судового захисту.

Цифрові технології є одним із ключових чинників сучасної трансформації адміністративного судочинства України. Функціонування ЄСІТС, електронного кабінету, електронного документообігу, електронних доказів та дистанційної участі у судовому процесі створює нові можливості для підвищення доступності, оперативності та ефективності адміністративного правосуддя.

Разом із тим цифровізація породжує нові процесуальні ризики. До них належать технічні збої, кіберзагрози, порушення захисту персональних даних, проблеми автентичності та цілісності електронних доказів, цифрова нерівність і ризики надмірної технологізації судового процесу.

Обґрунтовано, що цифрова форма судочинства не повинна змінювати сутність процесуальних гарантій. Незалежно від того, здійснюється процес у паперовій чи електронній формі, особа повинна мати реальну можливість бути почутою судом, подавати докази, ознайомлюватися з матеріалами справи, брати участь у судовому розгляді та отримувати ефективний судовий захист.

Перспективним напрямом розвитку є перехід від простої цифровізації окремих процесуальних дій до комплексної моделі людиноцентричного цифрового адміністративного правосуддя. Така модель повинна поєднувати технологічну ефективність із верховенством права, доступністю правосуддя, інформаційною безпекою, захистом персональних даних та процесуальною рівністю учасників.

У перспективі особливого значення набуватиме використання технологій штучного інтелекту. Однак їх застосування в адміністративному судочинстві має залишатися допоміжним і перебувати під належним людським контролем. Рішення, що визначають права та обов'язки особи, не можуть бути механічно делеговані алгоритмічним системам.

Таким чином, основним критерієм успішності цифрової трансформації адміністративного судочинства має бути не кількість запроваджених цифрових сервісів, а те, наскільки вони реально підвищують ефективність і доступність судового захисту, не знижуючи рівня процесуальних гарантій людини.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19>
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15>
4. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19>
5. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/80/94-ВР>
6. Дзіковський М. Р. Використання інформаційних технологій в адміністративному судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 3. № 86. С. 285–291. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.43>
7. Богатчук Д. П. Перспективи розвитку електронного судочинства в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2025. Т. 15. С. 19–44. DOI : <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.15.19-44>
8. Гнатів О. Б. Цифровізація електронного судочинства: сучасні виклики та реалії в роботі адвоката. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6, ч. 1. С. 303–307. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.44>
9. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17>
10. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment. Strasbourg : Council of Europe, 2018. 79 p. URL : <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>
11. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>

Клюк Л. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Нестеренко А. С.

*доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Адміністративно-правові проблеми впровадження штучного інтелекту в систему публічного управління

Сучасний розвиток публічного управління характеризується активною цифровізацією та впровадженням технологій штучного інтелекту (ШІ). Їх використання дозволяє автоматизувати адміністративні процедури, підвищити ефективність управлінських рішень та оптимізувати надання публічних послуг.

Водночас інтеграція ШІ в систему органів публічної влади породжує нові адміністративно-правові проблеми, пов'язані з межами делегування владних повноважень, гарантіями прав громадян, прозорістю алгоритмічних рішень та визначенням відповідальності за їх наслідки [1, с. 112].

Проблематика цифрової трансформації державного управління активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Значна увага приділяється питанням електронного урядування, автоматизації адміністративних процедур та впливу цифрових технологій на публічне управління.

Разом з тим недостатньо розробленими залишаються питання правового статусу алгоритмів штучного інтелекту, меж їх автономії та адміністративно-правових механізмів контролю за їх використанням [2, с. 58–60].

Метою статті є аналіз основних адміністративно-правових проблем впровадження штучного інтелекту в систему публічного управління та визначення напрямів їх вирішення.

Штучний інтелект у сфері публічного управління розглядається як сукупність технологій, що забезпечують автоматизовану обробку інформації, підтримку прийняття рішень та надання адміністративних послуг.

Його застосування охоплює:

- електронні адміністративні послуги;
- аналіз великих даних у сфері управління;
- прогнозування соціально-економічних процесів;
- оптимізацію роботи органів влади.

Як зазначається в науковій літературі, цифровізація управління змінює класичну модель адміністративного процесу, у якому ключову роль традиційно відігравала посадова особа [1, с. 114].

Однією з ключових проблем є допустимість передачі частини управлінських функцій системам штучного інтелекту.

Традиційно адміністративні рішення приймаються уповноваженими суб'єктами, які несуть юридичну відповідальність за їх законність. В умовах автоматизації виникає ризик фактичного зміщення центру прийняття рішень від людини до алгоритму.

Це породжує питання:

- чи може алгоритм бути носієм владних повноважень;
- як забезпечити відповідальність за автоматизовані рішення;
- чи відповідає це принципу верховенства права [2, с. 63].

Більшість сучасних систем ІІІ функціонують як «чорна скринька» (black box), що ускладнює розуміння логіки прийняття рішень.

У сфері публічного управління це створює такі ризики:

- неможливість перевірки обґрунтованості рішення;
- ускладнення процедури оскарження;
- зниження довіри до органів влади.

У науковій літературі наголошується, що прозорість алгоритмів є обов'язковою умовою їх легітимного використання в адміністративному процесі [3, с. 145–146].

Класична модель адміністративного права базується на персональній відповідальності посадових осіб. Проте використання ІІІ створює ситуацію розподіленої відповідальності між:

- органом публічної влади;
- посадовою особою;
- розробником програмного забезпечення;
- технічною системою як інструментом.

Як зазначається у правових дослідженнях, така ситуація потребує переосмислення традиційної моделі адміністративної відповідальності [2, с. 66].

Використання ІІ в адміністративних процедурах безпосередньо впливає на реалізацію прав громадян, зокрема права на справедливий розгляд справи та доступ до ефективного оскарження рішень.

Особливу проблему становить ризик алгоритмічної дискримінації, коли система може відтворювати упередження, закладені в даних або моделях навчання [3, с. 148].

Для ефективного впровадження ІІ в публічне управління необхідно:

- закріпити статус ІІ як інструменту, а не суб'єкта владних повноважень;
- забезпечити обов'язкову участь людини у прийнятті ключових рішень;
- запровадити аудит алгоритмів;
- гарантувати прозорість та можливість оскарження рішень;
- створити спеціальне адміністративне регулювання цифрового управління [4, с. 201].

Впровадження штучного інтелекту в систему публічного управління є важливим етапом модернізації держави, що дозволяє підвищити ефективність адміністративних процедур.

Водночас воно породжує низку складних адміністративно-правових проблем, пов'язаних із делегуванням повноважень, прозорістю алгоритмів, відповідальністю та захистом прав людини.

Отже, необхідним є формування комплексного адміністративно-правового механізму регулювання використання ІІ, який би забезпечував баланс між технологічним розвитком та принципами верховенства права.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України: підручник / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 420 с.
2. Коваленко О. В. Цифровізація публічного управління в Україні. Харків : Право, 2022. 180 с.
3. Даниленко І. М. Електронне урядування та адміністративні процедури. Київ : Наукова думка, 2021. 250 с.
4. European Commission. *Artificial Intelligence in Public Administration: Policy Framework*. Brussels, 2023. 310 p.
5. OECD. *AI and Public Governance Report*. Paris, 2022. 190 p.

Кокір Я. В.

*доктор з філософії права, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Штучний інтелект у юридичній практиці та освіті: етичні межі та нові можливості

Штучний інтелект поступово перетворюється з технологічної новинки на щоденний інструмент юриста, викладача і студента-правника. Його використовують для пошуку судової практики, первинного аналізу договорів, підготовки проєктів процесуальних документів, узагальнення великих масивів нормативної інформації та моделювання правових позицій. Водночас саме юридична сфера особливо чутлива до помилок алгоритмів, адже неправильна порада, неточна класифікація ризику або непрозоре автоматизоване рішення можуть вплинути на права людини, доступ до правосуддя і довіру до державних інституцій.

Нові можливості штучного інтелекту в юридичній практиці насамперед пов'язані з економією часу. Системи ШІ здатні швидко знаходити релевантні норми, порівнювати редакції законодавства, виявляти суперечності у документах, структурувати докази та формувати короткі аналітичні довідки. Для адвоката чи юрисконсульта це означає не заміну професійного мислення, а звільнення часу для стратегічних завдань: оцінки інтересів клієнта, побудови аргументації, переговорів і етичного вибору. Українські дослідники підкреслюють, що розвиток ШІ потребує узгодження з міжнародними процесами регулювання, зокрема щодо персональних даних, кібербезпеки та принципів відповідального використання технологій [3].

Особливо перспективним є застосування ШІ в юридичній освіті. Студент може тренувати навички правового письма, отримувати пояснення складних понять, аналізувати навчальні фабули, порівнювати позиції сторін і бачити типові помилки у власних відповідях. Для викладача ШІ може стати помічником у створенні кейсів, тестів, симуляцій судових засідань та індивідуальних завдань. Однак навчальний ефект виникає лише тоді, коли студент не підміняє власне мислення автоматично згенерованим текстом. Тому в університетах доцільно розробляти правила академічної доброчесності щодо ШІ: дозволені способи використання, обов'язок зазначати застосовані інструменти, заборону видавати

машинний текст за повністю самостійну роботу та критерії перевірки джерел.

Етичні межі використання ІІІ в праві починаються з питання відповідальності. Алгоритм не має професійної совісті, присяги адвоката чи суддівського обов'язку мотивувати рішення.

У науковій літературі справедливо ставиться під сумнів ідея надання ІІІ самостійної правосуб'єктності, адже автономність системи не дорівнює здатності нести юридичну відповідальність у людському розумінні [1]. Отже, кінцеву відповідальність за юридичний документ, пораду або процесуальне рішення має нести людина: адвокат, нотаріус, суддя, викладач або інший фахівець, який використав цифровий інструмент.

Друга межа пов'язана з прозорістю. Якщо особа не розуміє, чому система запропонувала саме такий висновок, вона не може ефективно його оскаржити або перевірити. Це особливо небезпечно у судочинстві, правоохоронній діяльності та адміністративних процедурах. Українські автори звертають увагу, що досвід Європейського Союзу, зокрема підхід до обов'язків транспарентності, може бути корисним для майбутнього українського регулювання [4]. У практичному вимірі це означає: користувач має знати, коли взаємодіє з ІІІ; рішення високого ризику не повинні ухвалюватися без людського контролю; дані, на яких працює система, мають бути захищені й перевірені.

Ще одна етична проблема – упередженість і дискримінація. ІІІ навчається на даних, у яких можуть бути відображені соціальні стереотипи, нерівність доступу до правосуддя або помилки минулих рішень. Якщо таку систему некритично застосувати у правовій сфері, вона може відтворювати несправедливість під виглядом об'єктивного математичного результату. Саме тому концепція безпечного використання ІІІ дедалі частіше розглядається як елемент захисту прав людини [2]. Безпека тут означає не лише технічну надійність, а й недопущення шкоди для гідності, приватності, рівності та свободи особи.

Окремий виклик становлять об'єкти, створені за допомогою ІІІ: тексти, зображення, аналітичні матеріали, проекти договорів. У правовій практиці важливо розуміти, кому належать результати такої роботи, чи можна їх вважати оригінальними, хто відповідає за порушення авторських прав і як захищати інтереси замовника. Дослідження цивільно-правового режиму об'єктів, згенерованих ІІІ, показують, що традиційні підходи

інтелектуальної власності потребують оновлення, зокрема через можливість спеціального правового режиму для таких результатів [5].

Отже, штучний інтелект відкриває для юридичної практики та освіти значні можливості: швидший аналіз інформації, персоналізоване навчання, доступніші правові сервіси й нові формати підготовки майбутніх юристів. Проте ці можливості не скасовують базових професійних цінностей. Навпаки, вони роблять ще важливішими критичне мислення, конфіденційність, відповідальність, прозорість і повагу до прав людини. Оптимальна модель полягає не в заміні юриста штучним інтелектом, а в поєднанні технологічної швидкості з людським судженням. Саме така модель дозволить використовувати ШІ як інструмент підвищення якості права, а не як джерело нових ризиків.

Список використаних джерел

1. Варинський В. О. Правосуб'єктність штучного інтелекту: критичний погляд на автономність. *Інформація і право*. 2024. URL : <https://il.ippi.org.ua/article/view/317919> (дата звернення: 21.06.2026 р.).
2. Гачкевич А. Виникнення права людини на безпечне використання штучного інтелекту. *Право та інноваційне суспільство*. 2024. URL : <https://apir.org.ua/lais/uk/article/view/442> (дата звернення: 21.06.2026 р.).
3. Марущак А. І. Вплив міжнародних процесів регулювання штучного інтелекту на інформаційне право України. *Інформація і право*. 2023. URL : <https://il.ippi.org.ua/article/view/291582> (дата звернення: 21.06.2026 р.).
4. Попович Т. П. Правові обов'язки транспарентності у сфері штучного інтелекту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2024. URL : <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/316123> (дата звернення: 21.06.2026 р.).
5. Якубівський І. Є. Цивільно-правовий режим об'єктів, згенерованих штучним інтелектом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2024. URL : <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/304076> (дата звернення: 21.06.2026 р.).

Крап А. П.

*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Інноваційні методи дослідження правового регулювання інформаційної безпеки в Україні

Для початку ХХІ тисячоліття характерна глобалізація світових політичних і економічних процесів, і невід'ємною їх складовою є інтенсивне використання досягнень сучасних інформаційних технологій. Структуру суспільства суттєво змінює стрімкий розвиток і впровадження чи не у всі сфери діяльності інформаційних технологій, що також в свою чергу і трансформує міжнародні відносини. Національна безпека України, особливо в контексті сучасних загроз, характеризується складністю взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів, що створюють високий рівень вразливості держави. На наше переконання, ці загрози –у своїй правовій, економічній та інформаційній формах – охоплюють спектр проблем, що, вочевидь, виходять за межі звичайних викликів і вимагають неординарних методів протидії. Однією з основних проблем є питання інформаційної безпеки, яка в умовах гібридної війни стала не лише інструментом для держав, але й засобом впливу з боку недержавних акторів. Інформаційний простір України, як видається, стає полем для активних маніпуляцій та поширення дезінформації, що підриває довіру громадян до державних інституцій. Аналізуючи стан інформаційної безпеки важливою складовою розуміння цієї загрози є усвідомлення того, що інформаційна агресія не лише формує певні суспільні настрої, але й здатна істотно впливати на політичні рішення, громадську свідомість, формуючи таким чином непрямую, але потужну загрозу національній безпеці

Реалізація національних інтересів щодо гарантування інформаційного суверенітету стає одним з найважливіших напрямів цієї трансформації інформаційної політики національної безпеки. Наявність реальних і потенційних загроз у інформаційній сфері має негативний вплив на суспільний розвиток держави та реалізацію її євроінтеграційних прагнень.

В умовах інформаційного протиборства Росії та України проблематика чинників формування інформаційної безпеки актуалізувалася в практичному сенсі, та застосуванні інноваційних методів

дослідження для оцінки загроз та викликів національній безпеці. У широкому розумінні інформаційна безпека України – це захищеність її суверенітету, суспільства та громадян від інформаційних загроз. В умовах війни вона є критичною складовою національної оборони, яка охоплює протидію російській пропаганді, кібератакам та захист державних і приватних баз даних. Інноваційним методом для дослідження стану інформаційної безпеки є аналіз загроз та викликів інформаційній безпеці держави.

Вихід на перший план інших (так званих м'яких), загроз і викликів нового типу було зумовлене зникненням глобальної ядерної загрози, а разом з нею – і характерного для блокового протистояння тотального контролю за інформацією, переміщенням технологій, людей, зброї, капіталів. На зміну інтересам наддержав і домінуючій загрозі світу глобального характеру прийшла величезна кількість потенційних загроз і викликів меншого масштабу, які при цьому є досить серйозними за своїми наслідками для стабільності, що охоплюють інтереси членів європейської спільноти, а також багатьох держав. В цьому і полягає принципова відмінність постбіполярного періоду. Під інформаційною загрозою розуміємо потенційне порушення безпеки чи ступінь імовірності виникнення такого явища (події), наслідком якого можуть бути небажані впливи на інформацію. Інформаційні виклики відповідно до яких держава не дає відповідної реакції переходять на етап загроз, що в майбутньому можуть мати небажаний вплив на національну безпеку держави. Підсумовуючи вважаємо, що основними чинниками формування інформаційної безпеки держави є інформаційна політика держави спрямована на моніторинг викликів та загроз, інформаційній інфраструктурі держави, створення умов для розвитку національних інформаційних ресурсів держави, розвиток інформаційних ресурсів держави закордоном.

Список використаних джерел

1. Рижков М. М., Виговська О. С. Стратегічне планування у сфері державного управління забезпечення інформаційної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : збірник наукових праць. Випуск 90. Частина II (у двох частинах). Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2010. 252 с.
2. Тимків Ярополк. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі : навч. посіб. Львів : Вид-во Львівської

політехніки, 2011. 224 с.

3. Олійник О. Інформаційний суверенітет як важлива умова забезпечення інформаційної безпеки. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 1. 2015. С. 54-59.

4. Information Sovereignty: Data Privacy, Sovereign Powers and the Rule of Law. By Radim Polčák and Dan Jerker B. Svantesson. Northampton, MA : Edward Elgar, 2017. Pp. xvii, 268. ISBN: 978-1-78643-921-5

5. Perritt, Henry H. Jr. (1998) The Internet as a Threat to Sovereignty? Thoughts on the Internet's Role in Strengthening National and Global Governance. *Indiana Journal of Global Legal Studies*: Vol. 5: Iss. 2, Article Available at : <http://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol5/iss2/4>

Паславський П. М.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Граб М. І.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Міжнародно-правові механізми захисту цивільного населення в умовах цифровізації сучасних збройних конфліктів

Сучасні збройні конфлікти характеризуються активним використанням цифрових технологій, кібероперацій, штучного інтелекту, супутникових систем зв'язку та інформаційних платформ. Цифровізація військової сфери суттєво впливає на реалізацію міжнародно-правових механізмів захисту цивільного населення, створюючи як нові можливості для його безпеки, так і додаткові ризики. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження ефективності міжнародно-правових інструментів захисту цивільних осіб в умовах цифрової трансформації сучасних збройних конфліктів.

Основу міжнародно-правового захисту цивільного населення становлять Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи до них. Відповідно до ст. 27 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни цивільні особи мають право на повагу до їхньої особистості, честі, сімейних прав, релігійних переконань і

звичаїв [1, ст. 27]. Водночас ст. 32 Конвенції забороняє застосування будь-яких заходів, здатних спричинити фізичні страждання або знищення осіб, які перебувають під захистом [1, ст. 32].

Важливе значення для захисту цивільного населення має принцип розрізнення, закріплений у ст. 48 Додаткового протоколу I 1977 р., відповідно до якого сторони конфлікту зобов'язані постійно розрізняти цивільне населення і комбатантів, а також цивільні та військові об'єкти [2, ст. 48]. Стаття 51 зазначеного Протоколу прямо забороняє напади на цивільне населення та акти насильства, метою яких є тероризування цивільних осіб [2, ст. 51]. Крім того, ст. 52 встановлює загальний захист цивільних об'єктів від нападів [2, ст. 52].

Особливістю сучасних конфліктів є перенесення значної частини протистояння у цифровий простір. Кібероперації можуть бути спрямовані проти енергетичної інфраструктури, систем водопостачання, медичних закладів, транспортних мереж та інших критично важливих цивільних об'єктів. У зв'язку з цим постає питання про застосування норм міжнародного гуманітарного права до кіберпростору.

Позиція міжнародної правової доктрини полягає у тому, що кібероперації не перебувають поза межами правового регулювання, а загальні принципи міжнародного права та міжнародного гуманітарного права поширюються і на цифрове середовище [5, с. V; 6, с. 1]. Такий підхід знайшов відображення у Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations, який хоча й не має обов'язкової юридичної сили, але вважається одним із найбільш авторитетних доктринальних джерел щодо застосування міжнародного права до кіберпростору [5, с. 3].

Міжнародний Комітет Червоного Хреста наголошує, що цифровізація збройних конфліктів призводить до появи нових загроз для цивільного населення, пов'язаних із кібератаками на критичну інфраструктуру, інформаційними операціями, маніпулюванням даними та використанням штучного інтелекту у військових цілях. При цьому такі дії можуть безпосередньо впливати на реалізацію основоположних прав людини, включаючи право на життя, здоров'я та доступ до гуманітарної допомоги [7, с. 4–5]. Як зазначається у підсумковій доповіді Глобальної консультативної ради МКЧХ щодо цифрових загроз під час збройних конфліктів, цифрові технології дедалі частіше використовуються для порушення роботи цивільної інфраструктури та підриву гуманітарних операцій [4, с. 2–3].

Особливу проблему становить використання цивільної цифрової інфраструктури для військових цілей. У сучасних умовах хмарні сервіси, телекомунікаційні мережі, супутникові системи зв'язку та цифрові платформи можуть залучатися до забезпечення військових операцій. Це призводить до розмивання меж між цивільними та військовими об'єктами, що ускладнює дотримання принципу розрізнення та підвищує ризики для цивільного населення [8].

Водночас цифрові технології здатні суттєво підвищувати рівень захисту цивільних осіб. Використання супутникового моніторингу, геоінформаційних систем, технологій дистанційного зондування Землі та засобів цифрового документування сприяє оперативному виявленню гуманітарних криз, оцінці масштабів руйнувань та фіксації фактів порушення міжнародного гуманітарного права. Такі технології активно застосовуються міжнародними гуманітарними організаціями для забезпечення ефективного реагування на надзвичайні ситуації та збору доказів міжнародних злочинів [7, с. 6–8].

Окремої уваги потребує проблема використання штучного інтелекту у військовій сфері. Системи штучного інтелекту дедалі частіше залучаються до аналізу розвідувальної інформації, визначення потенційних цілей та підтримки прийняття рішень щодо застосування сили. За відсутності належного людського контролю такі системи можуть створювати ризики порушення принципів пропорційності, розрізнення та запобіжних заходів під час нападів, що є фундаментальними принципами міжнародного гуманітарного права [2, ст. 48; 2, ст. 51].

Таким чином, міжнародно-правові механізми захисту цивільного населення, сформовані в рамках міжнародного гуманітарного права, залишаються актуальними і в умовах цифровізації сучасних збройних конфліктів. Разом із тим новітні технології породжують виклики, які потребують подальшого розвитку міжнародно-правового регулювання, уточнення правил поведінки держав у кіберпросторі та вироблення ефективних механізмів захисту цивільних осіб від цифрових загроз. Важливим напрямом удосконалення міжнародного права є формування спеціальних стандартів щодо захисту критичної цивільної інфраструктури від кібератак, забезпечення гуманітарного характеру цифрових технологій та закріплення принципу обов'язкового людського контролю над системами штучного інтелекту військового призначення.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.
2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.
3. United Nations. Статут Організації Об'єднаних Націй. Сан-Франциско, 1945.
4. Protecting Civilians Against Digital Threats During Armed Conflict: Final Report of the ICRC's Global Advisory Board. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2023. 92 p.
5. Michael N. Schmitt (ed.). Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 598 p.
6. International Committee of the Red Cross. Protecting Civilians Against Digital Threats During Armed Conflict: Recommendations to States, Belligerents, Tech Companies and Humanitarian Organizations. Geneva, 2023. 92 p.
7. International Committee of the Red Cross. Digitalization of Armed Conflict Brings New Threats for Civilians. Geneva, 2023.
8. Rizk J., Cordey S. What We Don't Understand About Digital Risks in Armed Conflict and What to Do About It. Humanitarian Law & Policy Blog. 2023.

Страшовський Р. Б.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Мельниченко Б. Б.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Право на приватність в умовах розвитку технологій штучного інтелекту: конституційно-правовий вимір

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту є однією з ключових тенденцій сучасного цифрового суспільства. Системи штучного інтелекту активно використовуються для аналізу великих масивів інформації, автоматизації процесів прийняття рішень, розпізнавання

обличчя і голосу, прогнозування поведінки людини, надання цифрових послуг та функціонування інформаційних систем державного і приватного секторів.

Поряд із технологічними перевагами використання штучного інтелекту створює нові ризики для фундаментальних прав людини. Особливого значення набуває право на приватність, оскільки функціонування сучасних систем штучного інтелекту значною мірою пов'язане зі збиранням, накопиченням, поєднанням та аналізом значних обсягів інформації про фізичних осіб.

Конституція України встановлює фундаментальну гарантію недоторканності приватного життя, передбачаючи, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1, ст. 32]. Отже, технологічний розвиток не може бути підставою для зменшення рівня конституційного захисту приватності.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що сучасні системи штучного інтелекту здатні не лише зберігати та обробляти інформацію про людину, а й встановлювати взаємозв'язки між окремими масивами даних, формувати цифрові профілі та прогнозувати певні характеристики або поведінку особи. Л. В. Гудзь звертає увагу на те, що масовий збір персональних даних, використання біометричних технологій, алгоритмічний аналіз інформації та технологічне спостереження створюють нові загрози для права на приватність [6, с. 175–180].

Таким чином, розвиток штучного інтелекту зумовлює необхідність переосмислення традиційних конституційно-правових механізмів захисту приватного життя та їх адаптації до сучасного цифрового середовища.

Проблематика захисту приватності в умовах розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту поступово набуває значного поширення у вітчизняній правовій науці.

Л. В. Гудзь досліджує потенційні загрози праву на приватність у контексті використання штучного інтелекту та акцентує увагу на необхідності вдосконалення правових механізмів захисту приватних даних [6, с. 175–180].

А. В. Бакуменко та Н. А. Загребельна розглядають проблеми захисту конфіденційності та приватності в умовах розширеного застосування штучного інтелекту, наголошуючи на необхідності забезпечення

належного балансу між технологічними інноваціями та захистом прав людини [7, с. 79–85].

А. О. Гачкевич аналізує проблеми захисту персональних даних у контексті розвитку штучного інтелекту та звертає увагу на необхідність удосконалення механізмів забезпечення прав суб'єктів персональних даних [8, с. 30–44].

Водночас питання саме конституційно-правового виміру права на приватність у контексті застосування штучного інтелекту потребує подальшого комплексного дослідження, оскільки йдеться не лише про захист персональних даних, а про забезпечення людської гідності, автономії особи та недопущення надмірного технологічного контролю.

Мета дослідження полягає у визначенні конституційно-правових особливостей забезпечення права на приватність в умовах розвитку технологій штучного інтелекту, встановленні основних загроз для цього права та формулюванні пропозицій щодо вдосконалення його правових гарантій в Україні.

Право на приватність є одним із фундаментальних прав людини та безпосередньо пов'язане з повагою до людської гідності, особистої автономії та свободи. У конституційному праві України воно отримує безпосередню гарантію у статті 32 Конституції України.

Відповідно до Конституції України не допускається втручання в особисте і сімейне життя людини, крім випадків, передбачених Основним Законом [1, ст. 32]. При цьому конституційна гарантія охоплює також захист конфіденційної інформації про особу.

В умовах цифровізації поняття приватності набуває нового змісту. Сучасне приватне життя охоплює не лише традиційні відомості про сімейні, майнові чи особисті обставини людини, а й цифрові ідентифікатори, дані про місцезнаходження, історію користування цифровими послугами, біометричні характеристики, цифрову поведінку та інші відомості, які прямо або опосередковано дозволяють ідентифікувати особу.

Закон України «Про захист персональних даних» визначає персональні дані як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [2, ст. 2]. Тому значна частина інформації, яка використовується системами штучного інтелекту, може підпадати під правовий режим захисту персональних даних.

Особливого значення набуває принцип законності оброблення персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» передбачає, що мета оброблення персональних даних має бути визначена на підставі закону або інших нормативно-правових актів, а сама обробка повинна здійснюватися відкрито і прозоро із застосуванням засобів та у спосіб, що відповідають визначеним цілям [2, ст. 6].

Застосування зазначеного принципу до систем штучного інтелекту потребує врахування специфіки алгоритмічної обробки інформації. Особа повинна мати можливість розуміти, для яких цілей використовуються її персональні дані, яким суб'єктом вони обробляються та які наслідки може мати відповідне оброблення.

На відміну від традиційних інформаційних технологій, системи штучного інтелекту здатні здійснювати складний аналіз значних обсягів даних. Унаслідок цього навіть інформація, яка окремо не дозволяє зробити істотних висновків про людину, у поєднанні з іншими даними може використовуватися для формування детального цифрового профілю.

Саме тому право на приватність у цифровому середовищі доцільно розглядати не лише як право на захист від незаконного збирання інформації, а й як право на захист від неконтрольованого подальшого використання, поєднання та алгоритмічного аналізу персональних даних.

Одним із найбільш проблемних аспектів є автоматизоване профілювання. Штучний інтелект може аналізувати поведінку людини, її цифрову активність, пошукові запити, місцезнаходження, соціальні зв'язки та інші характеристики з метою формування певного цифрового профілю.

Таке профілювання потенційно може впливати не лише на приватність, а й на інші конституційні права. Алгоритмічно сформований профіль може використовуватися для прийняття рішень щодо доступу особи до певних послуг, визначення ризиків або здійснення контролю за її поведінкою.

У зв'язку з цим особливого значення набуває принцип пропорційності. Технологічна можливість зібрати та проаналізувати певні дані не означає автоматичної правомірності такого оброблення. Будь-яке втручання у приватність повинно мати законну мету, бути необхідним для її досягнення та не перевищувати меж, необхідних у демократичному суспільстві.

Окремою проблемою є використання біометричних технологій. Розпізнавання обличчя, голосу та інших біометричних характеристик

дозволяє ідентифікувати особу без її безпосередньої участі. Такі технології можуть мати легітимне застосування, однак за відсутності належних правових гарантій вони можуть створювати ризик надмірного спостереження за людиною.

Тому використання біометричних технологій повинно здійснюватися виключно на чіткій правовій основі та з дотриманням вимог необхідності й пропорційності.

Не менш важливою проблемою є прозорість алгоритмічних систем. Якщо особа не знає, що щодо неї використовується система штучного інтелекту, не розуміє мети оброблення її даних та не має можливості оскаржити наслідки такого оброблення, ефективність реалізації права на приватність істотно знижується.

А. В. Бакуменко та Н. А. Загребельна наголошують на необхідності належного захисту конфіденційності та приватності в умовах поширення технологій штучного інтелекту [7, с. 79–85]. Такий підхід відповідає загальній тенденції розвитку сучасного права, відповідно до якої технологічні інновації повинні супроводжуватися ефективними гарантіями прав людини.

Прозорість алгоритмічної системи не обов'язково означає розкриття всього програмного коду. У контексті захисту конституційних прав важливо забезпечити особі доступ до інформації про факт використання штучного інтелекту, мету такого використання, правову підставу оброблення персональних даних та можливі наслідки відповідного рішення.

Важливою гарантією права на приватність є можливість ефективного судового захисту. Конституція України гарантує кожному право на судовий захист та право оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1, ст. 55].

Застосування штучного інтелекту органами державної влади не може змінювати цей конституційний принцип. Якщо рішення органу публічної влади прийнято із використанням алгоритмічної системи, це не звільняє відповідний орган від юридичної відповідальності за дотримання прав людини.

У цьому контексті доцільно сформулювати принцип, відповідно до якого використання штучного інтелекту органами державної влади не може бути підставою для зменшення рівня юридичної відповідальності держави за рішення, що впливає на права та свободи людини.

Такий підхід відповідає сучасним міжнародним стандартам. Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект і права людини, демократію та верховенство права спрямована на забезпечення того, щоб діяльність у сфері штучного інтелекту відповідала вимогам прав людини, демократії та верховенства права [5, ст. 1].

Відповідно до Конвенції, держави повинні забезпечувати захист прав людини протягом життєвого циклу систем штучного інтелекту, зокрема повагу до приватності та захист персональних даних [5, ст. 7].

Для України зазначений підхід має особливе значення у зв'язку з цифровізацією публічного управління та розширенням використання інформаційних систем.

Закон України «Про публічні електронні реєстри» визначає правові та організаційні засади функціонування публічних електронних реєстрів [4, ст. 1]. Використання штучного інтелекту для аналізу інформації, що міститься у таких реєстрах, повинно здійснюватися з урахуванням конституційного права на приватність та вимог законодавства про захист персональних даних.

Водночас розвиток штучного інтелекту демонструє необхідність подальшого вдосконалення українського законодавства. А. О. Гачкевич звертає увагу на актуальні проблеми захисту персональних даних у контексті розвитку штучного інтелекту та необхідність адаптації правових механізмів до нових технологічних умов [8, с. 30–44].

На нашу думку, подальше вдосконалення конституційно-правових гарантій права на приватність у сфері штучного інтелекту повинно здійснюватися на основі таких принципів:

1. законності використання технологій штучного інтелекту;
2. необхідності та пропорційності втручання у приватне життя;
3. мінімізації обсягу персональних даних;
4. прозорості використання алгоритмічних систем;
5. забезпечення людського контролю за рішеннями, які можуть істотно впливати на права людини;
6. можливості ефективного оскарження рішень, прийнятих або сформованих із використанням штучного інтелекту;
7. чіткого визначення відповідальності суб'єктів, які використовують системи штучного інтелекту.

Особливо важливим є принцип людського контролю. Система штучного інтелекту не може розглядатися як самостійний носій юридичної

відповідальності. Остаточна відповідальність за рішення, що впливає на конституційні права особи, повинна покладатися на визначеного законом суб'єкта.

Таким чином, конституційно-правове регулювання штучного інтелекту повинно ґрунтуватися не на протиставленні інновацій та прав людини, а на їх узгодженні. Технологічний розвиток має здійснюватися таким чином, щоб штучний інтелект залишався інструментом, підконтрольним праву, а не засобом обходу конституційних гарантій.

Розвиток технологій штучного інтелекту істотно змінює умови реалізації та захисту права людини на приватність. Основними загрозами є масштабне збирання персональних даних, їх поєднання та алгоритмічний аналіз, автоматизоване профілювання, використання біометричних технологій, можливість технологічного спостереження та прийняття рішень, які безпосередньо впливають на права особи.

Конституція України створює фундаментальну основу для захисту приватності, закріплюючи право на невтручання в особисте і сімейне життя [1, ст. 32]. Законодавство про захист персональних даних конкретизує відповідні гарантії та встановлює основні вимоги до оброблення персональної інформації [2, ст. 6].

Водночас розвиток технологій штучного інтелекту зумовлює необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання. Особливого значення набувають принципи законності, пропорційності, мінімізації даних, прозорості, підзвітності та людського контролю.

Перспективним напрямом розвитку українського конституційного права є формування спеціальної системи гарантій, яка забезпечуватиме захист приватності протягом усього життєвого циклу систем штучного інтелекту.

Отже, право на приватність у цифрову епоху має захищатися не слабше, а сильніше, ніж у традиційному інформаційному середовищі. Штучний інтелект повинен функціонувати в межах конституційних принципів, а його використання має бути підпорядковане повазі до людської гідності, автономії та фундаментальних прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>

2. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
3. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1907-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text>
5. Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект і права людини, демократію та верховенство права : Конвенція від 17 травня 2024 р. CETS № 225. URL : <https://rm.coe.int/1680afae67>
6. Гудзь Л. В. Забезпечення права на приватність у контексті використання штучного інтелекту: потенційні загрози та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 1. № 86. С. 175–180. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.25>.
7. Бакуменко А. В., Загребельна Н. А. Захист конфіденційності та приватності в умовах розширеного застосування штучного інтелекту. *Legal Bulletin*. 2024. № 11. С. 79–85. DOI : <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-11-A11>.
8. Гачкевич А. О. Ключові аспекти проблеми захисту персональних даних у контексті розвитку штучного інтелекту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 4. С. 30–44. DOI : <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-30>.

Філь О. О.

юрисконсульт I категорії,
ЛМКП «Львівтеплоенерго»

Цифровізація правового забезпечення діяльності комунальних підприємств: практичні аспекти та перспективи

Цифрова трансформація держави, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання поступово змінює підходи до організації юридичної роботи. Для комунальних підприємств ця проблема має особливе значення, оскільки вони одночасно функціонують як суб'єкти господарювання, використовують комунальне майно, взаємодіють із

органами місцевого самоврядування, укладають договори, здійснюють закупівлі, надають послуги населенню та можуть бути учасниками значної кількості судових спорів.

Цифровізація таких підприємств не може обмежуватися переходом від паперових документів до електронних. Її необхідно розглядати як перебудову юридичних і управлінських процесів із використанням цифрових технологій.

Науковці справедливо наголошують, що цифровізація житлово-комунальної сфери здатна сприяти оптимізації управлінських процесів, підвищенню якості послуг та ефективності функціонування відповідних підприємств [1, с. 16–19]. Дослідження цифрової трансформації місцевого самоврядування також засвідчують, що цифрові технології змінюють не лише технічні способи роботи, а й характер взаємодії органів влади, підприємств та мешканців територіальних громад [2, с. 39–45].

Особливої актуальності ця проблематика набуває для комунальних підприємств, діяльність яких пов'язана з наданням житлово-комунальних послуг. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» встановлює правові засади відносин між споживачами та виконавцями комунальних послуг, а тому створює значний масив інформації, договорів, звернень, розрахунків та інших документів, які можуть бути переведені у цифрове середовище [8, ст. 1–2]. Чинна редакція цього Закону станом на 2026 рік є актуальною, зокрема після змін, внесених у 2026 році.

Водночас цифровізація юридичної роботи створює нові правові ризики: несанкціонований доступ до документів, втрату інформації, порушення режиму персональних даних, неналежне використання електронного підпису, помилки під час електронного документообігу та залежність від сторонніх цифрових платформ.

Отже, актуальним є формування саме правової моделі цифровізації комунального підприємства, яка одночасно забезпечуватиме ефективність юридичної роботи та дотримання законодавчих вимог.

Комунальне підприємство є особливим суб'єктом господарювання, оскільки його діяльність безпосередньо пов'язана з реалізацією інтересів відповідної територіальної громади.

Чинна редакція Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає спеціальне регулювання діяльності комунальних унітарних підприємств. Відповідно до статті 60-2 комунальне унітарне підприємство створюється уповноваженим органом місцевого

самоврядування на базі відокремленої частини комунальної власності та належить до сфери його управління [7, ст. 60-2].

Це означає, що цифровізація юридичної діяльності комунального підприємства повинна враховувати не тільки приватноправові інтереси підприємства, а й публічний компонент його діяльності.

Юридична служба комунального підприємства фактично забезпечує функціонування декількох взаємопов'язаних напрямів:

- договірної роботи;
- претензійно-позовної діяльності;
- супроводу публічних закупівель;
- взаємодії з органом місцевого самоврядування;
- правового супроводу використання комунального майна;
- роботи зі зверненнями громадян;
- забезпечення дотримання законодавства про персональні дані;
- правового аналізу внутрішніх документів;
- участі у судових справах;
- контролю за виконанням юридично значущих строків.

За традиційної організації роботи значна частина цієї інформації може зберігатися у різних паперових та електронних масивах. У результаті юрисконсульт витрачає значний час не на правовий аналіз, а на пошук документів, перевірку строків та з'ясування статусу конкретної справи.

Саме тому цифровізація повинна бути спрямована насамперед на структурування інформації та управління юридичними процесами.

Наукові дослідження цифрової трансформації управління комунальним майном підтверджують, що використання цифрових платформ може підвищувати ефективність обліку, аудиту та управлінського контролю за комунальними активами [3, с. 84–88]. Таким чином, цифровізація юридичної служби повинна розглядатися як частина загальної цифрової трансформації комунального підприємства.

Першим і найбільш доступним етапом цифровізації юридичної роботи є повноцінний електронний документообіг. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає електронний документ як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних з обов'язковими реквізитами [4, ст. 5]. Оригіналом електронного документа є електронний примірник із відповідними реквізитами, зокрема електронним підписом автора або

іншим підписом, прирівняним до власноручного відповідно до законодавства [4, ст. 7].

Для комунального підприємства це створює можливість організувати юридичний документообіг за принципом «єдиного цифрового досьє».

Наприклад, договір із контрагентом може існувати в системі як структурований об'єкт, до якого прив'язані:

- проєкт договору;
- юридичний висновок;
- погодження структурних підрозділів;
- електронний підпис;
- додаткові угоди;
- акти виконаних робіт;
- претензії;
- листування;
- інформація про оплату;
- судові документи;
- кінцеві строки виконання зобов'язань.

Це суттєво змінює роль юрисконсульта. Якщо в паперовій моделі він переважно працює з окремим документом, то в цифровій моделі він отримує можливість бачити повний життєвий цикл правовідносин.

Особливе значення має Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Його положення визначають правові засади використання електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг, що створює правову основу для використання електронних підписів у діяльності підприємств [5, ст. 1, 18].

Отже, електронний документообіг повинен сприйматися не як заміна паперового архіву, а як інструмент управління юридичною інформацією.

Одним із найбільш перспективних напрямів цифровізації є договірна робота.

Комунальне підприємство може мати сотні або тисячі договорів із постачальниками, підрядниками, споживачами та іншими контрагентами. У таких умовах контроль строків, обсягів зобов'язань, відповідальності сторін та можливих підстав для розірвання договорів стає складним завданням.

Цифрова система управління договорами дозволяє створити електронний реєстр договорів, у якому кожен договір має визначені параметри: номер і дата; контрагент; предмет договору; строк дії; вартість;

відповідальний структурний підрозділ; відповідальний юрисконсульт; ключові зобов'язання сторін; строки виконання; порядок зміни та розірвання; претензійні строки; інформація про додаткові угоди; судові спори; статус виконання.

Практична цінність такої системи полягає в автоматичному контролі строків.

Наприклад, якщо договір передбачає можливість односторонньої відмови від договору за певний строк попередження, цифрова система може заздалегідь сформувати відповідне нагадування для відповідального працівника.

У результаті юрисконсульт переходить від реактивної моделі роботи – коли проблема вже виникла – до превентивної юридичної роботи.

Саме такий підхід відповідає загальній логіці цифрової трансформації: цифрові технології повинні не просто прискорювати існуючі операції, а змінювати спосіб організації діяльності [6, с. 116–121].

Ще одним важливим напрямом є цифровізація претензійно-позовної діяльності. Для комунального підприємства судова робота може бути пов'язана з невиконанням договорів, заборгованістю, відшкодуванням збитків, оскарженням рішень, спорами зі споживачами та іншими правовідносинами.

Традиційна модель передбачає ведення окремих папок або електронних файлів щодо кожної справи. Однак така модель створює ризик пропуску процесуальних строків.

Доцільно створити єдиний цифровий реєстр судових та претензійних справ, який міститиме: номер справи; суд; сторони; предмет спору; ціну позову; процесуальний статус; відповідального юриста; ключові процесуальні строки; судові засідання; подані документи; рішення суду; інформацію про апеляційне та касаційне оскарження; стан виконання судового рішення.

Таке рішення дозволяє керівнику юридичної служби бачити загальну картину судової роботи, а юрисконсульту – зосереджуватися на правовій стратегії.

Особливо важливо, що цифровізація може забезпечити автоматичні нагадування щодо процесуальних строків. Проте автоматичне нагадування не повинно розглядатися як заміна професійного контролю юриста. Остаточна відповідальність за своєчасність юридичної дії залишається за відповідальною особою.

Публічні закупівлі є ще одним напрямом, де юридична робота вже значною мірою здійснюється у цифровому середовищі.

Станом на червень 2026 року чинним є Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII у редакції від 23.04.2026 р.

Водночас Закон України № 4888-IX від 27.05.2026 р. «Про публічні закупівлі» уже прийнятий, але його введення в дію передбачено з 24.03.2027 р. Тому його положення не слід використовувати як чинне регулювання для юридичного аналізу станом на червень 2026 року.

Чинне законодавство передбачає функціонування електронної системи закупівель, яка забезпечує створення, розміщення, оприлюднення та обмін інформацією і документами в електронному вигляді [9, ст. 1, 12]. Електронний формат закупівель, таким чином, об'єктивно змінює і роботу юрисконсульта.

Юрист комунального підприємства повинен працювати не лише з текстом тендерної документації, а й з цифровим інформаційним середовищем закупівлі.

Практично доцільно створити внутрішню систему юридичного контролю закупівель, яка передбачатиме:

- перевірку проєктів тендерної документації;
- контроль відповідності вимог законодавству;
- перевірку проєктів договорів;
- контроль змін до договорів;
- моніторинг ризикових закупівель;
- аналіз вимог органів контролю;
- систематизацію практики оскаржень;
- збереження юридично значущих документів закупівлі.

Таким чином, цифрова система закупівель повинна бути інтегрована з внутрішньою юридичною системою підприємства.

Цифровізація неминуче збільшує обсяг персональних даних, які обробляються підприємством.

Для підприємств житлово-комунальної сфери це можуть бути дані споживачів, працівників, контрагентів, представників юридичних осіб та інших осіб. Закон України «Про захист персональних даних» прямо поширюється на обробку персональних даних із застосуванням автоматизованих засобів [10, ст. 1]. При цьому підприємства можуть бути володільцями або розпорядниками персональних даних [10, ст. 4].

Важливим є принцип цільового та пропорційного використання інформації. Відповідно до статті 6 Закону персональні дані повинні оброблятися для конкретних і законних цілей, а їх склад має бути відповідним, адекватним та ненадмірним щодо визначеної мети [10, ст. 6].

Для комунального підприємства це означає необхідність провести інвентаризацію цифрових масивів персональних даних.

Практично необхідно визначити: які персональні дані обробляються; для якої мети; хто має доступ; де вони зберігаються; чи передаються третім особам; чи використовуються хмарні сервіси; який строк зберігання; хто відповідає за захист.

Окреме значення має стаття 24 Закону, відповідно до якої володільці, розпорядники та треті особи зобов'язані забезпечити захист персональних даних від випадкової втрати або знищення, незаконної обробки та незаконного доступу [10, ст. 24].

Отже, цифровізація юридичної роботи без одночасної побудови системи захисту персональних даних є неповною.

Комунальне підприємство може мати значні обсяги критично важливої інформації: договори, фінансові документи, дані споживачів, технічну документацію, інформацію про об'єкти інфраструктури, персональні дані та матеріали судових справ.

Тому питання кібербезпеки не повинно залишатися виключно компетенцією ІТ-підрозділу.

Юридична служба має визначати правові вимоги до цифрового середовища підприємства.

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» встановлює правові засади захисту інформації в інформаційно-комунікаційних системах [11, ст. 1–3].

У практичному вимірі це означає, що юридична служба повинна брати участь у:

- підготовці внутрішніх політик інформаційної безпеки;
- визначенні режимів доступу;
- погодженні договорів із постачальниками ІТ-послуг;
- перевірці умов обробки даних;
- визначенні відповідальності за витік інформації;
- розробленні алгоритму дій у разі кіберінциденту.

Особливо важливим є договірний аспект. Якщо підприємство передає інформацію сторонньому постачальнику цифрових послуг,

юридична служба повинна перевіряти, хто має доступ до даних, де вони зберігаються, хто відповідає за їх втрату та які заходи безпеки застосовуються.

Таким чином, юрисконсульт у цифровому підприємстві поступово стає не лише фахівцем із договорів і судів, а й учасником системи інформаційного ризик-менеджменту.

Для комунального підприємства цифровізація має важливе значення не лише у внутрішній діяльності, а й у відносинах зі споживачами. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» передбачає систему прав та обов'язків споживачів і виконавців комунальних послуг [8, ст. 7–8].

Цифрові канали взаємодії можуть використовуватися для: подання звернень; отримання інформації про нарахування; обміну документами; отримання повідомлень; подання заяв; врегулювання претензій; інформування про стан розгляду звернення.

Для юридичної служби це створює можливість формувати цифровий реєстр звернень і претензій споживачів.

Важливо, щоб така система забезпечувала можливість підтвердити: дату звернення; особу заявника; зміст звернення; дату отримання; відповідальну особу; строк розгляду; надану відповідь; подальший розвиток спору.

У разі виникнення судового спору така інформація може мати важливе доказове значення.

Отже, цифровізація комунікації зі споживачами може одночасно підвищувати якість обслуговування та зміцнювати доказову базу підприємства.

На нашу думку, оптимальною є модель, за якої всі основні юридичні процеси об'єднуються в єдине цифрове середовище.

Таку модель можна умовно представити як «цифровий юридичний контур підприємства», який складається з шести взаємопов'язаних блоків.

- Перший блок – електронний документообіг. Усі юридично значущі документи створюються, погоджуються, підписуються та зберігаються у визначеній інформаційній системі.

- Другий блок – договірний менеджмент. Створюється єдиний реєстр договорів із автоматичним контролем ключових строків.

- Третій блок – судовий і претензійний менеджмент. Усі претензії, позови, судові справи та процесуальні строки обліковуються в єдиній системі.

- Четвертий блок – закупівельний контроль. Юридична служба має цифровий доступ до інформації щодо закупівель та можливість здійснювати юридичний контроль відповідних документів.

- П'ятий блок – комплаєнс та інформаційна безпека. Визначаються правила доступу до інформації, порядок обробки персональних даних та алгоритми реагування на інформаційні інциденти.

- Шостий блок – юридична аналітика. Система накопичує інформацію про договори, спори, претензії, закупівлі та інші юридичні процеси, що дозволяє керівництву приймати рішення на основі даних.

Така модель дозволяє змінити саму філософію юридичної роботи. Якщо традиційний юрисконсульт переважно реагує на вже сформовану проблему, то цифровий юрисконсульт може здійснювати попереднє виявлення юридичного ризику.

Наприклад, система може зафіксувати наближення строку договору, наявність прострочення, повторюваність претензій до одного контрагента або збільшення кількості судових спорів певної категорії.

Таким чином, цифровізація створює передумови для переходу від реактивного юридичного супроводу до превентивного правового управління.

Окремий перспективний напрям цифровізації пов'язаний із використанням систем штучного інтелекту.

ШІ потенційно може застосовуватися юридичною службою для: первинного аналізу великих масивів документів; систематизації договорів; пошуку потенційних суперечностей; формування переліку юридичних питань; підготовки робочих варіантів документів; класифікації судової практики; структурування інформації.

Водночас використання таких інструментів не повинно означати передачу машині функції остаточного юридичного рішення.

Для юридичної служби комунального підприємства особливо небезпечно використовувати зовнішні системи ШІ шляхом завантаження до них договорів, персональних даних або іншої інформації без попередньої оцінки правових та інформаційних ризиків.

Тому доцільно встановити внутрішню політику використання ШІ, яка повинна визначати:

- дозволені види використання;
- перелік інформації, яку заборонено завантажувати до сторонніх систем;

- обов'язкову перевірку результатів ШІ;
- відповідальну особу;
- порядок документування використання ШІ;
- вимоги до конфіденційності.

Таким чином, штучний інтелект може бути допоміжним інструментом юрисконсульта, але не суб'єктом юридичної відповідальності.

Цифрова трансформація не є безризиковою. До основних ризиків належать:

1. Ризик втрати даних. Вихід із ладу системи, помилкове видалення або кіберінцидент можуть призвести до втрати юридично значущої інформації.

2. Ризик несанкціонованого доступу. Працівник може отримати доступ до інформації, яка не належить до його функціональних обов'язків.

3. Ризик порушення законодавства про персональні дані. Автоматизація збільшує кількість операцій із персональними даними.

4. Ризик залежності від постачальника цифрових послуг. Підприємство може опинитися в ситуації, коли критично важлива юридична інформація залежить від одного зовнішнього сервісу.

5. Ризик технологічних помилок. Автоматизована система може некоректно сформувати нагадування, класифікувати документ або визначити строк.

6. Ризик надмірної автоматизації. Не кожне юридичне рішення можна перетворити на алгоритм.

7. Ризик використання неперевіраних систем штучного інтелекту. ШІ може сформувати юридично неправильний або неповний результат.

Тому головним принципом цифровізації має бути не максимальна автоматизація, а безпечна автоматизація юридичних процесів.

Подальший розвиток цифровізації комунальних підприємств доцільно пов'язувати із переходом від окремих цифрових сервісів до інтегрованих інформаційних систем.

Перспективною є модель, за якої юридична служба інтегрується з фінансовим, закупівельним, кадровим, технічним та адміністративним блоками підприємства.

Наприклад, укладення договору повинно автоматично створювати інформаційний зв'язок із: фінансовим обліком; закупівлею;

відповідальним підрозділом; календарем виконання; юридичним контролем; претензійною системою.

У такій системі один і той самий документ не потрібно повторно вводити в різні інформаційні системи.

Саме інтеграція є наступним етапом цифрової трансформації.

Наукові дослідження цифрової трансформації підприємств свідчать, що ефективність цифровізації залежить не тільки від наявності технологій, а й від організаційної готовності підприємства, перегляду бізнес-процесів та розвитку відповідних компетентностей працівників [12, с. 385–394].

Для комунальних підприємств це означає необхідність одночасно інвестувати у три компоненти: технології + організаційні процеси + цифрові компетентності персоналу. Без будь-якого з цих компонентів цифровізація буде фрагментарною.

Цифровізація правового забезпечення діяльності комунальних підприємств є об'єктивним напрямом розвитку сучасної юридичної роботи. Її сутність полягає не лише у переведенні документів у електронну форму, а у комплексній трансформації юридичних процесів.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати декілька основних висновків.

По-перше, цифровізація юридичної служби комунального підприємства повинна здійснюватися як складова загальної цифрової трансформації підприємства. Вона має охоплювати договірну, претензійно-позовну, закупівельну, інформаційну та внутрішньоорганізаційну діяльність.

По-друге, базовим елементом цифрової юридичної роботи має бути єдиний електронний інформаційний простір, у якому забезпечується повний життєвий цикл юридично значущого документа.

По-третє, найбільш практичним результатом цифровізації є створення електронного реєстру договорів, судових справ, претензій та інших юридичних процесів із системою автоматизованого контролю строків.

По-четверте, цифровізація закупівельної діяльності повинна супроводжуватися цифровим юридичним контролем, що дозволить своєчасно виявляти ризики порушення законодавства та зменшувати кількість процедурних помилок.

По-п'яте, цифровізація повинна здійснюватися з обов'язковим дотриманням законодавства про захист персональних даних та

інформаційну безпеку. Для комунального підприємства це має особливе значення через значний обсяг інформації про споживачів, працівників і контрагентів.

По-шосте, перспективним напрямом є використання технологій штучного інтелекту для автоматизації рутинних юридичних операцій. Водночас юридичне рішення повинно залишатися результатом професійної діяльності юриста, а використання ШІ має здійснюватися під належним людським контролем.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що цифровізація юридичної роботи комунального підприємства повинна переходити від принципу «зберігати документи в електронній формі» до принципу «управляти юридичними ризиками на основі даних».

Саме такий підхід дозволяє перетворити юридичну службу з переважно реактивного підрозділу на повноцінний центр правового управління ризиками підприємства.

У перспективі цифрове правове забезпечення комунальних підприємств має формуватися як інтегрована система, у якій електронний документообіг, договірний менеджмент, претензійно-позовна робота, публічні закупівлі, захист персональних даних, кібербезпека та юридична аналітика функціонують у взаємозв'язку. Саме це може забезпечити одночасно ефективність, прозорість, правову визначеність та належний рівень захисту інтересів територіальної громади.

Список використаних джерел

1. Демошенко Г., Бардах О. Цифровізація у сфері житлово-комунального господарства: загальний тренд модернізації. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, спеціальний випуск 1. С. 16–19. DOI : <https://doi.org/10.15421/152153>
2. Піскоха Н. Цифрова трансформація місцевого самоврядування: визначення поняття та напрямків утворення цифрових громад. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 6. С. 39–45. DOI : <https://doi.org/10.15421/152168>
3. Олешко А. А., Павлюк К. М. Цифрова трансформація сфери управління комунальним майном міста. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 3 (77). С. 84–88. DOI : <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.3.14>

4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15>
5. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19>
6. Saprykin V. Digitization, Digitalization and Digital Transformation of Public Administration in Ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. *Public Administration*. 2024. Vol. 19. No. 1. Pp. 116–121. DOI : <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-19/22>
7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80>
8. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 09.11.2017 р. № 2189-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2189-19>
9. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/922-19>
10. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17>
11. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/80/94-%D0%B2%D1%80>
12. Trofymenko O., Boiarynova K., Melnychuk V. Prerequisites and strategies for digital transformation of enterprises in Ukraine and in the world. *Economic Analysis*. 2024. Vol. 34. No. 2. Pp. 385–394. DOI : <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.385>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

Башинська Ю. І.

*к.е.н., с.д., старший науковий співробітник
відділу регіональної екологічної політики та природокористування,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

Інноваційні перспективи розвитку циркулярної економіки України в умовах зеленого та цифрового переходу

Сучасні глобальні тенденції розвитку світової економіки засвідчують поступовий перехід від традиційної лінійної моделі господарювання до циркулярної економіки, яка базується на принципах раціонального використання природних ресурсів, мінімізації утворення відходів, повторного використання матеріалів, екодизайну та формування замкнених виробничих циклів. Для України, яка одночасно проходить складний етап воєнних випробувань, післявоєнного відновлення, євроінтеграції та структурної модернізації економіки, розвиток циркулярної економіки набуває особливого стратегічного значення. Впровадження інноваційних технологій у сфері ресурсозбереження, цифровізації виробничих процесів та екологічної трансформації дозволяє не лише підвищити ефективність використання наявних ресурсів, але й сформуванати нові конкурентні переваги національної економіки відповідно до вимог Європейського зеленого курсу.

Зелений та цифровий переходи сьогодні розглядаються як взаємопов'язані напрями довгострокової трансформації економічних систем. Цифрові технології забезпечують якісно нові можливості для управління матеріальними потоками, оптимізації виробничих процесів, контролю життєвого циклу продукції, прогнозування використання ресурсів та розвитку моделей спільного споживання. Водночас екологічна трансформація стимулює впровадження енергоефективних технологій, використання відновлюваних джерел енергії, розвиток екологічно безпечного виробництва та скорочення негативного впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище.

Формування циркулярної економіки в Україні потребує суттєвої модернізації виробничого потенціалу, інституційного середовища та механізмів державного регулювання. Особливої актуальності набуває впровадження інноваційних підходів до поводження з відходами, розвитку екологічного підприємництва, ресурсоефективного виробництва, цифрового моніторингу використання ресурсів та стимулювання підприємств до впровадження екологічних інновацій. В умовах післявоєнної відбудови саме принципи циркулярності можуть стати основою ефективного використання матеріалів, повторної переробки будівельних відходів, розвитку сучасної індустрії рециклінгу та формування нових виробничих кластерів.

Інноваційний розвиток циркулярної економіки передбачає комплексне використання сучасних цифрових технологій. Насамперед це стосується застосування технологій Інтернету речей, штучного інтелекту, великих даних, цифрових двійників, блокчейну та хмарних платформ. Використання зазначених інструментів дозволяє здійснювати безперервний моніторинг матеріальних потоків, оптимізувати логістику вторинної сировини, прогнозувати обсяги утворення відходів, автоматизувати процеси сортування та підвищувати прозорість ланцюгів постачання. Водночас цифровізація забезпечує можливість формування електронних платформ для розвитку промислової симбіозу, де відходи одного підприємства стають виробничими ресурсами для іншого.

Важливою передумовою розвитку циркулярної економіки виступає активізація інноваційної діяльності підприємств. Пріоритетного значення набуває розроблення ресурсозберігаючих технологій, екологічного дизайну продукції, нових матеріалів із можливістю багаторазового використання, біотехнологій, технологій перероблення складних відходів та розвитку безвідходного виробництва.

Особливу роль у забезпеченні циркулярної трансформації відіграє державна політика. Її основними пріоритетами мають стати гармонізація національного законодавства із європейськими екологічними стандартами, створення фінансових стимулів для екологічної модернізації підприємств, розвиток системи розширеної відповідальності виробника, підтримка екологічних стартапів, формування інноваційних екотехнопарків, розвиток зелених фінансових інструментів та удосконалення механізмів державного-приватного партнерства. Важливим напрямом залишається створення цифрової інфраструктури управління ресурсами та відходами на

національному й регіональному рівнях.

До ключових інноваційних перспектив розвитку циркулярної економіки України доцільно віднести: цифровізацію систем управління ресурсними потоками та відходами; розвиток промислової симбіозу на основі цифрових платформ; впровадження екодизайну та ресурсоефективного виробництва; масштабування технологій рециклінгу й повторного використання матеріалів; розвиток зеленого фінансування інноваційних екологічних проєктів; використання штучного інтелекту для прогнозування ресурсних потоків; створення цифрових паспортів продукції та систем простежуваності матеріалів; інтеграцію принципів циркулярної економіки до стратегій регіонального розвитку.

Отже, циркулярна економіка виступає одним з ключових напрямів забезпечення довгострокової конкурентоспроможності України в умовах глобальних трансформацій. Її розвиток повинен здійснюватися на основі комплексної інтеграції інноваційних технологій, цифровізації виробничих процесів, екологізації господарської діяльності та модернізації державної політики. Поєднання зеленого та цифрового переходів створює передумови для формування нової моделі економічного розвитку, орієнтованої на ресурсну ефективність, інноваційність, екологічну безпеку та стає зростання. Реалізація відповідних стратегічних пріоритетів сприятиме прискоренню післявоєнного відновлення, інтеграції України до європейського економічного простору та зміцненню національної економічної стійкості.

Список використаних джерел

1. Хвесик М. А. Економіка природокористування: вектори розвитку. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2019. 398 с.
2. Буркинський Б., Андреева Н., Грищенко В. Коригування обсягів перевезення вантажів морським та внутрішнім водним транспортом України з урахуванням вимог екологізації соціально-відповідального бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1740>
3. Мельник Л. Г. Екологічна економіка : підручник. 3-є вид. випр. і допов. Суми : Університетська книга, 2006. 367 с.

Білецька І. М.

*д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу та менеджменту
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту,
Західноукраїнський національний університет*

Стратегічний менеджмент в умовах глобальної нестабільності: сучасні інноваційні пріоритети розвитку підприємств

Стратегічний менеджмент вважається важливим засобом забезпечення довгострокової стійкості та ефективності підприємств, їх адаптивності до змін зовнішнього середовища та формування сталих конкурентних переваг. Глобалізація економічних процесів, цифрова трансформація, геополітичні ризики, військові конфлікти, посилення екологічних вимог та прискорення технологічного розвитку істотно змінюють умови функціонування суб'єктів господарювання. Відтак, класичні підходи до стратегічного планування поступаються місцем більш гнучким концепціям стратегічного управління, орієнтованим на швидке реагування, інноваційність та організаційну стійкість [1, с. 210-216].

Метою цього дослідження є виокремлення пріоритетів стратегічного менеджменту суб'єктів господарювання за нестабільності, а також визначення ключових чинників трансформації стратегічного управління у відповідь на зростання зовнішніх ризиків, геополітичних викликів, цифрової трансформації та прискорення змін у глобальному економічному середовищі.

Теоретичною та інформаційною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань стратегічного менеджменту, управління підприємствами, ризик-менеджменту та забезпечення організаційної стійкості. В процесі дослідження використано методи аналізу та синтезу (для узагальнення сучасних підходів до стратегічного менеджменту), системний підхід (для дослідження взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку підприємств); порівняльний аналіз (для оцінювання особливостей функціонування підприємств у нестабільному середовищі).

Стратегічний менеджмент це, по суті, система взаємопов'язаних управлінських процесів для охоплення формування місії та бачення підприємства, визначення стратегічних цілей, аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища, обрання напрямів розвитку та реалізації обраної стратегії. Його головною метою є забезпечення довгострокового розвитку

підприємства через ефективне використання наявних ресурсів, формування нових компетенцій та своєчасного реагування на зміни ринкового середовища.

Невід'ємним напрямом розвитку стратегічного менеджменту потрібно вважати переорієнтацію з довгострокового жорсткого планування на концепцію стратегічної гнучкості. Якщо раніше стратегія розглядалася як відносно стабільний документ, що визначає розвиток підприємства на тривалий період, то сучасні умови вимагають її постійного коригування відповідно до динаміки зовнішнього середовища. Це передбачає регулярний моніторинг змін, сценарне прогнозування, використання цифрової аналітики та інтеграцію ризик-орієнтованих підходів до процесу ухвалення стратегічних управлінських рішень [2, с. 19-23].

Високого рівня значимості набуває цифровізація процесів стратегічного менеджменту зі застосуванням сучасних інформаційних технологій, систем бізнес-аналітики, big data, штучного інтелекту та прогнозної аналітики. Вказані інструменти значно підвищують якість стратегічного аналізу й дозволяють підприємствам оперативно оцінювати зміни ринкової кон'юнктури, поведінку споживачів, дії конкурентів та потенційні загрози. Цифрові інструменти створюють нові можливості для обґрунтування стратегічних альтернатив і підвищують ефективність управлінських рішень.

Не менш важливою складовою сучасного стратегічного менеджменту є управління інноваційним розвитком. Формування інноваційного потенціалу, підтримка дослідницької діяльності, розвиток цифрових компетентностей персоналу та інтеграція нових технологій стають необхідними передумовами забезпечення сталого функціонування й розвитку бізнесу [3, с. 502-518]. Інновації дедалі більше слугують інтегрованим елементом стратегічного розвитку з визначенням здатності підприємств адаптуватися до змін та формувати нові ринки.

На тепер стратегічний менеджмент також передбачає інтеграцію принципів сталого розвитку. Економічна ефективність дедалі більше поєднується з соціальною відповідальністю, екологічною безпекою та корпоративним управлінням. Врахування ESG-підходів дозволяє підприємствам зміцнювати власну репутацію, розширювати можливості співпраці з міжнародними партнерами, підвищувати інвестиційну привабливість та забезпечувати довгострокову стійкість розвитку.

Для топ-менеджменту бізнесу питання стратегічного менеджменту

набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану та післявоєнної трансформації економіки. Високий рівень невизначеності, руйнування виробничої інфраструктури, зміни логістичних маршрутів, кадрові втрати та необхідність швидкого відновлення господарської діяльності потребують формування нових моделей стратегічного управління. Відповідно, пріоритетного значення набувають диверсифікація бізнес-процесів, забезпечення економічної безпеки, цифрова трансформація, розвиток міжнародної кооперації та інтеграція підприємств у європейський економічний простір.

Позаяк, ефективність реалізації стратегії значною мірою залежить від якості стратегічного лідерства. Керівництво підприємства повинно визначати стратегічні цілі, а також формувати корпоративну культуру, здатну підтримувати інноваційність, командну взаємодію, організаційне навчання та готовність до постійних змін. Саме людський капітал дедалі частіше розглядається як головне джерело формування довгострокових конкурентних переваг.

Сучасний стратегічний менеджмент трансформується у комплексну систему управління розвитком підприємства, що поєднує стратегічне бачення, цифрові технології, інноваційні підходи, ризик-менеджмент та принципи сталого розвитку. Його ефективність визначається здатністю підприємства своєчасно адаптуватися до змін зовнішнього середовища, формувати нові конкурентні переваги та забезпечувати збалансований розвиток у довгостроковій перспективі. Реалізація сучасних підходів до стратегічного менеджменту створює передумови для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств, їх інтеграції до міжнародних ринків та забезпечення стійкого економічного зростання в умовах глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Білецька І. М., Васильців Т. Г. Концепційні положення менеджменту закладів охорони здоров'я: економічні аспекти системного розвитку. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2022. Вип. 35. С. 210-216.
2. Васильців Т. Г., Білецька І. М. Інструментарій модернізації публічної політики в сфері розвитку приватних закладів охорони здоров'я. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2023. № 320 (4). С. 19-23.

3. Конкурентоспроможність vs фінансово-ресурсні можливості бізнесу: інноваційні маркетингові стратегії / Панченко В., Білецька І., Басій Н., Когут М., Васильців Т., Мульска О. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2024. № 2 (55). С. 502-518.

Власюк О. С.

д.е.н., професор,

радник Національного інституту стратегічних досліджень

Березівський Я. П.

*к.е.н., доцент, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
та маркетингових стратегій,*

Львівський національний університет

ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Інституційно-інноваційне забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки України

Глобальні технологічні трансформації, прискорений розвиток цифрової економіки, загострення міжнародної конкуренції та структурні виклики, спричинені повномасштабною війною, актуалізують необхідність формування в Україні сучасної моделі технологічного розвитку, заснованої на інноваціях, знаннях та високій адаптивності економічної системи. Технологічна конкурентоспроможність стає одним з ключових факторів забезпечення економічної безпеки, структурної модернізації виробництва, інтеграції до європейського науково-технологічного простору та підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Досягнення зазначених цілей потребує формування ефективного інституційно-інноваційного забезпечення, здатного стимулювати розвиток високотехнологічних виробництв, активізацію інноваційної діяльності підприємств та комерціалізацію результатів наукових досліджень.

Сучасна технологічна конкурентоспроможність визначається не лише рівнем розвитку окремих підприємств чи галузей, а насамперед якістю функціонування інституційного середовища, ефективністю державної інноваційної політики, розвиненістю механізмів трансферу технологій, доступністю фінансових ресурсів та рівнем взаємодії науки,

бізнесу і держави. Саме тому інституційне забезпечення повинно розглядатися як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, фінансово-економічних та інформаційних механізмів, які формують сприятливі умови для технологічного оновлення економіки.

Особливої актуальності набуває інноваційна модернізація промисловості, що передбачає широке впровадження цифрових технологій, автоматизацію виробничих процесів, роботизацію, використання штучного інтелекту, Інтернету речей, технологій великих даних, адитивного виробництва, хмарних сервісів та цифрових платформ. Комплексне використання зазначених технологій забезпечує підвищення продуктивності праці, скорочення виробничих витрат, оптимізацію логістичних процесів, покращення управління ресурсами та створення високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю.

При тому, одним з головних стримуючих чинників розвитку технологічної конкурентоспроможності України залишаються недостатній рівень інноваційної активності підприємств, обмежене фінансування наукових досліджень, недостатньо розвинена інноваційна інфраструктура, низький рівень комерціалізації наукових розробок, фрагментарність державної підтримки інноваційних проєктів та недостатня інтеграція української науки до міжнародних дослідницьких мереж. Подолання зазначених проблем потребує комплексного вдосконалення інституційної архітектури інноваційного розвитку.

Провідним напрямом інституційно-інноваційного забезпечення має стати формування сучасної національної інноваційної екосистеми, яка забезпечуватиме ефективну взаємодію університетів, науково-дослідних установ, інноваційних підприємств, стартапів, індустріальних парків, технологічних кластерів, венчурних фондів та державних інституцій розвитку. Особливого значення набуває розвиток центрів трансферу технологій, інжинірингових центрів, бізнес-інкубаторів, акселераторів інноваційних проєктів та цифрових платформ відкритих інновацій.

Важливим складником технологічної модернізації є удосконалення механізмів державної підтримки інноваційної діяльності. Доцільним є розширення використання грантового фінансування прикладних досліджень, податкових стимулів для інноваційно активних підприємств, державних програм підтримки високотехнологічного експорту, механізмів державно-приватного партнерства, розвитку венчурного інвестування та інструментів змішаного фінансування інноваційних проєктів. Не менш

важливим є забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності, удосконалення нормативно-правового регулювання трансферу технологій та стимулювання комерціалізації результатів наукових досліджень.

Основними стратегічними напрямками інституційно-інноваційного забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки України доцільно визначити: удосконалення нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності та трансферу технологій; розвиток національної інноваційної екосистеми та технологічної інфраструктури; стимулювання цифрової трансформації промисловості та розвитку технологій Індустрії 4.0; розширення фінансових механізмів підтримки інноваційних підприємств; активізацію співпраці науки, освіти, бізнесу та держави; розвиток високотехнологічного підприємництва та стартап-екосистем; інтеграцію українських інноваційних структур до європейського дослідницького простору; формування сучасної системи кадрового забезпечення технологічного розвитку.

Таким чином, забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки України повинно здійснюватися на основі комплексного поєднання інституційних реформ та активної інноваційної політики. Формування ефективного інституційного середовища, розвиток національної інноваційної екосистеми, цифровізація виробництва, модернізація механізмів державної підтримки та інтеграція до європейського науково-технологічного простору створюватимуть необхідні передумови для прискорення структурної модернізації економіки, підвищення її технологічної незалежності, розвитку високотехнологічного експорту та забезпечення довгострокового сталого економічного зростання України в умовах глобальної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Куницька-Іляш М. В., Мульська О. П., Березівський Я. П. Формування концепційних положень державної політики вдосконалення інституційного забезпечення інноваційно-технологічної конкурентоспроможності та економічної безпеки держави. *Development Service Industry Management*. 2025. № 1. С. 118-122.
2. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Шопська Ю. К. Засоби фінансового контролю розвитку об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2021. Вип. 1. С. 81-90.

3. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Бараняк І. Є. Методико-концептуальні засади інноваційно-інклюзивного розвитку соціальної сфери регіону: виклики цифровізації і смарт-спеціалізації. *Академічні візії*. 2025. Вип. 48. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2333>

Воронко Н. Р.

*здобувач ступеня доктора філософії,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

Магас Д. О.

*здобувач ступеня доктора філософії,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

Інноваційні інструменти структурних змін в підприємницькому секторі регіонів України

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України під впливом повномасштабної війни, євроінтеграції, цифровізації та глобальних технологічних змін, актуалізують необхідність структурної модернізації підприємницького сектору регіонів. Відновлення економічної активності, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та формування нової моделі регіонального розвитку значною мірою залежать від ефективності використання інноваційних інструментів, які забезпечують якісні структурні зміни, прискорюють технологічне оновлення виробництва та сприяють розвитку підприємницького потенціалу територій. За сучасних умов саме інновації стають основним чинником формування стійкої, адаптивної та конкурентоспроможної регіональної економіки.

Структурні зміни у підприємницькому секторі передбачають трансформацію галузевої структури економіки, модернізацію виробничих процесів, розвиток високотехнологічних видів діяльності, збільшення частки підприємств із високою доданою вартістю, активізацію інноваційної діяльності та інтеграцію бізнесу до глобальних ланцюгів створення вартості. Особливого значення набуває формування нових

підприємницьких екосистем, орієнтованих на цифрові технології, розвиток креативних індустрій, екологізацію виробництва та впровадження сучасних моделей управління.

Ключовим фактором забезпечення структурної трансформації виступає розвиток інноваційної інфраструктури регіонів. Йдеться про створення та розширення діяльності індустріальних і наукових парків, технологічних кластерів, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, акселераторів стартапів, регіональних агенцій розвитку та платформ співпраці науки, бізнесу й органів влади. Функціонування таких інституцій забезпечує прискорення комерціалізації наукових розробок, поширення сучасних технологій, розвиток підприємницьких компетентностей та підвищення інвестиційної привабливості територій.

Особливу роль у структурних змінах відіграє цифрова трансформація підприємницького сектору. Використання технологій штучного інтелекту, Інтернету речей, великих даних, хмарних сервісів, роботизації, цифрових платформ та електронної комерції дозволяє підприємствам підвищувати продуктивність праці, оптимізувати бізнес-процеси, скорочувати витрати, швидше адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури та освоювати нові сегменти внутрішнього і зовнішнього ринків. Цифровізація також створює передумови для розвитку мережових форм співпраці підприємств, формування інноваційних кластерів та інтеграції малого й середнього бізнесу до міжнародних виробничих ланцюгів.

Важливим інструментом структурної перебудови є стимулювання інноваційного підприємництва. Пріоритетного значення набувають механізми підтримки стартапів, розвитку високотехнологічних малих підприємств, венчурного фінансування, грантових програм, пільгового кредитування інноваційних проєктів та залучення приватного капіталу до фінансування технологічної модернізації. Одночасно необхідним є удосконалення нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності, розвиток механізмів державно-приватного партнерства та стимулювання кооперації між науковими установами, закладами вищої освіти і підприємницьким сектором.

В умовах післявоєнного відновлення особливого значення набувають інструменти смарт-спеціалізації регіонів, які забезпечують концентрацію ресурсів на розвитку перспективних видів економічної діяльності відповідно до конкурентних переваг окремих територій. Реалізація стратегій смарт-спеціалізації дозволяє активізувати інноваційну діяльність

підприємств, стимулювати розвиток регіональних кластерів, прискорити технологічне оновлення виробництва та забезпечити ефективне використання людського, наукового й інвестиційного потенціалу.

До пріоритетних інноваційних інструментів структурних змін у підприємницькому секторі регіонів України доцільно віднести: розвиток індустріальних, технологічних та наукових парків; формування регіональних інноваційних кластерів і мережевих бізнес-екосистем; цифровізацію підприємницької діяльності та впровадження технологій Індустрії 4.0; підтримку стартапів, високотехнологічного малого й середнього бізнесу; розширення механізмів грантового, венчурного та змішаного фінансування інновацій; розвиток центрів трансферу технологій та комерціалізації наукових розробок; реалізацію стратегій смарт-спеціалізації та регіональної інноваційної політики; стимулювання зеленої трансформації та ресурсоефективного підприємництва.

Отже, інноваційні інструменти структурних змін формують основу модернізації підприємницького сектору регіонів України та створюють передумови для переходу до економіки знань, цифрових технологій і високої доданої вартості. Комплексне поєднання інституційних реформ, цифрової трансформації, розвитку інноваційної інфраструктури, підтримки підприємництва та реалізації регіональних стратегій смарт-спеціалізації сприятиме формуванню конкурентоспроможної структури регіональної економіки, прискоренню післявоєнного відновлення територій та зміцненню економічної стійкості України.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Мульська О. М., Зайченко В. В., Березівський Я. П. Технологічна конкурентоспроможність як результат реалізації інноваційного потенціалу та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності підприємств: методичні аспекти аналізування. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 4. С. 63-70.
2. Собкевич О. В. Зміцнення економічної безпеки держави на засадах відбудови інноваційного потенціалу індустріального комплексу сходу України. *Регіональна економіка*. 2015. № 2. С. 144-152.
3. Vasylytsiv T. H., Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. Theoretical and methodological principles of business planning of implementation of the strategy of competitiveness of enterprises in the domestic market of Ukraine. *Scientific Bulletin of Polissya*. 2018. № 2 (14). Pp. 8-14.

Гресь А. М.

*здобувач ступеня доктора філософії,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

Гресь Б. А.

*здобувач ступеня доктора філософії,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

Матвєєв О. Д.

*здобувач ступеня доктора філософії,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

**Інноваційні засоби структурних реформ на ринку праці регіону
в контексті зміцнення економічної безпеки
регіональної економічної системи**

Сучасний етап розвитку регіональних економічних систем України характеризується глибокими структурними трансформаціями, обумовленими наслідками повномасштабної війни, демографічними втратами, масштабними міграційними процесами, цифровізацією економіки та зміною вимог до професійних компетентностей працівників. За таких умов ринок праці перетворюється на один із ключових елементів економічної безпеки регіону, оскільки саме його ефективне функціонування визначає можливості відновлення виробничого потенціалу, забезпечення зайнятості населення, розвитку підприємництва та формування людського капіталу. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження інноваційних засобів структурних реформ, спрямованих на підвищення адаптивності регіональних ринків праці до сучасних соціально-економічних викликів.

Структурні реформи на ринку праці повинні орієнтуватися не лише на подолання поточних диспропорцій між попитом і пропозицією робочої сили, а й на формування нової моделі розвитку зайнятості, заснованої на інноваційності, цифрових технологіях, високому рівні професійної мобільності та безперервному розвитку компетентностей. Особливого значення набуває модернізація інституційного середовища ринку праці, удосконалення механізмів прогнозування кадрових потреб, розвиток системи професійної освіти відповідно до потреб регіональної економіки

та активізація взаємодії між органами влади, бізнесом, закладами освіти і службами зайнятості.

Важливим інноваційним засобом структурних реформ є цифрова трансформація інфраструктури ринку праці. Використання платформ електронного працевлаштування, технологій штучного інтелекту, великих даних, цифрових профілів компетентностей та автоматизованих систем аналізу вакансій дозволяє підвищити ефективність пошуку роботи, скоротити тривалість безробіття, покращити прогнозування кадрових потреб і забезпечити оперативне реагування на структурні зміни в економіці. Одночасно цифрові рішення сприяють розвитку дистанційної зайнятості, гнучких форм організації праці та інтеграції населення віддалених територій у сучасний ринок праці.

Особливу увагу необхідно приділяти розвитку інноваційних механізмів формування людського капіталу. Йдеться про впровадження систем безперервного професійного навчання, цифрових освітніх платформ, програм перекваліфікації та підвищення кваліфікації, розвитку STEM-освіти, дуальної освіти та короткострокових модульних програм підготовки кадрів для перспективних секторів економіки. В умовах швидких технологічних змін саме безперервне оновлення професійних компетентностей стає одним із головних чинників забезпечення конкурентоспроможності робочої сили та економічної стійкості регіону.

Суттєве значення для зміцнення економічної безпеки регіональної економічної системи має підтримка інноваційного підприємництва як важливого джерела створення нових робочих місць. Доцільним є розширення програм грантової підтримки малого та середнього бізнесу, розвитку стартапів, соціального підприємництва, самозайнятості, ветеранського бізнесу та підприємницьких ініціатив внутрішньо переміщених осіб. Активізація підприємницької діяльності сприятиме диверсифікації структури регіональної економіки, зростанню рівня зайнятості та підвищенню стійкості місцевих ринків праці до кризових явищ.

У сучасних умовах важливим напрямом структурних реформ виступає впровадження регіональних систем моніторингу ринку праці на основі цифрової аналітики, які забезпечують постійний аналіз тенденцій зайнятості, прогнозування дефіциту професій, оцінювання міграційних процесів та визначення перспективних напрямів розвитку людського капіталу. Такі інформаційно-аналітичні системи створюють основу для

прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері регіональної політики зайнятості та забезпечення економічної безпеки.

До пріоритетних інноваційних засобів структурних реформ на регіональному ринку праці доцільно віднести: цифровізацію інфраструктури ринку праці та впровадження інтелектуальних платформ працевлаштування; використання технологій штучного інтелекту й аналітики великих даних для прогнозування кадрових потреб; модернізацію системи професійної освіти відповідно до принципів навчання впродовж життя; розвиток дуальної освіти, програм перекваліфікації та цифрового навчання; підтримку інноваційного підприємництва, стартапів і самозайнятості населення; формування регіональних центрів розвитку компетентностей та цифрових кар'єрних сервісів; удосконалення механізмів соціального партнерства між владою, бізнесом, закладами освіти та службами зайнятості; інтеграцію інструментів смарт-спеціалізації до регіональної політики розвитку ринку праці.

Інноваційні засоби структурних реформ на ринку праці повинні стати одним із ключових напрямів забезпечення економічної безпеки регіональних економічних систем України. Комплексне поєднання цифрової трансформації, розвитку людського капіталу, модернізації інституційного середовища, підтримки інноваційного підприємництва та впровадження сучасних механізмів прогнозування кадрових потреб сприятиме формуванню гнучкого, конкурентоспроможного й стійкого регіонального ринку праці, здатного забезпечити ефективне післявоєнне відновлення, структурну модернізацію економіки та довгострокове соціально-економічне зростання.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Мульска О. М., Зайченко В. В., Березівський Я. П. Технологічна конкурентоспроможність як результат реалізації інноваційного потенціалу та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності підприємств: методичні аспекти аналізування. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 4. С. 63-70.
2. Собкевич О. В. Зміцнення економічної безпеки держави на засадах відбудови інноваційного потенціалу індустріального комплексу сходу України. *Регіональна економіка*. 2015. № 2. С. 144-152.
3. Vasylytsiv T. H., Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. Theoretical and

methodological principles of business planning of implementation of the strategy of competitiveness of enterprises in the domestic market of Ukraine. *Scientific Bulletin of Polissya*. 2018. № 2 (14). Pp. 8-14.

Григор С. І.

*здобувач ступеня доктора філософії,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

Інноваційні інструменти зміцнення економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах війни

Повномасштабна війна суттєво трансформувала умови функціонування вітчизняних підприємств, сформувавши новий спектр ризиків, пов'язаних із руйнуванням виробничої інфраструктури, порушенням логістичних ланцюгів, дефіцитом трудових ресурсів, нестабільністю енергозабезпечення, кіберзагрозами та високою невизначеністю зовнішнього середовища. За таких умов економічна безпека підприємств стає ключовою передумовою збереження їх виробничого потенціалу, фінансової стійкості, конкурентоспроможності та здатності до післявоєнного розвитку. Ефективне реагування на сучасні виклики потребує активного впровадження інноваційних інструментів управління, які забезпечують підвищення адаптивності бізнесу та зміцнення його стійкості до кризових впливів.

Важливим напрямом забезпечення економічної безпеки є цифрова трансформація підприємств. Використання технологій штучного інтелекту, великих даних, хмарних сервісів, Інтернету речей, автоматизованих систем управління виробництвом та цифрових платформ дозволяє підвищити оперативність управлінських рішень, оптимізувати бізнес-процеси, скоротити витрати та забезпечити безперервність діяльності навіть за умов високої турбулентності. Одночасно цифровізація сприяє розвитку дистанційного управління, електронної комерції, цифрової взаємодії з партнерами та диверсифікації каналів збуту продукції.

Особливого значення набуває впровадження сучасних механізмів ризик-менеджменту, що базуються на використанні цифрової аналітики, прогностичного моделювання та систем раннього виявлення загроз. Комплексний моніторинг фінансових, виробничих, логістичних, кадрових

та кібернетичних ризиків забезпечує своєчасне прийняття управлінських рішень, мінімізацію потенційних втрат і підвищення стійкості підприємств до кризових ситуацій. Водночас важливою складовою економічної безпеки стає розвиток систем кіберзахисту, цифрової безпеки інформаційних ресурсів та захисту критично важливих даних.

Суттєвий потенціал мають інноваційні інструменти організаційної та технологічної модернізації виробництва. До них належать автоматизація виробничих процесів, впровадження ресурсоощадних технологій, розвиток цифрових ланцюгів постачання, використання альтернативних джерел енергії, диверсифікація виробничих потужностей та локалізація критично важливих виробництв. Такі заходи сприяють зниженню залежності підприємств від зовнішніх ризиків і підвищують їхню операційну стійкість.

До ключових інноваційних інструментів зміцнення економічної безпеки вітчизняних підприємств доцільно віднести:

- цифровізацію систем стратегічного та операційного управління;
- використання технологій штучного інтелекту й аналітики великих даних для управління ризиками;
- розвиток комплексних систем кібербезпеки та захисту інформаційних ресурсів;
- диверсифікацію логістичних і виробничих ланцюгів;
- впровадження енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій;
- розвиток інноваційних моделей фінансування, страхування та управління кризовими ризиками;
- підвищення кадрової стійкості через цифрове навчання, розвиток компетентностей і гнучкі форми організації праці.

Відтак, інноваційні інструменти повинні стати основою сучасної системи забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах війни. Комплексне поєднання цифрової трансформації, технологічної модернізації, ефективного ризик-менеджменту, розвитку кібербезпеки та організаційної адаптивності дозволить підвищити стійкість підприємств до зовнішніх загроз, забезпечити їх конкурентоспроможність, зберегти економічний потенціал держави та створити необхідні передумови для успішного післявоєнного відновлення економіки України.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Городня Т. А., Лупак Р. Л. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій. *Інтелект XXI*. 2017. Вип. 1. С. 52-57.
2. Уразалієв Р. М., Васильців Т. Г. Узагальнення концептуальних основ економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21 (2). С. 153-158.
3. Shtets T., Lupak R., Vasylytsiv T. General aspects of state policy for the digital transformation of the national economy. 2020. *International Independent Scientific Journal*. Vol. 20-2. Pp. 14-19.

Калініченко З. Д.

*кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Впровадження інновацій і цифровізації як умова європейської інтеграції економіки України

Розвиток в Україні розглядається як можливість модернізаційних трансформацій на основі гармонізації складової сталого розвитку, впровадження інформаційно-цифровізаційних технологій. У кризовий та після кризовий періоди для країни мають бути використані всі можливості для промислового та інноваційно-цифрового оновлення виробництва і надання сучасного рівня послуг у суспільстві.

Сталий розвиток розглядається як пріоритет, а цифровізація як сучасний чинник, як певні створювані умови для інноваційного розвитку та економічного зростання. За показниками та індикаторами інноваційного оновлення Україна має наближатись до європейської практики. Негативні тенденції, що ще мають місце у виробничій та інноваційній сфері (рівень використовуваних застарілих технічних засобів і непродуктивного технологічного обладнання, відома висока ресурсо- та енергоємність виробництва, міграція кваліфікованих робітників у небувалих розмірах, тренд на зниження показників інвестиційної діяльності), складають загрозу призвести у найближчі роки до нової промислової та фінансової кризи вітчизняної економіки. Тому напрямок до впровадження інноваційної моделі з використанням інформаційно-цифрових технологій – це

можливість уникнути зупинки у розвитку та досягти можливих позитивних для України результатів.

Україні потрібен досвід інноваційного розвитку країн ЄС та країн світу. Україна має всі перспективи бути фактично високотехнологічним центром глобальної економіки. Слід підкреслити і те, що країна посилює деякі позиції в глобальному рейтингу конкурентоспроможності. Одночасно фіксується відставання країни за інноваційними показниками у співтоваристві. Так, малий рівень розвитку інноваційної діяльності призвів до зниження динаміки продуктивності праці та посилив відставання за показником ВВП на душу населення від розвинутих країн Європи. Саме це створило системний ризик зниження конкурентного статусу українських компаній на різноманітних ринках.

Новий розвиток блокового співтовариства з опорою на цифровізацію визначено важливим стратегічним напрямом інтеграційної стратегії України до ЄС та глобальних процесів. Економіка знань та інновації визнані на рівні всіх суб'єктів стратегічними пріоритетами, увага зосереджена на інноваційному спрямуванні розвитку. Необхідність тренду економічного зростання ставить завдання здійснення масштабної інноваційної індустріалізації, яка має стати інструментом зростання економіки, і механізмом, що веде до нарощування потенціалу оновленого промислового виробництва, необхідного для лідерства України.

Україні необхідно ставати рівноправним учасником програм Євросоюзу. Пріоритетами для України є підвищення якості науково-дослідної бази, лідерство в високоефективних технологіях, розв'язання важливих соціальних питань на основі інформаційно-цифрових технологій. Активність України в подібних системних заходах сприятиме незалежності економіки, інноваційності та зростанню конкурентних її можливостей.

Інноваційний розвиток в Україні має ґрунтуватися на такому:

- реалізація державної промислово-інвестиційної політики, спрямованої на сучасні технології та програмно-цифровізаційні нововведення як пріоритетні складові загальної стратегії соціально-економічного розвитку та конкурентних стратегій конкурентної перемоги суб'єктів господарювання;
- забезпечення системності промислово-інноваційної політики;
- створення сприятливих умов для бізнес-структурування промисловості та впровадження інноваційної діяльності;

- досягнення лідерства в промислових та високоефективних технологіях;
- законодавчого застосунку інноваційної діяльності всіх процесів;
- запровадження «легких» податків щодо здійснення інноваційної діяльності;
- удосконалення структурно-системного фінансування інновацій;
- послідовне збільшення сукупного попиту, удосконалення інфраструктури ринків з метою удосконалення складних, наукомістких продуктів в структурі споживання особистісного та бізнесового;
- створення науково-дослідної бази;
- розв'язання важливих соціальних питань на основі нової якості послуг.

В Україні, як і у світі в цілому, визнається вирішальна роль людського капіталу та освіти у формуванні можливостей для суспільства та результатів інноваційної моделі розвитку. Як ніколи актуальності набуває проблема використання людського інтелекту, освіти як стратегічного ресурсу для винаходів, інноваційних розробок українського суспільства та ролі у забезпеченні прогресу технологічної модернізації та цифровізації.

Запропонована «Стратегія інноваційного прориву» в Україні передбачає здатність здійснити технологічні оновлення, які доповнюють для досягнення зростання значення свободи ринкового саморегулювання [1]. Для реалізації стратегії важливим є не лише наявний стан суспільного розвитку, а й переконання в необхідності інноваційного прогресу на основі професійності та освіченості населення.

Сучасний розвиток потребує перенесення акцентів на використання прогресивних інформаційно-комунікаційних технологій, випуску якісної та високотехнологічної продукції, прогресивних організаційних і управлінських рішень в інноваційній діяльності. Превалює думка, що економічні кризи є складними явищами, виникнення яких відбувається за стрімкого оновлення трендів економічного зростання, що спонукає перехід економічної системи або ж до краху, або до якісно нового положення, нової галузевої та територіальної структури [2]. Якщо ринковий фундаменталізм – це однофакторна модель максималізації маржі, що утворюється на одній основі – інституті вільного ринку, то відома в світі сучасна модель змішаної економіки (відкрите суспільство) найчастіше представлена багатофакторною моделлю, що будується на принципових концептуальних положеннях.

Для збалансування та нівелювання окремих структурних диспропорцій в секторній моделі розвитку України відповідно до теоретичних і практичних вимог постіндустріального суспільства необхідно запроваджувати:

1) послідовне технологічне удосконалення економічної діяльності в промисловому та споживчому секторах та галузевій структурі на основі розроблених «західних» індустріальних технологій;

2) упровадження середньо- та високотехнологічних видів господарської діяльності, які мають вже сформовані конкурентні переваги (бренди, торгові марки) на окремих сегментах внутрішнього та світового ринку;

3) своєчасне ліквідування критичних різниць у технологічній сфері національного господарства і статутне та договірне формування рівноправної співпраці з постіндустріальними країнами, блоками інтеграції у майбутньому [3].

Для досягнення рівня економічного розвитку на індустріальній та постіндустріальній стадіях Україні потрібно трансформувати секторну модель шляхом технічного удосконалення первинного та нарощення питомої ваги вторинного переробного та високотехнологічного виробництва.

Розробка і реалізація стратегій, інструментів і практичних заходів здійснення інноваційної діяльності в Україні є системною платформою розвитку підприємств. Промислово-інноваційна політика має сприяти використанню результатів продуктивної інтелектуальної праці, сучасних технологічних розробок, спрямованих на нові досягнення у бізнесі та економічній діяльності суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Миценко В. І. Цифрова трансформація глобальних ланцюгів створення вартості. *Економіка і організація управління*. 2023. № 2. С. 106–115. URL : <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.10> (дата звернення: 11.06.2026 р.).

2. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Поляризація й нерівномірність економічного розвитку як домінуюча ознака сучасного етапу глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 4. С. 7–12.

3. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy>

Лапчук Я. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

Сюта С. Б.

*здобувач ступеня доктора філософії,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

Інноваційні механізми посилення економічної безпеки регіонів України

На зараз економічний розвиток регіонів України відбувається під впливом масштабних безпекових, соціально-економічних та геополітичних викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, структурною перебудовою економіки, демографічними втратами, міграційними процесами, цифровою трансформацією та необхідністю прискореної інтеграції до європейського економічного простору. Відповідно, забезпечення економічної безпеки регіонів набуває стратегічного значення, оскільки визначає спроможність територій підтримувати стабільний соціально-економічний розвиток, адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх загроз, ефективно використовувати наявний потенціал та забезпечувати конкурентоспроможність регіональних економічних систем. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють інноваційні механізми, які забезпечують структурну модернізацію економіки, підвищення ефективності державного управління та активізацію інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Посилення економічної безпеки регіонів повинно ґрунтуватися на комплексному розвитку інноваційної екосистеми, яка поєднує наукові установи, заклади вищої освіти, органи влади, бізнес, фінансові інституції та інноваційну інфраструктуру. Особливого значення набуває розвиток регіональних кластерів, індустріальних і наукових парків, технологічних платформ, центрів трансферу технологій та бізнес-інкубаторів, які сприяють поширенню інновацій, комерціалізації наукових розробок, створенню високотехнологічних виробництв і формуванню нових точок економічного зростання.

Першим механізмом забезпечення економічної безпеки виступає

цифрова трансформація регіонального управління та економіки. Використання технологій штучного інтелекту, великих даних, геоінформаційних систем, цифрових платформ управління територіальним розвитком і сучасних інформаційно-аналітичних систем дозволяє здійснювати оперативний моніторинг соціально-економічних процесів, прогнозувати ризики, оптимізувати використання ресурсів та підвищувати ефективність прийняття управлінських рішень. Цифровізація також сприяє прозорості регіонального управління, підвищенню інвестиційної привабливості територій та розвитку сучасних цифрових сервісів для бізнесу і населення.

Важливою складовою інноваційного забезпечення економічної безпеки є стимулювання технологічної модернізації підприємств та підтримка інноваційного підприємництва. Розширення доступу до грантових програм, венчурного фінансування, механізмів державно-приватного партнерства, програм підтримки малого й середнього бізнесу, а також реалізація стратегій смарт-спеціалізації регіонів сприятимуть диверсифікації економічної структури, підвищенню рівня зайнятості, розвитку виробництв із високою доданою вартістю та зміцненню економічної стійкості територій.

Особливої актуальності набуває розвиток людського капіталу як фундаментального чинника економічної безпеки. Інноваційні механізми повинні охоплювати модернізацію системи професійної освіти, підтримку безперервного навчання, розвиток цифрових компетентностей, стимулювання підприємницької активності населення та створення умов для інтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб і молоді до регіонального ринку праці. Це сприятиме формуванню гнучкого та конкурентоспроможного людського потенціалу, здатного забезпечити довгострокове економічне зростання регіонів.

До основних інноваційних механізмів посилення економічної безпеки регіонів України доцільно віднести: цифровізацію систем стратегічного управління регіональним розвитком; розвиток інноваційної інфраструктури, технологічних кластерів та індустріальних парків; підтримку інноваційного підприємництва, стартапів і високотехнологічного виробництва; реалізацію стратегій смарт-спеціалізації та технологічної модернізації економіки регіонів; розвиток сучасних механізмів фінансування інноваційних проєктів і державно-приватного партнерства; формування цифрових систем моніторингу

економічних ризиків та інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень; модернізацію системи підготовки кадрів і розвиток людського капіталу відповідно до потреб регіональної економіки; інтеграцію принципів зеленої економіки, енергоефективності та ресурсної стійкості до стратегій регіонального розвитку.

Констатуємо, що інноваційні механізми повинні стати ключовим інструментом зміцнення економічної безпеки регіонів України в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій. Їх комплексне впровадження сприятиме підвищенню стійкості регіональних економічних систем до зовнішніх і внутрішніх загроз, активізації інноваційної діяльності, структурній модернізації економіки, розвитку людського капіталу та формуванню сучасної моделі конкурентоспроможного регіонального розвитку, що відповідатиме стратегічним цілям європейської інтеграції та повоєнної відбудови держави.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. Вип. 2. С. 32-51.
2. Vasylytsiv T. The Economic Security of Ukraine Business: Strategy and Mechanisms for Strengthening. 2008. Lviv : Aral.
3. [Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy](#) / Lupak R., Miziuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Vol. 8. № 1. Pp. 70-88.

Лелик Л. І.

*кандидат економічних наук, доцент, почесний професор МАУП, директор,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Методичні аспекти інтегральної оцінки внутрішнього потенціалу підприємства

Результативність діяльності підприємства значною мірою залежить від рівня сформованості та ефективності використання його внутрішнього потенціалу. Посилення конкурентного тиску, нестабільність економічного середовища, обмеженість фінансових і матеріальних ресурсів зумовлюють необхідність системного оцінювання внутрішніх можливостей суб'єкта господарювання. Відтак актуальності набуває застосування інтегрального підходу, який дає змогу узагальнити різноманітні характеристики діяльності підприємства, визначити його сильні та слабкі сторони, а також обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку.

Проблематика формування та оцінювання потенціалу підприємства представлена у працях українських науковців. О. Ждан [1] розглядає потенціал підприємства як сукупну здатність здійснювати економічну, виробничу та фінансову діяльність, спрямовану на досягнення максимально можливого результату за наявних альтернатив розвитку.

О. Березін та О. Плотник [2] акцентують увагу на системному характері економічного потенціалу та пов'язують його з можливістю підприємства досягати очікуваних результатів у межах внутрішніх і зовнішніх обмежень.

Л. Квасній [3] досліджує економічний потенціал у контексті антикризового управління, наголошуючи на необхідності ефективного використання ресурсів, резервів і внутрішніх можливостей підприємства. Водночас подальшого розвитку потребують методичні підходи до формування єдиного показника, який враховував би взаємозв'язок основних складових внутрішнього потенціалу.

На наш погляд, внутрішній потенціал підприємства слід визначати як інтегровану сукупність наявних і прихованих фінансових, управлінських та ресурсних можливостей, ефективне поєднання яких забезпечує досягнення стратегічних і тактичних цілей. Його рівень залежить не лише від обсягу ресурсів, якими володіє підприємство, а й від здатності

керівництва раціонально їх використовувати, відтворювати та трансформувати у конкретні економічні результати [4].

У структурі внутрішнього потенціалу доцільно виокремити фінансову, управлінську та ресурсну складові [4]. Фінансовий потенціал відображає здатність підприємства формувати, залучати, розподіляти й ефективно використовувати фінансові ресурси. Для його оцінювання можуть застосовуватися показники ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, оборотності та рентабельності. Аналіз зазначених показників дозволяє визначити спроможність підприємства своєчасно виконувати зобов'язання, фінансувати операційну діяльність і створювати передумови для подальшого розвитку.

Управлінський потенціал характеризує здатність системи менеджменту забезпечувати ефективне планування, організацію, мотивацію, координацію та контроль господарських процесів. Основними його характеристиками є раціональність організаційної структури, компетентність управлінського персоналу, якість інформаційного забезпечення, швидкість прийняття рішень та ефективність внутрішніх комунікацій. Оскільки частина таких характеристик має якісний характер, їх оцінювання доцільно проводити із застосуванням експертних методів, анкетування та бальної оцінки.

Ресурсний потенціал охоплює трудові, матеріальні, технічні та інформаційні ресурси підприємства. Його рівень визначається не лише кількістю наявних ресурсів, а й ефективністю їх залучення до господарських процесів. До основних показників ресурсної складової можна віднести продуктивність праці, фондівіддачу, матеріалівіддачу, рівень використання виробничих потужностей, кваліфікацію працівників і забезпеченість інформаційними ресурсами.

Оцінювання внутрішнього потенціалу повинно ґрунтуватися на принципах системності, комплексності, об'єктивності, порівнянності та практичної спрямованості. Системність передбачає врахування взаємозв'язку між окремими складовими потенціалу. Комплексність полягає у поєднанні кількісних і якісних показників. Об'єктивність забезпечується використанням достовірної інформації, а порівнянність – приведенням вихідних даних до єдиного виміру. Практична спрямованість означає можливість використання результатів оцінювання під час обґрунтування управлінських рішень.

Методика інтегральної оцінки внутрішнього потенціалу підприємства передбачає послідовне виконання декількох етапів. На першому етапі визначають мету дослідження та структуру внутрішнього потенціалу. На другому формують систему показників, які характеризують фінансову, управлінську та ресурсну складові. Під час відбору індикаторів необхідно уникати їх дублювання, забезпечувати доступність інформації та враховувати галузеву специфіку підприємства.

Наступним етапом є нормалізація вихідних показників, оскільки вони мають різні одиниці вимірювання та напрями впливу. Для показників-стимуляторів, зростання яких позитивно впливає на внутрішній потенціал, нормалізоване значення може визначатися як співвідношення фактичного показника до його максимального або еталонного рівня. Для показників-дестимуляторів застосовується обернене співвідношення. Унаслідок нормалізації всі показники набувають безрозмірного вигляду та стають придатними для подальшого агрегування.

Після нормалізації визначають вагові коефіцієнти, які характеризують значущість кожної складової. Ваги можуть установлюватися експертним, статистичним або комбінованим методом. Застосування однакових ваг спрощує розрахунок, проте не враховує відмінностей у впливі окремих складових на результати діяльності підприємства. Експертний метод дає змогу врахувати професійні судження фахівців, однак певною мірою залежить від їхньої суб'єктивної позиції. Тому більш обґрунтованим є поєднання експертного оцінювання з кількісними методами аналізу.

Інтегральний показник внутрішнього потенціалу підприємства пропонується визначати за формулою:

$$\text{ІІІ} = \alpha_1 F + \alpha_2 U + \alpha_3 R,$$

де **ІІІ** – інтегральний показник внутрішнього потенціалу;

F – індекс фінансового потенціалу;

U – індекс управлінського потенціалу;

R – індекс ресурсного потенціалу;

α_1 , α_2 , α_3 – вагові коефіцієнти, сума яких дорівнює одиниці.

Отримане значення доцільно інтерпретувати за шкалою, що передбачає низький, середній і високий рівні внутрішнього потенціалу. Високий рівень свідчить про збалансованість фінансових, управлінських і ресурсних можливостей підприємства. Середній характеризує наявність певних резервів і диспропорцій, які потребують управлінського

коригування. Низький рівень вказує на неефективне використання ресурсів, недостатню фінансову стійкість або недосконалість управлінських процесів.

Практична цінність інтегрального оцінювання полягає у можливості своєчасно визначати проблемні складові внутрішнього потенціалу та обґрунтовувати напрями їх удосконалення. Низький рівень фінансового потенціалу може зумовлювати необхідність оптимізації структури капіталу, прискорення оборотності активів і підвищення рентабельності. Недостатній управлінський потенціал потребує вдосконалення організаційної структури, інформаційного забезпечення та професійних компетентностей персоналу. Обмеженість ресурсної складової може бути подолана шляхом модернізації матеріально-технічної бази, підвищення продуктивності праці й цифровізації господарських процесів.

Отже, інтегральна оцінка внутрішнього потенціалу є дієвим інструментом комплексної діагностики можливостей підприємства. Її застосування забезпечує узагальнення фінансових, управлінських і ресурсних характеристик, дозволяє визначити рівень збалансованості внутрішніх складових та виявити резерви підвищення ефективності діяльності. Подальше вдосконалення методики доцільно спрямувати на обґрунтування галузевих систем показників, уточнення вагових коефіцієнтів і практичну апробацію інтегральної моделі на підприємствах різних видів економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ждан О. М. Економічне обґрунтування терміну «потенціал підприємства». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.3. С. 139–142.
2. Березін О. В., Плотник О. Д. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку. Полтава : Інтер Графіка, 2012. 221 с.
3. Квасній Л. Г. Антикризове управління економічним потенціалом. *Бізнес Інформ*. 2012. № 5. С. 248–250.
4. Лелик Л. І., Магас Н. В., Мелимука В. А. Інтегральна оцінка внутрішнього потенціалу підприємства як інструмент підвищення ефективності його діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. Вип. 10. С. 440-445.
<https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/issue/view/294/230>

Магас Н. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Концептуальні засади резильєнтності в системі економічної безпеки держави

Посилення геополітичних суперечностей, воєнних загроз, фінансової нестабільності, цифрових і кібернетичних ризиків, порушення логістичних ланцюгів та зростання залежності національних економік від глобальних ринків істотно змінюють теоретичні й практичні засади забезпечення економічної безпеки держави. Стратегічна невизначеність характеризується не лише складністю прогнозування майбутніх змін, а й можливістю одночасної реалізації декількох взаємопов'язаних загроз, наслідки яких поширюються на фінансову, виробничу, енергетичну, продовольчу, соціальну та зовнішньоекономічну сфери.

Традиційна модель економічної безпеки переважно ґрунтується на ідентифікації загроз, оцінюванні ризиків, захисті національних економічних інтересів та мінімізації можливих втрат. Водночас динамічність сучасного середовища засвідчує обмеженість суто захисного підходу. Навіть розвинені системи прогнозування не завжди дають змогу передбачити характер, час і масштаби кризового впливу. Відтак, економічна система держави повинна не лише протидіяти загрозам, а й зберігати критично важливі функції під час кризи, адаптувати механізми державного регулювання, відновлювати порушені економічні зв'язки та здійснювати структурні перетворення відповідно до нових умов. Теоретичною основою такої здатності виступає концепція резильєнтності.

Термін «*resilience*» перекладається як стійкість, пружність, еластичність, життєздатність або життєстійкість. Спочатку його використовували в біології та екології для характеристики реакції живих систем на несприятливі зовнішні й внутрішні впливи. Згодом поняття резильєнтності поширилося на психологію, медицину, фізику, інформаційні технології, політичне управління та економіку. У соціально-економічному контексті резильєнтність відображає здатність системи сприймати кризові впливи, пристосовуватися до змін, підтримувати функціональність і відновлювати розвиток після дестабілізуючих подій.

Міждисциплінарний характер резильєнтності зумовив формування різних підходів до її трактування. А. Левін [1] розглядає резильєнтність як «парасольковий» конструкт, який охоплює значну кількість пов'язаних між собою явищ і процесів. Такий підхід свідчить, що сутність резильєнтності не може бути обмежена лише здатністю системи повернутися до попереднього стану. Вона також охоплює накопичення знань, використання ресурсів, інституційну гнучкість і формування нових моделей поведінки.

С. Дучек [2] визначає організаційну резильєнтність як комплекс спроможностей до передбачення, подолання негативних наслідків та адаптації до кризових умов. Науковиця виокремлює докризову, кризову і післякризову фази формування резильєнтності. До виникнення кризи система повинна здійснювати моніторинг середовища, накопичувати ресурси та розробляти альтернативні сценарії. Під час кризи пріоритетного значення набуває здатність оперативно реагувати й підтримувати ключові функції. Після завершення гострої фази необхідними стають навчання, відновлення та трансформація системи відповідно до отриманого досвіду.

Л. Капоані, М. Фантіnellі та Л. Джордано [3] пов'язують економічну резильєнтність зі здатністю економічних систем підтримувати основні функції під час зовнішніх шоків, адаптувати механізми функціонування та відновлювати стабільний режим розвитку.

Н. Копорчич та інші дослідники [4] розглядають її як поєднання спроможностей до передбачення, поглинання негативного впливу, відновлення та довгострокової трансформації. Відмінність між наведеними підходами полягає у тому, що перший зосереджений переважно на збереженні функціональності та відновленні, тоді як другий доповнює ці характеристики стратегічним навчанням і трансформацією.

У вітчизняному науковому дискурсі Л. Лігоненко та В. Андрійчук [5] характеризують резильєнтність як здатність економічних систем протидіяти кризовим явищам, адаптуватися до змін і відновлювати траєкторію розвитку.

Особливе значення для макроекономічного рівня мають положення С. Пирожкова, Є. Божка та Н. Хамітова [6], які розглядають економіку як базовий складник національної резильєнтності та наголошують на необхідності випереджувального реагування на гібридні загрози. Відповідно, резильєнтність економічної системи безпосередньо визначає спроможність держави зберігати суб'єктність, забезпечувати суспільні

потреби, підтримувати критичну інфраструктуру та реалізовувати стратегічні пріоритети.

Узагальнення наукових підходів до трактування резильєнтності в системі економічної безпеки держави представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до трактування резильєнтності
в системі економічної безпеки держави

Підхід	Зміст резильєнтності	Значення для економічної безпеки держави
Захисний	Здатність протидіяти загрозам і поглинати негативний вплив	Зменшення економічних втрат та збереження критично важливих функцій
Відновлювальний	Спроможність відновлювати функціонування після кризового впливу	Відновлення виробництва, фінансової стабільності, зайнятості та логістичних зв'язків
Адаптивний	Здатність змінювати інститути, механізми та економічну політику	Прийняття державного регулювання до нових економічних умов
Превентивний	Передбачення загроз, моніторинг ризиків і сценарне планування	Зниження вразливості національної економіки та підготовка до криз
Трансформаційний	Використання кризи як передумови для структурного оновлення	Технологічна модернізація, диверсифікація та зміцнення стратегічної автономії

Джерело: сформовано авторами на основі [1-6]

Представлені підходи відображають еволюцію наукового розуміння резильєнтності. Спочатку її трактували переважно як здатність системи витримувати зовнішній вплив і повертатися до початкового стану. Згодом дослідницький акцент змістився на адаптацію, інституційне навчання і трансформацію. Отже, резильєнтна економічна система не обов'язково повинна відновлювати докризову модель функціонування. Повернення до попереднього стану може бути недоцільним, якщо він характеризувався структурними диспропорціями, сировинною залежністю, технологічним відставанням, низькою диверсифікацією або недостатньою ефективністю державних інституцій.

На наш погляд, резильєнтність економічної безпеки держави доцільно визначати як інтегральну здатність національної економічної системи передбачати внутрішні й зовнішні загрози, поглинати наслідки

кризових впливів, зберігати критично важливі функції, адаптувати інституційні й економічні механізми, відновлювати порушені взаємозв'язки та здійснювати структурні перетворення без втрати стратегічних цілей розвитку.

Отже, розвиток концепції резильєнтності свідчить про перехід від статичного розуміння економічної безпеки як стану захищеності до динамічної моделі управління загрозами, адаптацією та трансформацією. Резильєнтність не замінює економічну безпеку, а розширює її функціональний зміст, орієнтуючи державну політику не лише на недопущення криз, а й на підготовку до них, збереження функціональності, швидке відновлення та використання кризових змін для структурного оновлення.

Список використаних джерел

1. Lewin A. Y., Massini S., Peeters C. Microfoundations of Internal and External Absorptive Capacity Routines. *Organization Science*. 2011. Vol. 22. No. 1. Pp. 81–98. <https://doi.org/10.1287/orsc.1100.0525>
2. Duchek S. Organizational resilience: a capability-based conceptualization. *Business Research*. 2020. Vol. 13. Pp. 215–246. DOI : [10.1007/s40685-019-0085-7](https://doi.org/10.1007/s40685-019-0085-7)
3. Capoani L., Fantinelli M., Giordano L. The concept of resilience in economics: A comprehensive analysis and systematic review of economic literature. *Continuity & Resilience Review*. 2025. Vol. 7. No. 2. Pp. 121–145. DOI : [10.1108/CRR-11-2024-0045](https://doi.org/10.1108/CRR-11-2024-0045)
4. Koporcic N., Prasanna Kumar K., Markovic S., Maran T. Resilience of small and medium-sized enterprises in times of crisis: an umbrella review. *Review of Managerial Science*. 2026. Vol. 20. Pp. 301–329. DOI : [10.1007/s11846-025-00883-0](https://doi.org/10.1007/s11846-025-00883-0)
5. Лігоненко Л. О., Андрійчук В. А. Резильєнтність в економічному контексті: аналіз світових трендів та перспективи наукових досліджень. *Стратегія економічного розвитку України*. 2023. № 52. С. 16–37. DOI : <https://doi.org/10.33111/sedu.2023.52.016.037>
6. Пирожков С. І., Божок Є. В., Хамітов Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник НАН України*. 2021. № 8. С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074>

Оліховська М. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Горбань В. В.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Інноваційні підходи та пропозиції уникнення бізнес-ризиків в Україні

Підприємницький прибуток має тісний взаємозв'язок зі ступенем ризику, оскільки збільшення ймовірності виникнення несприятливих наслідків часто супроводжується можливістю отримання більшого економічного ефекту. Інакше кажучи, між величиною ризику та очікуваною дохідністю існує пряма залежність, що підтверджує закономірність компенсації ризикових дій підвищеним рівнем прибутку. Найбільш яскраво така залежність проявляється у сфері інноваційного підприємництва, де реалізація нових технологій, продуктів або бізнес-моделей передбачає високий рівень невизначеності, але водночас створює передумови для отримання доходів, які суттєво перевищують середньоринкові показники.

На сьогодні поряд із традиційним розумінням ризику як загрози виникнення збитків і втрат, що обумовлені як природними явищами, так і особливостями господарської діяльності людини, дедалі більшого поширення набуває його трактування як економічної категорії, що характеризує потенційну подію, яка може як відбутися, так і не статися. Якщо така подія реалізується, її наслідки можуть проявитися у трьох основних формах: негативній, що супроводжується збитками або втратами; нейтральній, коли істотних економічних змін не відбувається; та позитивній, яка забезпечує отримання вигоди, прибутку або інших переваг [1].

Отже, основною метою сучасного управління ризиками є забезпечення максимальної ймовірності досягнення позитивного результату за одночасного мінімізування негативних наслідків. Особливої актуальності це набуває в умовах глобалізації світової економіки, посилення конкурентної боротьби, стрімкого технологічного оновлення виробництва та інтенсивного розвитку цифрових інформаційних технологій. У зв'язку з цим важливим напрямом дослідження є вивчення

впливу ризиків на різні сфери функціонування підприємства в історичній ретроспективі, а також систематизація результатів аналізу наукових підходів і практичного досвіду застосування методів оцінювання та управління ризиками. Узагальнення існуючих теоретичних положень і практичних розробок підтверджує доцільність використання комплексного підходу до контролю та управління ризиками, який поєднує різноманітні методи, інструменти й процедури відповідно до характеру, масштабу та динаміки ризикових ситуацій, що сприяє формуванню нових принципів ефективного ризик-менеджменту.

Використовуючи метод аналогії та системний підхід, можна розкрити функціональну й економічну сутність удосконалення системи ризик-менеджменту підприємства. Припустимо, що підприємство функціонує в динамічному зовнішньому середовищі та в процесі розвитку накопичує економічний потенціал, який охоплює фінансові ресурси, матеріальні активи, технологічні можливості, професійні знання, компетентності персоналу та управлінський досвід. Саме цей потенціал забезпечує здатність організації долати ризикові ситуації та отримувати економічний ефект у вигляді прибутку, інноваційного розвитку, конкурентних переваг і зростання ринкової вартості [3].

Досягнення максимальної цінності для підприємства можливе лише за умови ефективного використання його внутрішніх ресурсів, які доцільно об'єднати поняттям «економічна енергія підприємства» (Е). Цей показник характеризує сукупний потенціал підприємства щодо забезпечення стабільного функціонування, розвитку та протидії негативним впливам.

У процесі господарської діяльності підприємство постійно взаємодіє з різноманітними ризиками. Для їх попередження, мінімізації або нейтралізації використовується накопичений економічний потенціал, який трансформується у практичні заходи ризик-менеджменту. Відповідно, ефективність системи управління ризиками визначається здатністю керівництва обрати оптимальний напрям її розвитку, забезпечивши максимальне збереження ресурсів і створення доданої вартості.

Вважаємо, що необхідно використовувати два базові підходи до побудови системи ризик-менеджменту підприємства:

1. Концентраційний підхід («масова модель»), що передбачає зосередження ресурсів на створенні потужної системи захисту від ризиків.

2. Адаптивний підхід («швидкісна модель»), який ґрунтується на оперативності реагування та гнучкості механізмів управління ризиками.

У межах першого підходу збільшення значення показника m сприяє формуванню масштабної та стійкої системи ризик-менеджменту, здатної протидіяти навіть найбільш критичним загрозам. Водночас така система характеризується високою інерційністю, складністю модернізації та значними витратами на підтримку. Подібна модель є найбільш ефективною для великих корпорацій, холдингових структур і виробничих підприємств із розвиненою організаційною ієрархією та вузькою спеціалізацією. Її застосування є виправданим за умов, коли характеристики ризиків добре прогнозовані, а саме відомі їх періодичність, масштаби впливу, можливі наслідки та стабільність прояву, тобто для так званих серійних ризиків.

Другий підхід орієнтований на використання показника v , що забезпечує створення мобільної та гнучкої системи управління ризиками. Її основною перевагою є можливість оперативного реагування на ризикові ситуації ще на початкових етапах їх виникнення. Якщо ж запобігти розвитку ризику неможливо, така система дає змогу мінімізувати негативні наслідки шляхом локалізації загроз і розподілу їх впливу в межах допустимого рівня. Це підтверджує важливість раннього виявлення ризиків та своєчасного реагування на них [2].

«Швидкісна модель» найбільш характерна для сучасних підприємств із гнучкою організаційною структурою, високим рівнем диверсифікації діяльності та модульною системою управління. Важливим чинником її ефективності є рівень розвитку інформаційних технологій, цифрової інфраструктури та автоматизації процесів прийняття управлінських рішень.

Оскільки процес управління ризиками здійснюється безперервно та перебуває під впливом фактора часу, зміна основних параметрів системи також відображається на її ефективності.

Це означає, що будь-які зміни параметрів системи ризик-менеджменту безпосередньо впливають на рівень економічної стійкості підприємства. Водночас коректне функціонування моделі можливе лише за умови, що показники m та s мають додатні значення і не дорівнюють нулю.

Запропонований підхід доцільно інтегрувати до комплексної системи управління ризиками підприємства. Така система повинна включати центр

прийняття управлінських рішень (керівництво підприємства), підрозділ внутрішнього аудиту, службу ризик-менеджменту, виконавчі структурні підрозділи та єдиний інформаційно-аналітичний центр, який забезпечує інформаційну підтримку процесів оцінювання, аналізу та моніторингу ризиків.

Якість управлінських рішень значною мірою визначається набором методів та інструментів, що використовуються системою ризик-менеджменту. До найбільш ефективних аналітичних інструментів комплексної моделі належать:

- методи математичного прогнозування та кількісної оцінки ризиків;
- багатокритеріальні методи оцінювання ризиків;
- методи, побудовані на принципі різноманітності В. Ешбі;
- багатofакторні Z-моделі прогнозування;
- метод «дерева подій», який дає можливість оцінити причинно-наслідкові зв'язки ризикових ситуацій;
- творчі методи аналізу, зокрема мозковий штурм, ділові ігри, математичне, ситуаційне та стрес-тестове моделювання, що дозволяють формувати альтернативні сценарії розвитку подій і визначати найбільш ефективні заходи реагування.

Комплексне використання зазначених інструментів забезпечує всебічне

Одним із можливих наслідків реалізації ризиків є виникнення дефолту, тобто неспроможності підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання. Для запобігання таким негативним явищам доцільно використовувати комплекс профілактичних заходів [4]:

- регулярну переоцінку активів відповідно до їх ринкової вартості;
- належне забезпечення зобов'язань, у тому числі шляхом використання заставних механізмів;
- формування резервів для покриття можливих збитків;
- диверсифікацію портфеля замовлень;
- застосування механізму взаємозаліку зустрічних вимог;
- страхування ризиків;
- сек'юритизацію боргових зобов'язань;
- використання інструментів хеджування, зокрема кредитних деривативів.

Особливе місце в системі ризик-менеджменту займають інвестиційні ризики, оскільки вони безпосередньо впливають на ефективність реалізації

інвестиційних проєктів, масштабних інфраструктурних програм та інших фінансово-господарських операцій, пов'язаних із вкладенням капіталу для отримання майбутніх доходів.

Список використаних джерел

1. Мороз В. М., Мороз С. А. Ризик-менеджмент : навч. посіб. Київ : Кондор, 2024. 140 с.
2. Міга В. К. Сучасні тенденції змін інноваційних стратегій в бізнесі. *Цифрова економіка* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 черв. 2025 р.). Київ : КНЕУ, 2025. С. 284-287.
3. Економічне управління інноваціями : монографія / В. Г. Федоренко та ін. ; за ред. В. Г. Федоренка ; КНУБА, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ : ДКС Центр, 2020. 371 с.
4. Юринець З. В., Гнилянська Л. Й., Юринець Р. В. Управління інноваційним розвитком : навч. посіб. Львів : СПОЛОМ, 2021. 132 с.
5. Коробка С. В. Вплив бізнес-ризиків на менеджмент організацій. *Економіка та суспільство*. Вип. 25. 2021. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/255/243>

Реслер М. В.

*доктор економічних наук, професор,
декан факультету економіки, управління та інженерії,
Мукачівський державний університет*

Федорчук С. І.

*здобувач ступеня доктора філософії,
Мукачівський державний університет*

Інноваційні аспекти державного регулювання розвитку підприємницької діяльності в деревообробній промисловості України

Розвиток деревообробної промисловості України в сучасних умовах визначається сукупністю економічних, екологічних, інституційних та безпекових чинників, які обумовлюють необхідність перегляду підходів до державного регулювання підприємницької діяльності у цій сфері. Галузь володіє значним потенціалом для формування доданої вартості, нарощування експортних можливостей, розвитку регіональних виробничих

систем і забезпечення зайнятості населення, однак її ефективне функціонування стримується технологічною неоднорідністю виробництва, недостатнім рівнем інноваційної активності, обмеженими інвестиційними ресурсами та потребою в адаптації до європейських стандартів сталого лісокористування. У цих умовах державне регулювання має бути спрямоване не лише на підтримку функціонування підприємств, а й на формування інституційних передумов їх технологічної модернізації та інноваційного розвитку.

Концептуально державна політика у деревообробній промисловості повинна базуватися на поєднанні регуляторних, економічних, організаційних та цифрових інструментів, які стимулюють модернізацію виробництва, підвищення ефективності використання деревинної сировини, розвиток підприємництва та інтеграцію підприємств до міжнародних виробничих ланцюгів. Особливого значення набуває формування прогнозованого регуляторного середовища, що забезпечує стабільність інвестиційних умов, прозорість доступу до сировинних ресурсів і розвиток добросовісної конкуренції на внутрішньому ринку.

Важливим напрямом удосконалення державного регулювання є стимулювання технологічної модернізації підприємств. Йдеться про запровадження механізмів фінансової підтримки інноваційних проєктів, податкового стимулювання оновлення основних засобів, компенсації частини витрат на впровадження енергоощадного обладнання, розвиток програм пільгового кредитування та підтримку інвестицій у цифровізацію виробничих процесів. Такі інструменти сприятимуть переходу від переважно сировинної моделі розвитку до виробництва продукції з високою доданою вартістю, орієнтованої на внутрішній і зовнішній ринки.

Інноваційна складова державної політики повинна охоплювати також розвиток цифрових механізмів управління галуззю. Використання електронних систем обліку деревини, цифрової простежуваності ланцюгів постачання, геоінформаційних технологій, автоматизованого моніторингу використання лісових ресурсів, штучного інтелекту для прогнозування виробничих процесів та платформ електронної взаємодії між суб'єктами ринку забезпечує підвищення прозорості функціонування галузі, мінімізацію тіньових операцій і вдосконалення механізмів державного контролю.

Окремого значення набуває підтримка інноваційного підприємництва та розвиток галузевої інноваційної інфраструктури.

Доцільним є створення деревообробних кластерів, центрів трансферу технологій, інжинірингових центрів, спеціалізованих бізнес-інкубаторів та платформ кооперації між підприємствами, закладами вищої освіти і науковими установами. Такі організаційні форми сприятимуть комерціалізації наукових розробок, поширенню сучасних технологій обробки деревини, розвитку екологічних інновацій та підвищенню конкурентоспроможності підприємств.

Особливу увагу необхідно приділяти впровадженню принципів циркулярної економіки та екологічної модернізації виробництва. Державне регулювання має стимулювати комплексне використання деревинної сировини, переробку виробничих відходів, виробництво біопалива, розвиток екологічного дизайну продукції та впровадження міжнародних стандартів екологічної сертифікації. Це створюватиме передумови для підвищення ресурсної ефективності підприємств, зниження екологічного навантаження та зміцнення їхніх позицій на європейських ринках.

До пріоритетних інноваційних аспектів державного регулювання розвитку підприємницької діяльності у деревообробній промисловості доцільно віднести: удосконалення інституційно-правового забезпечення функціонування галузі відповідно до європейських стандартів; стимулювання технологічної модернізації та цифрової трансформації виробництва; розвиток механізмів фінансової підтримки інноваційних інвестицій і малого підприємництва; цифровізацію державного управління та систем простежуваності використання деревинних ресурсів; формування деревообробних кластерів і центрів трансферу технологій; підтримку впровадження принципів циркулярної економіки, енергоефективності та екологічної сертифікації продукції; розвиток кадрового потенціалу галузі через сучасні освітні програми та професійну підготовку.

Підвищення ефективності державного регулювання розвитку підприємницької діяльності у деревообробній промисловості потребує переходу до інноваційно орієнтованої моделі галузевої політики, що поєднує сучасні інституційні механізми, цифрові рішення, економічні стимули та екологічні пріоритети. Реалізація такого підходу забезпечить прискорення технологічної модернізації підприємств, зростання рівня переробки деревинної сировини, зміцнення конкурентоспроможності національного виробництва, розвиток регіонального підприємництва та підвищення внеску деревообробної промисловості у повоєнне відновлення й структурну трансформацію економіки України.

Список використаних джерел

1. [Information and analytical support system of enterprise competitiveness management](#) / Lupak R., Kuniyska-Iliash M., Berezivskyi Y., Nakonechna N., Ivanova L., Vasylytsiv T. *Accounting*. 2021. 7 (7), 1785-1798.
2. Безземельна Т. О., Сергєєва Т. І. Організаційно-правовий механізм державного регулювання підприємницької діяльності. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2009. № 2. С. 22-26.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. [Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України](#). *Економіка України*. 2021. Вип. 2. С. 32-51.

Руцишин М. О.

*доктор філософії, молодший науковий співробітник
відділу просторового розвитку,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

Регулювання просторово-структурних змін економіки Карпатського регіону України

Карпатський регіон України має значний природно-ресурсний, людський, виробничий та транскордонний потенціал. Утім, сучасний етап його розвитку відбувається під впливом масштабних викликів, пов'язаних зі поглибленням міжтериторіальних диспропорцій, структурною трансформацією національної економіки, посиленням євроінтеграційних процесів та необхідністю формування нової моделі просторового розвитку. Відповідно, особливої актуальності набуває питання вдосконалення державного регулювання просторово-структурних змін економіки регіону, спрямованого на забезпечення її стійкості, збалансованості та довгострокового розвитку [1, с. 17-23].

Просторово-структурні зміни економіки регіону доцільно розглядати як комплекс взаємопов'язаних трансформацій територіальної організації господарства, галузевої структури економіки, функціонального призначення окремих територій, локалізації продуктивних сил, інвестиційних потоків та економічної спеціалізації громад. Такі зміни є результатом взаємодії ринкових механізмів, регіональної політики, інституційного середовища, демографічних процесів, технологічного

розвитку та економічної інтеграції [2, с. 547-566].

На тепер Карпатський регіон України набув особливого стратегічного значення як територія концентрації релокованих підприємств, розвитку логістичних маршрутів, формування нових виробничих кластерів, нарощення експортного потенціалу та забезпечення функціонування критично важливих секторів економіки. Водночас, посилюються диспропорції між урбанізованими центрами та периферійними територіями, нерівномірність інвестиційної активності, відмінності у розвитку виробничої, транспортної та цифрової інфраструктури. Це все вимагає застосування сучасних інструментів державного регулювання просторового розвитку [3].

Слід вказати на те, що основними тенденціями просторово-структурної трансформації економіки областей Карпатського регіону є зміщення економічної активності до прикордонних територій, зростання ролі транспортно-логістичного комплексу, розширення сектору інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток індустріальних парків та кластерних утворень, активізація малого і середнього підприємництва, модернізація туристично-рекреаційного комплексу. При тому, зберігаються проблеми структурної залежності окремих територій від традиційних галузей, недостатнього рівня інноваційної активності, міграції трудових ресурсів та низької інвестиційної привабливості окремих громад.

За нинішньої ситуації державне регулювання має базуватися на принципах просторової збалансованості, територіальної згуртованості, функціональної спеціалізації, екологічної сталості, цифровізації управління та смарт-спеціалізації регіонального розвитку. При тому, необхідним є перехід від адміністративно-територіального підходу до функціонального управління територіями, що враховує особливості агломерацій, функціональних типів територій, транскордонних зон, гірських громад та територій зі спеціальними умовами розвитку.

Провідним інструментом регулювання просторово-структурних змін має стати стимулювання розвитку регіональних кластерів у сферах машинобудування, деревообробки, харчової промисловості, ІКТ, креативної економіки, туристично-рекреаційної діяльності? біоекономіки. Формування кластерних екосистем сприятиме розвитку виробничої кооперації, інноваційної активності підприємств, поширенню сучасних технологій, підвищенню продуктивності праці та інтеграції регіонального бізнесу у міжнародні ланцюги доданої вартості.

Особливого значення набуває активізація інвестиційної політики шляхом створення сучасної мережі індустріальних парків, технологічних парків, логістичних хабів та інноваційних центрів. Доцільним є впровадження механізмів державного стимулювання інвестицій у розвиток виробничої інфраструктури, модернізацію транспортних коридорів, цифрової інфраструктури, енергетичної безпеки та відновлюваної енергетики. Водночас необхідно забезпечити ширше використання інструментів ДПП, міжнародної технічної допомоги, програм транскордонного співробітництва та фінансових інструментів ЄС.

Суттєву роль у регулюванні просторово-структурних змін відіграє вдосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку. Стратегії розвитку областей, територіальних громад та функціональних територій повинні формуватися на основі комплексного аналізу конкурентних переваг, прогнозування структурних змін економіки, оцінювання ризиків та використання сучасних цифрових інструментів просторового аналізу. Це дозволить забезпечити більш ефективне узгодження державної, регіональної та місцевої політики розвитку. Не менш важливим напрямом є розвиток людського капіталу як основи структурної модернізації економіки. Регулювання повинно охоплювати підтримку професійної освіти, розвиток регіональних центрів інновацій та підприємництва, формування сучасних компетентностей відповідно до потреб нової економіки, стимулювання повернення кваліфікованих трудових ресурсів та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у регіональні ринки праці.

Відтак, ефективне регулювання просторово-структурних змін економіки Карпатського регіону має здійснюватися як комплексна система взаємопов'язаних інституційних, організаційно-економічних, інвестиційних, інноваційних та просторових механізмів. Пріоритетами повинні стати підтримка структурної модернізації економіки, розвиток функціональних типів територій, стимулювання інноваційно-інвестиційної активності та транскордонної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Руцишин М. О. Чинники формування фінансового забезпечення розвитку вітчизняних підприємств на інноваційних засадах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 3. С. 17-23.

2. Пріоритетні напрями та інструменти формування молодіжної політики України в умовах війни й повоєнного відновлення / Васильців Т. Г., Мельник М. І., Лещух І. В., Флейчук М. І., Іляш О. І. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2024. № 6 (59). С. 547-566.

3. Мельник М. І., Лещух І. В., Руцишин М. О. Домінанти реалізації потенціалу агломерацій в умовах трансформації просторового розвитку України. *Академічні візії*. 2026. Вип. 52. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2930>

Сидор В. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Магас Н. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Управління розвитком персоналу в умовах сучасних викликів ринку праці

Сучасне глобальне економічне середовище, трансформація якого посилюється наслідками збройних конфліктів, зумовлює необхідність перегляду традиційних парадигм управління персоналом. Класичні управлінські моделі виявляються недостатньо ефективними в умовах синергетичного впливу цифрової трансформації, демографічних зрушень, конкурентного тиску та дестабілізації національних економік.

Через затяжну війну українські підприємства зіштовхуються з дуже серйозними труднощами: структура робочої сили сильно деформується, люди постійно перебувають у стресі, а ринок праці стає вкрай нестабільним. Недостатня увага значної частини українських компаній до стратегічного розвитку людського потенціалу призводить до дефіциту адаптивних механізмів реагування на кризові виклики. У таких умовах використання застарілих інструментів управління персоналом нівелює організаційну стійкість та зумовлює зниження загальної продуктивності господарюючих суб'єктів, що актуалізує розробку новітніх концепцій управління розвитком персоналу [1].

Нормативно-правове забезпечення розвитку персоналу в Україні ґрунтується на національному законодавстві, зокрема Кодексі законів про працю [2] та Законі України «Про професійний розвиток працівників» [3], а також на міжнародних стандартах. Фундаментальні засади формування політики професійної орієнтації та навчання закріплені в Конвенції МОП № 142 «Про розвиток людських ресурсів» (1975 р.), до ключових принципів якої належать: розробка та впровадження скоординованих програм професійної орієнтації; забезпечення рівної доступності освітніх і кар'єрних можливостей незалежно від демографічних чи соціальних ознак; реалізація партнерського підходу до формування політики розвитку; інтеграція державної економічної стратегії з політикою професійного вдосконалення персоналу [4].

У контексті євроінтеграційних процесів України пріоритетним завданням є також імплементація положень Директиви Ради 2000/78/ЄС щодо забезпечення загальних рамок рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності [5].

Доцільність трансформації систем управління розвитком персоналу вимагає переходу до проактивних стратегій, що охоплюють цифрову перепідготовку кадрів, психологічну підтримку працівників та створення інклюзивного робочого середовища. Інтеграція програм постійного навчання (lifelong learning) та гібридних форматів роботи дозволяє підприємствам не лише адаптуватися до постійних кризових змін, а й мінімізувати ризики кадрового дефіциту [6].

Важливим вектором удосконалення людського потенціалу в сучасних умовах є розвиток системи внутрішніх соціальних гарантій та програм менторства, спрямованих на швидку інтеграцію ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та представників уразливих груп населення до активної трудової діяльності. Відповідність європейським стандартам соціальної відповідальності бізнесу перетворюється на ключовий фактор конкурентоспроможності вітчизняних компаній на міжнародній арені.

Отже, ефективне управління розвитком персоналу в умовах сучасних викликів ринку праці має базуватися на синергії державного регулювання, євроінтеграційних пріоритетів та внутрішніх інноваційних стратегій підприємств. Комплексний підхід до підвищення кваліфікації, збереження ментального здоров'я працівників та гнучкого планування кадрів створює надійний фундамент для повоєнного відновлення економіки та забезпечення сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Лосева Е. С., Дашко І. М. Сучасні тенденції розвитку управління персоналом. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/4976-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-4898-1-10-20241217.pdf>
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 24. Ст. 182.
3. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12.01.2012 р. № 4312-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 245.
4. Конвенція про професійну орієнтацію та професійне навчання у розвитку людських ресурсів (Конвенція МОП № 142) від 23.06.1975 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_135
5. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. L 303. 2.12.2000. С. 16–22.
6. Гуменюк А. В. Формування стратегії управління персоналом підприємства. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6 (34). С. 383–392.

Чабанюк О. М.

кандидат економічних наук, доцент,

Львівський торговельно-економічний університет;

с.н.с. лабораторії товарознавчих та економічних досліджень,

Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

Обліково-правове забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування

Трансформаційні процеси в економіці України, викликані глобалізаційними викликами, військово-політичною нестабільністю та євроінтеграційними прагненнями, зумовлюють необхідність формування стійкого та адаптивного бізнес-середовища. Важливою складовою цього процесу є розвиток малого та середнього підприємництва (МСП), яке виконує не лише економічну, а й глибоку соціальну функцію, забезпечуючи самозайнятість населення, створення нових робочих місць та підтримання локальних бюджетів. Головним інструментом державної підтримки та стимулювання розвитку МСП в Україні традиційно виступає спрощена система оподаткування, обліку та звітності (ССО).

Ефективність та життєздатність спрощеної системи безпосередньо залежать від якості її обліково-правового забезпечення. Ця категорія є комплексним інститутом, що поєднує норми податкового, господарського та цивільного права із методологічними засадами бухгалтерського обліку й фінансової звітності. Актуальність теми дослідження зумовлена наявністю системних суперечностей між прагненням держави мінімізувати адміністративний тиск на малий бізнес та необхідністю забезпечення належного рівня фіскальної прозорості, запобігання використанню спрощеної системи для ухилення від сплати податків великим капіталом.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз сучасного стану обліково-правового забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування в Україні, виявлення ключових деструктивних чинників та обґрунтування перспективних напрямів його реформування в умовах цифрової трансформації економіки. [1, 2]. Тому вивчення особливості ведення власного обліку аутсорсингової компанії є актуальним

Правовий фундамент спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності закладений у Податковому кодексі України (ПКУ), зокрема у Главі 1 Розділу XIV. Законодавство чітко розмежовує суб'єктів

господарювання (як фізичних, так і юридичних осіб), які мають право застосовувати єдиний податок, на чотири основні групи. Основними критеріями диференціації виступають: граничний обсяг доходу за календарний рік, кількість найманих працівників та дозволені види економічної діяльності.

Протягом останніх років правове забезпечення спрощеної системи зазнало суттєвих трансформацій. Державна податкова політика коливається між двома векторами: лібералізацією для легітимного малого бізнесу та посиленням контролю за великими суб'єктами, які використовують інструменти ССО для штучного роздроблення бізнесу з метою мінімізації податкових зобов'язань із податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиного соціального внеску (ЄСВ) та податку на прибуток корпорацій.

Особливу правову проблему становить нестабільність податкового законодавства. Часті зміни лімітів доходів, податкових ставок, а також правил застосування ССО створюють правову невизначеність, що негативно впливає на інвестиційну привабливість малого бізнесу та ускладнює довгострокове планування його діяльності [3-4].

Облікова компонента функціонування спрощеної системи спрямована на максимальне спрощення процедур реєстрації господарських операцій порівняно із загальною системою оподаткування. Відповідно до чинних нормативних актів, облікові обов'язки диференціюються залежно від обраної групи платника єдиного податку та наявності статусу платника податку на додану вартість (ПДВ).

Фізичні особи-підприємці (ФОП) 1-ї, 2-ї та 3-ї груп (неплатники ПДВ) ведуть облік у спрощеній формі шляхом помісячного відображення отриманих доходів. Це дозволяє уникнути потреби ведення повноцінного подвійного запису та складання складних регістрів бухгалтерського обліку [5-6]. Натомість, ФОП 3-ї групи, які зареєстровані як платники ПДВ, зобов'язані вести облік як доходів, так і витрат, що суттєво наближує їхній облік до стандартів загальної системи:

Група ССО	Облікові вимоги	Податкова звітність	Особливості ПДВ
1 група	Облік лише доходів у довільній формі (помісячно)	Декларація платника єдиного податку (річна)	Без права реєстрації платником ПДВ

2 група	Облік лише доходів у довільній формі (помісячно)	Декларація платника єдиного податку (річна)	Без права реєстрації платником ПДВ
3 група (неплатники)	Облік лише доходів (помісячно)	Декларація платника єдиного податку (квартальна)	Включено у ставку єдиного податку (5%)
3 група (платники)	Облік доходів та витрат за встановленою формою	Декларація (квартальна) + Декларація з ПДВ (місячна)	Окрема реєстрація, ставка ЄП – 3%

Для юридичних осіб, які обрали спрощену систему оподаткування (3 група), законодавство передбачає обов'язок ведення бухгалтерського обліку, проте у спрощеному форматі. Вони мають право використовувати Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність». Це дозволяє їм подавати до контролюючих органів та органів статистики скорочену звітність у складі Балансу та Звіту про фінансові результати. Такий підхід знижує операційні витрати підприємства на утримання бухгалтерської служби.

Проте, ключовим показником для розрахунку податкових зобов'язань залишається грошовий дохід. Формула визначення об'єкта оподаткування базується на касовому методі, де обсяг оподатковуваного доходу (D_{total}) розраховується як сума коштів, отриманих на поточний рахунок та в касу підприємства:

$$D_{total} = \sum R_{cash} + \sum R_{bank} + \sum Non_monetary$$

де R_{cash} – готівкові надходження, R_{bank} – безготівкові надходження на банківські рахунки, $Non_monetary$ – вартість безоплатно отриманих товарів, робіт чи послуг, а також суми кредиторської заборгованості, за якою минув строк позовної давності.

Обліково-правове забезпечення спрощеної системи оподаткування в Україні перебуває у стані перманентної трансформації. Досягнення балансу між фіскальною прозорістю та збереженням стимулюючого характеру ССО є головним завданням для законодавця на сучасному етапі. На основі проведеного аналізу сформульовано такі стратегічні напрями вдосконалення системи:

По-перше, необхідна поступова адаптація критеріїв ССО до європейських стандартів, зокрема Директиви ЄС про спільну систему податку на додану вартість та досвіду країн Центральної Європи щодо оподаткування мікробізнесу. Це передбачає перегляд лімітів та впровадження прогресивних ставок податку залежно від реальної рентабельності видів діяльності.

По-друге, доцільним є впровадження концепції «Smart-обліку» для самозайнятих осіб (1 та 2 групи). За цієї моделі розрахунок податкових зобов'язань має здійснюватися автоматично на основі даних банківських виписок про рух коштів та інформації з ПРРО, без необхідності самостійного складання та подання декларацій платниками.

По-третє, правове поле потребує чіткого розмежування між легітимним малим бізнесом та схемами мінімізації податків великих корпорацій через запровадження чітких економічних критеріїв залежності ФОП від одного контрагента (запобігання прихованому працевлаштуванню).

Список використаних джерел

1. Лобода Н. О., Чабанюк О. М. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 224 с.
2. Лобода Н., Чабанюк О., Кольба Р. Діджиталізація як функція облікової діяльності: коронакриза як контекст. 2021. URL : <https://conf.ztu.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/01/337.pdf> 2021
3. Мединська Т. В., Чабанюк О. М. Спеціальні податкові режими: загальні положення, облік і звітність. Київ : Алерта. 2017.
4. Мединська Т. В., Чабанюк О. М. Єдиний податок: оподаткування, облік і звітність. Київ : Алерта, 2012. 188 с.
5. Чабанюк О. М., Мединська Т. В. Спрощена система оподаткування: загальні положення, облік і звітність : навч.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2013. 208 с.
6. Panchenko Vladimir, Dombrovska Svitlana, Samchyk Maksym, Mykhailiyk Nataliia, Chabaniuk Odarka Modern Management Technologies in the System of Ensuring the Security in the Context of Socio-Economic Development and the Digital Economy. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. Vol. 22. No. 3. March 2022. URL : http://ijcsns.org/07_book/html/202203/202203027.html

Чабанюк О. М.

кандидат економічних наук, доцент,

Львівський торговельно-економічний університет;

с.н.с. лабораторії товарознавчих та економічних досліджень,

Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

Рекреаційні господарства: обліковий аспект

Рекреаційна сфера є важливою складовою економіки країни, оскільки забезпечує відновлення фізичних і психологічних ресурсів населення, сприяє розвитку туризму, підвищенню рівня зайнятості та наповненню місцевих бюджетів. В Україні рекреаційні господарства представлені санаторно-курортними закладами, базами відпочинку, еколого-рекреаційними комплексами, агросадибами, туристичними центрами, природними парками та іншими суб'єктами господарювання, діяльність яких спрямована на надання рекреаційних послуг.

Ефективне функціонування таких підприємств значною мірою залежить від якісної системи бухгалтерського обліку, яка забезпечує формування достовірної інформації про фінансовий стан, результати діяльності та ефективність використання ресурсів [1, 2]. Саме бухгалтерський облік виступає інформаційною основою для прийняття управлінських рішень, складання фінансової звітності та здійснення внутрішнього контролю.

Особливістю рекреаційних господарств є поєднання різних видів діяльності. Більшість підприємств одночасно надають послуги проживання, харчування, лікування, організації дозвілля, спортивних заходів, екскурсійного обслуговування, а також можуть здійснювати сільськогосподарське виробництво або експлуатацію природних ресурсів. Така багатогалузевість ускладнює організацію бухгалтерського обліку та вимагає детального розмежування доходів і витрат за видами діяльності.

Важливим елементом облікової системи є формування облікової політики підприємства. Вона визначає методи оцінки активів, порядок визнання доходів і витрат, систему калькулювання собівартості послуг, організацію документообігу та проведення інвентаризації. Для рекреаційних господарств особливого значення набуває визначення центрів відповідальності, що дозволяє здійснювати контроль за ефективністю окремих структурних підрозділів.

Основними активами рекреаційних господарств є будівлі, споруди, земельні ділянки, лікувальне обладнання, транспортні засоби, меблі, інженерні комунікації та об'єкти благоустрою територій. Значну частину вартості підприємства формують саме необоротні активи, тому їх правильне документування, оцінка та нарахування амортизації мають суттєве значення для достовірності фінансової звітності.

Особливу увагу необхідно приділяти обліку витрат на ремонт, модернізацію та реконструкцію об'єктів рекреаційної інфраструктури. У процесі експлуатації санаторіїв, готелів чи баз відпочинку регулярно виникає потреба у проведенні поточних та капітальних ремонтів [3, 4]. Поточні ремонти включаються до складу витрат звітного періоду, тоді як витрати на модернізацію або реконструкцію, які збільшують майбутні економічні вигоди від використання активу, підлягають капіталізації.

Важливою складовою діяльності рекреаційних підприємств є використання природних ресурсів. Якщо підприємство здійснює діяльність на території природних парків або використовує лікувальні мінеральні води, лікувальні грязі чи інші природні ресурси, виникає необхідність організації окремого аналітичного обліку таких ресурсів та витрат, пов'язаних з їх використанням.

Для аграрно-рекреаційних господарств актуальним є облік біологічних активів. До них можуть належати багаторічні насадження, декоративні рослини, тварини, що використовуються у туристичних або лікувально-оздоровчих цілях. Правильне відображення їх вартості забезпечує реальну оцінку майнового стану підприємства та дозволяє визначати економічну ефективність використання природних ресурсів.

Особливості діяльності рекреаційних підприємств обумовлюють специфіку формування собівартості послуг. До її складу включаються витрати на оплату праці персоналу, продукти харчування, медикаменти, комунальні послуги, амортизацію, утримання територій, транспортне забезпечення, рекламу, культурно-масові заходи та інші витрати. Значна частина таких витрат є постійною, тому сезонність діяльності істотно впливає на рівень собівартості та фінансовий результат.

У практиці бухгалтерського обліку доцільно застосовувати систему калькулювання за центрами витрат. Це дозволяє окремо визначати собівартість проживання, лікувальних процедур, харчування, спортивних послуг, екскурсійного обслуговування та інших напрямів діяльності [5, 6].

Такий підхід підвищує точність управлінських розрахунків і сприяє оптимізації витрат.

Доходи рекреаційних підприємств формуються переважно від реалізації послуг. Однак вони можуть отримувати й інші доходи: від оренди приміщень, реалізації продукції власного виробництва, продажу супутніх товарів, організації конференцій, фестивалів або культурно-масових заходів. Це потребує організації детального аналітичного обліку за видами доходів та напрямками діяльності.

Важливе значення має організація управлінського обліку. Саме він забезпечує керівництво інформацією щодо прибутковості окремих послуг, рівня завантаження номерного фонду, ефективності використання персоналу, матеріальних ресурсів та рекреаційної інфраструктури. Використання сучасних інформаційних систем автоматизації обліку значно скорочує трудомісткість обробки первинних документів та підвищує оперативність отримання управлінської інформації.

Цифровізація економіки сприяє впровадженню автоматизованих систем бронювання, електронного документообігу, CRM-систем, програм бухгалтерського обліку та аналітичних платформ [7]. Їх інтеграція забезпечує оперативний контроль за фінансовими потоками, залишками матеріальних ресурсів, використанням номерного фонду та формуванням фінансової звітності.

Одним із перспективних напрямів розвитку бухгалтерського обліку у рекреаційних господарствах є інтеграція фінансового, управлінського та екологічного обліку. Все більше підприємств приділяють увагу питанням енергоефективності, використання альтернативних джерел енергії, скорочення споживання водних ресурсів та мінімізації негативного впливу на довкілля. Це потребує формування системи екологічного обліку витрат і відповідних показників нефінансової звітності.

Особливого значення набуває внутрішній контроль. Він спрямований на забезпечення збереження майна, запобігання фінансовим порушенням, контроль правильності оформлення господарських операцій та оцінку ефективності використання ресурсів. Регулярне проведення інвентаризації матеріальних цінностей, основних засобів, запасів і грошових коштів є необхідною умовою достовірності бухгалтерського обліку.

В умовах воєнного стану українські рекреаційні господарства функціонують у складних економічних умовах. Частина підприємств тимчасово припинила діяльність або зазнала пошкоджень, що потребує

правильного документального оформлення втрат, обліку знецінення активів, відображення гуманітарної допомоги та державної підтримки. Водночас розвиток внутрішнього туризму створює нові можливості для відновлення діяльності рекреаційної сфери.

Таким чином, бухгалтерський облік у рекреаційних господарствах має комплексний характер і повинен враховувати специфіку поєднання туристичної, оздоровчої, природоохоронної та господарської діяльності. Ефективна система обліку сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, забезпечує прозорість фінансової інформації, покращує управління ресурсами та створює передумови для сталого розвитку рекреаційної галузі.

Отже, сучасні рекреаційні господарства функціонують в умовах високої конкуренції, сезонності та постійних змін економічного середовища. За таких умов бухгалтерський облік виступає одним із ключових інструментів управління діяльністю підприємства. Його ефективна організація забезпечує достовірне відображення господарських операцій, формування об'єктивної фінансової звітності, контроль за використанням ресурсів та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Перспективними напрямками удосконалення обліку рекреаційних господарств є автоматизація облікових процесів, розвиток управлінського й екологічного обліку, удосконалення методики калькулювання собівартості рекреаційних послуг, застосування сучасних інформаційних технологій та інтеграція фінансової й нефінансової звітності. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємств рекреаційної сфери та їх сталому розвитку.

Список використаних джерел

1. Куцик П., Чабанюк О. Організація обліку в санаторно-курортних установах: управлінський аспект. *Вісник THEU*. 2011. С. 150.
2. Кузьмінська К. І. Основні підходи до організації обліку витрат, доходів та фінансових результатів підприємств торговельно-розважального комплексу. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2020. № 2. С. 75-80.
3. Лобода Н. О., Чабанюк О. М. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 224 с.

4. Чабанюк О. М. Особливості організації обліку в апарт-готелі. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»* / ред. кол. : гол. ред. д.і.н., проф. Нестуля О. О. Полтава : ПУЕТ, 2010. Вип. 5 (44). Ч. 2. С. 213-215.

5. Чабанюк О. М., Мелешко О. А. Економічна сутність, умови визнання та класифікація витрат, доходів і фінансових результатів основної діяльності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.4. С. 301-307. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2012_22

6. Чабанюк О. М. Деякі особливості вивчення об'єктів та суб'єктів внутрішнього контролю у санаторно-курортних організаціях. *Економіка України в євроінтеграційних процесах* : наук. зб. / за ред. С. М. Панчишина. Львів : Вид-во «Інтереко», ЛНУ, 2004. С. 618-621.

7. Panchenko Vladimir, Dombrovska Svitlana, Samchyk Maksym, Mykhailyk Nataliia, Chabaniuk Odarka Modern Management Technologies in the System of Ensuring the Security in the Context of Socio-Economic Development and the Digital Economy. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. Vol. 22. No. 3. March 2022. URL : http://ijcsns.org/07_book/html/202203/202203027.html

Щупаківський Р. В.

*доктор юридичних наук, докторант,
Львівський торговельно-економічний університет*

Пріоритети та інституціональне забезпечення інноваційного шляху розвитку сектора інформаційно-комунікаційних технологій

Державна політика у сфері цифрової трансформації економіки та активізації потенціалу інформаційно-комунікаційного сектора має ґрунтуватися на системному, стратегічно скоординованому й комплексному підході, який забезпечує взаємоузгоджений розвиток цифрових та інноваційних процесів. Її результативність визначається спроможністю держави синхронізувати стратегічні орієнтири цифрової модернізації національної економіки із пріоритетами розвитку ІКТ-сектора як ключового джерела інновацій, технологічних рішень і структурної трансформації господарської системи. У цьому контексті до стратегічних напрямів цифрової трансформації віднесено розвиток сучасної цифрової інфраструктури та забезпечення технологічної стійкості, цифрове

оновлення системи державного управління й публічних сервісів, цифровізацію базових секторів економіки, зміцнення кібербезпеки та цифрового суверенітету, формування цифрових компетентностей населення і бізнесу, а також поглиблення інтеграції України до європейського та світового цифрового простору. Водночас реалізація потенціалу ІКТ-сектора передбачає стимулювання інноваційної активності підприємств галузі, розширення їх експортних можливостей, розвиток високотехнологічних цифрових екосистем, підтримку напрямів defense-tech та кібербезпеки, а також посилення ролі ІКТ як каталізатора інноваційної модернізації національної економіки. Встановлено, що ключовим завданням державної політики є формування узгодженої системи стратегічних пріоритетів, орієнтованої на забезпечення критичної інфраструктури інноваційними цифровими рішеннями, розвиток державних цифрових платформ, широке впровадження цифрових та інноваційних технологій у виробничій, енергетичній, логістичній і оборонно-промисловій сферах, створення сучасної архітектури цифрової безпеки, розвиток кадрового потенціалу цифрової економіки та активізацію міжнародної цифрової співпраці з метою залучення інвестицій, передових технологій і доступу до глобальних інноваційних ринків. Узгодження зазначених стратегічних орієнтирів створює основу для формування інтегрованої моделі цифрового й інноваційного розвитку держави, здатної забезпечити довгострокову технологічну модернізацію, економічну стійкість та підвищення рівня національної конкурентоспроможності.

Концептуальні засади цифрової трансформації економіки та реалізації потенціалу ІКТ-сектора повинні спиратися на взаємопов'язану систему прикладних складових, які формують організаційно-економічний, інституційний та технологічний механізм інноваційної модернізації держави. До таких складових віднесено стратегічну цифровізацію галузей економіки, розвиток ІКТ-сектора як генератора технологічних та інноваційних змін, цифрову трансформацію державного управління й системи публічних послуг, розбудову системи цифрової безпеки і технологічної стійкості, розвиток людського капіталу та цифрових компетентностей, модернізацію цифрової інфраструктури й забезпечення широкого доступу до цифрових технологій, міжнародну цифрову інтеграцію, розвиток технологічного партнерства, а також удосконалення механізмів інституційної координації та стимулювання цифрових

інновацій. Сукупність визначених елементів формує цілісну концептуальну основу державної політики цифрового розвитку, що забезпечує не лише технологічне оновлення економіки, а й створює передумови для підтримки функціонування критичної інфраструктури, зміцнення обороноздатності, активізації інноваційної діяльності, скорочення технологічної залежності від зовнішніх ринків та формування сучасної моделі інноваційного високотехнологічного зростання. В умовах повномасштабної війни та післявоєнної реконструкції саме системна взаємоузгодженість, адаптивність і керованість зазначених складових визначатимуть спроможність України забезпечити стійкий розвиток цифрової економіки, підвищити ефективність державного управління, зберегти людський капітал та інтегруватися до глобальних інноваційно-технологічних екосистем.

Інституційне забезпечення цифрової трансформації економіки виступає визначальним чинником формування конкурентоспроможної, інноваційно орієнтованої та технологічно модернізованої економічної системи України, оскільки саме від якості інституційного середовища залежить ефективність реалізації цифрових реформ, інноваційних перетворень та структурної модернізації національного господарства. Встановлено, що основу інституційного забезпечення цифровізації становлять нормативно-правове середовище, організаційно-управлінська архітектура, цифрова й інноваційно-технологічна інфраструктура, інститути забезпечення безпеки та технологічної стійкості, цифрові платформи комунікації й взаємодії, ресурсний потенціал (фінансовий, інвестиційний, кадровий) та євроінтеграційна складова, яка сприяє адаптації національної цифрової політики до сучасних міжнародних стандартів.

Аргументовано, що подальше зміцнення інституційного базису цифровізації та підвищення конкурентоспроможності економіки України потребує реалізації комплексної системи взаємодоповнюючих інструментів державної політики, спрямованих на модернізацію всіх ключових складових інституційного середовища. До таких інструментів віднесено удосконалення нормативно-правового регулювання цифрової економіки відповідно до європейських вимог, формування інтегрованої системи стратегічного управління цифровими й інноваційними трансформаціями, розвиток сучасної цифрової та інноваційно-технологічної інфраструктури на основі технологій Індустрії 4.0, хмарних

сервісів, дата-центрів і цифрових екосистем, посилення інституцій кібербезпеки та цифрової стійкості, створення інтегрованих цифрових платформ співпраці держави, бізнесу, науки, освіти та громадянського суспільства, запровадження ефективних механізмів фінансово-інвестиційної підтримки цифрових інновацій, наукових досліджень і розробок, модернізацію системи підготовки кадрів, розвиток цифрових компетентностей і людського капіталу, а також активізацію інтеграції України до європейського цифрового, інноваційного та науково-технологічного простору. Комплексна реалізація зазначених інструментів створює передумови для формування стійкого, адаптивного та інноваційно орієнтованого інституційного середовища, здатного забезпечити довгострокову цифрову модернізацію, прискорення інноваційних процесів і зміцнення міжнародної конкурентоспроможності економіки України.

Наявний потенціал інформаційно-комунікаційного сектора у забезпеченні технологічної конкурентоспроможності економіки України використовується не повною мірою. Незважаючи на високий рівень адаптивності, значну експортну орієнтацію та вагомий інноваційний потенціал галузі, її подальший розвиток стримується негативним впливом воєнних ризиків, скороченням людського капіталу, загостренням міжнародної конкуренції на ринку цифрових технологій, зниженням інвестиційної активності, територіальною нерівномірністю розвитку цифрової інфраструктури та обмеженим внутрішнім попитом на високотехнологічні продукти й цифрові інновації. Це обумовлює необхідність реалізації цілеспрямованої державної політики, орієнтованої на структурне оновлення та інноваційне зміцнення ІКТ-сектора. Доведено, що така політика має базуватися на комплексному організаційно-економічному механізмі, який визначає стратегічну мету, функції, принципи, суб'єктів, об'єкти, інструменти та ресурсне забезпечення державного впливу, забезпечуючи цілісність управління процесами розвитку, цифрової трансформації та інноваційного оновлення ІКТ-сфери, а також узгодження інтересів держави, бізнесу, науки, освітнього середовища та міжнародних партнерів.

Реалізація організаційно-економічного механізму має бути спрямована на досягнення стратегічної мети, яка полягає у забезпеченні сталого, конкурентоспроможного, інноваційного та безпечного розвитку ІКТ-сектора як базового чинника цифрової трансформації, технологічної модернізації та зміцнення економічної безпеки держави. Досягнення цієї

мети потребує комплексного вирішення взаємопов'язаних завдань, серед яких формування сприятливого інституційного середовища функціонування ІКТ-сектора, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності, розвиток цифрової інфраструктури, підтримка високотехнологічного підприємництва та стартап-екосистем, збереження й розвиток людського капіталу, посилення кібербезпеки та розширення інтеграції України до міжнародного цифрового й інноваційного простору.

Список використаних джерел

1. Куцик П., Бойко Р., Васильців Т., Корягін М., Процикевич А., Артеменко А. Стан інвестиційного середовища регіону та напрями регіональної політики його покращення. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2025. № 2 (61). С. 374-390.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Наконечна Н. В. Стан і тенденції розвитку ринку електронних платежів в Україні: висновки для його державного регулювання. *Академічні візії*. 2025. Вип. 41. URL : <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1799>
3. Васильців Т., Лупак Р., Микитин О. Методико-прикладні аспекти управління ресурсним забезпеченням в системі економічної безпеки промислових підприємств. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. № 338 (1). С. 64-68.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Задорожна М. І.

*кандидат наук з державного управління, доцент кафедри права,
Львівський інститут ПраТ «ВНЗ «МАУП»*

Штучний інтелект і вплив на суспільну правосвідомість

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) та їх інтеграція в різні сфери людської життєдіяльності актуалізують необхідність переосмислення фундаментальних правових категорій. Традиційно право регулює відносини між людьми, проте поява автономних систем, здатних приймати юридично значущі рішення (від автоматизованого правосуддя до генерації нормативно-подібного контенту), трансформує сприйняття права суспільством. Суспільна правосвідомість як сукупність поглядів, ідей, оцінок та почуттів людей щодо права та правових явищ опиняється під потужним впливом цифровізації.

Дослідження цього впливу є важливим практичним та науковим завданням, оскільки від рівня адаптації правосвідомості до технологічних реалій залежить легітимність майбутніх правових інститутів та стабільність правопорядку в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання ШІ та трансформації правової системи в епоху цифрових технологій активно розробляються як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Філософські та теоретико-правові засади розвитку правосвідомості в інформаційному суспільстві досліджували такі науковці, як О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, С. П. Погребняк. Проблематику правосуб'єктності штучного інтелекту та викликів «електронної особи» аналізували Ю. Є. Барабаш, О. О. Радютін, а також західні дослідники, зокрема Л. Суллум та Н. Бостром [1; 2]. Водночас більшість наявних публікацій фокусуються на суто догматичних аспектах права (цивільна відповідальність за шкоду від ШІ, авторське право на ШІ-контент),

залишаючи поза увагою глибинні зрушення у правовому мисленні соціуму, компонентів правосвідомості в умовах, коли людина делегує функцію справедливості алгоритму. Цій маловивченій проблемі й присвячена означена доповідь.

Формулювання цілей дослідження. Метою цієї роботи є теоретичне моделювання каналів впливу технологій штучного інтелекту на суспільну правосвідомість, виявлення ключових ризиків деформації правосвідомості (таких як правовий нігілізм чи алгоритмічний фаталізм) та визначення шляхів формування раціональної правової культури в нових технологічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив штучного інтелекту на суспільну правосвідомість має амбівалентний (двоїстий) характер і проявляється через три ключові рівні: ідеологічний, психологічний та поведінковий.

На правоідеологічному рівні поширення ШІ ставить під сумнів класичну антропоцентричну модель права. Коли суспільство бачить, що нейромережі здатні готувати проекти законів або аналізувати судову практику швидше за людину, змінюється уявлення про джерела права та справедливості. Виникає ризик так званого «цифрового чи алгоритмічного фаталізму», коли громадяни починають сприймати рішення алгоритму як апріорі безпомилкові та безсторонні, відмовляючись від критичного аналізу правомірності дій влади [3, с. 45]

На правопсихологічному рівні головним чинником є криза довіри. Якщо правозастосовна діяльність стає непрозорою (проблема «чорної скриньки» ШІ, коли неможливо відстежити логіку прийняття рішення алгоритмом), у громадян формується відчуття відчуження від права. Це живить правовий нігілізм заперечення цінності права як регулятора, оскільки воно стає незрозумілим для пересічної людини. Люди схильні довіряти рішенням судді-людини, емоційну інтелектуальність якої вони розуміють, більше, ніж математичній матриці, навіть якщо остання має менший відсоток статистичних помилок [4, с. 112].

На поведінковому рівні автоматизація правових процесів (наприклад, автоматична фіксація правопорушень та генерація штрафів) виховує суто механічне виконання приписів через страх перед алгоритмом, що невідворотний, а не через внутрішнє переконання у цінності норми. Це знижує рівень правової культури, перетворюючи усвідомлену правову поведінку на автоматизовану реакцію на цифрові стимули. Для мінімізації

цих деформацій суспільна правосвідомість має адаптуватися через концепцію «цифрової правової грамотності». Громадяни повинні розуміти межі застосування ШІ в юриспруденції: ШІ може бути ефективним асистентом (інструментом оптимізації), але кінцева правова оцінка та відповідальність мають залишатися за людиною. Тільки дотримання принципу людиноцентричності, закріпленого, зокрема, в Акті ЄС про штучний інтелект (EU AI Act), дозволить зберегти гуманістичний базис правосвідомості [5].

Перспективи подальших розробок. Майбутні дослідження у цьому напрямку мають базуватися на проведенні емпіричних соціолого-правових опитувань серед різних верств населення (зокрема правників, студентів та громадян без юридичної освіти). Це дозволить зафіксувати реальну динаміку змін у сприйнятті ШІ-інструментів та розробити прикладні рекомендації для оновлення освітніх програм із правознавства з урахуванням викликів цифрової епохи.

Список використаних джерел

1. Оніщенко Н. М. Правосвідомість і правова культура в умовах глобалізаційних та цифровізаційних викликів. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 12–18.
2. Bostrom N. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford : Oxford University Press, 2014. 352 p.
3. Радютін О. О. Проблеми трансформації правової системи в епоху штучного інтелекту. *Право та інновації*. 2023. № 2 (42). С. 41–48.
4. Суллум Л. Алгоритмічне правосуддя та людський фактор: криза довіри. *Філософія права і загальна теорія права*. 2024. № 1. С. 105–116.
5. European Parliament legislative resolution of 13 March 2024 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act). URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.html (дата звернення: 15.05.2026 р.).

Качан О. Є.

*кандидат економічних наук, докторант,
Львівський торговельно-економічний університет*

Виклики реалізації державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі в умовах цифрової трансформації

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Цифрова трансформація економіки суттєво змінює систему внутрішньої торгівлі та формує нові моделі взаємодії між державою, бізнесом і споживачами. Зокрема, активне поширення цифрових платформ, електронної комерції, технологій штучного інтелекту та інших інформаційно-технологічних розробок зумовлює необхідність переосмислення підходів до реалізації державної політики модернізації внутрішньої торгівлі.

Примітно, що в Україні важливість прискорення цифровізації державного управління системою внутрішньої торгівлі обумовлена впливом воєнних викликів, необхідністю інтеграції до європейського економічного простору та підвищення рівня технологічності вітчизняного виробництва на тлі високого рівня імпортозалежності внутрішнього ринку.

Попри реалізацію окремих державних програм цифрового розвитку, сучасна система внутрішньої торгівлі в Україні характеризується фрагментарністю цифрових рішень, недостатнім рівнем інтеграції інформаційних систем, нерівномірністю цифровізації суб'єктів господарювання та іншими викликами. Відповідно знижується ефективність реалізації державної політики модернізації та обмежуються можливості використання інноваційних цифрових технологій в управлінні розвитком торговельної сфери.

За таких умов актуалізується необхідність ідентифікації викликів реалізації державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі в умовах цифрової трансформації, що перешкоджають підвищенню її адаптивності до сучасних інноваційно-технологічних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика модернізації системи внутрішньої торгівлі та удосконалення механізмів державної політики її забезпечення є предметом багатьох наукових досліджень. Зокрема, П. Куцик та ін. здійснили комплексний аналіз зарубіжного досвіду модернізації системи внутрішньої торгівлі та визначили імперативи його

адаптації до українських реалій [1, с. 384–401]. Значний внесок у розвиток цього напрямку зроблено Т. Васильцівим та ін., які визначили пріоритети державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішнього ринку з акцентом на посилення регуляторних механізмів підтримки внутрішньої торгівлі [2, с. 10–19]. Окремі аспекти розвитку внутрішнього ринку в умовах імпортонасичення та необхідності цифровізації вітчизняних об'єктів торгівлі висвітлено у праці Р. Лупака [3, с. 136–142].

Примітно, що суттєвого розвитку набувають дослідження цифрової трансформації економіки та її впливу на формування сучасної державної політики. Зокрема, у праці [4, с. 56–63] автори обґрунтовують стратегічні напрями реалізації потенціалу ІТ-сектору як важливої передумови цифрової модернізації національної економіки. О. Дмитрук та ін. доведено взаємозв'язок між фінансово-економічною безпекою держави та розвитком пріоритетних секторів економіки, що формує підґрунтя для цифрової трансформації економічних систем [5, с. 301–316].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомий науковий доробок у сфері державної політики розвитку внутрішньої торгівлі та цифрової трансформації економіки, комплексний аналіз викликів реалізації державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі залишається недостатньо опрацьованим. Зокрема, належної уваги не приділено систематизації сучасних викликів цифрової модернізації внутрішньої торгівлі та визначенню взаємозв'язку між їхніми наслідками для споживчого ринку і пріоритетними напрямами державної політики.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасних викликів реалізації державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі в умовах цифрової трансформації, результати якого слугують підґрунтям для обґрунтування напрямів підвищення ефективності державного регулювання торговельної діяльності із застосуванням сучасних цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах цифрової трансформації ефективність реалізації державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі значною мірою визначається здатністю держави своєчасно реагувати на численні виклики технологічного, інституційного, інформаційного, кадрового та безпекового характеру. Їх систематизацію та визначення ключових наслідків для

функціонування внутрішньої торгівлі й пріоритетних напрямів державної політики наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Ключові виклики реалізації державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі в умовах цифрової трансформації

Виклики	Наслідки для системи внутрішньої торгівлі	Пріоритетні напрями державної політики
Технологічний – <i>нерівномірність цифровізації суб'єктів торговельної діяльності</i>	- посилення диспропорцій між великими торговельними мережами та МСП; - обмежене впровадження CRM-, ERP- та POS-систем; - уповільнення розвитку електронної торгівлі	• фінансова підтримка цифрової модернізації підприємств торгівлі; • стимулювання впровадження цифрових систем управління продажами та товаропотоками; • розвиток цифрової інфраструктури споживчого ринку
Інформаційний – <i>недостатня інтеграція цифрових платформ і державних сервісів</i>	- фрагментарність інформації про кон'юнктуру ринку; - ускладнення моніторингу товарних потоків і торговельної діяльності; - зростання трансакційних витрат суб'єктів ринку	• створення інтегрованих цифрових платформ внутрішньої торгівлі; • цифровізація обміну даними між державою та бізнесом; • розвиток електронних сервісів підтримки торговельної діяльності
Інноваційно-технологічний – <i>обмежене використання AI-технологій</i>	- низька точність прогнозування споживчого попиту; - недостатня автоматизація управління запасами та логістикою; - обмежене використання Big Data у торговельній аналітиці	• стимулювання використання AI-технологій у торгівлі; • підтримка систем інтелектуального прогнозування попиту; • розвиток цифрових рішень для управління ланцюгами постачання
Інституційний – <i>недосконалість нормативно-правового забезпечення цифрової трансформації</i>	- уповільнення розвитку електронної комерції та маркетплейсів; - нерівномірні умови конкуренції між онлайн- та офлайн-торгівлею; - стримування інвестицій у цифрові формати торгівлі;	• гармонізація законодавства з цифровими стандартами ЄС; • удосконалення регулювання електронної комерції; • розвиток механізмів підтримки цифрових бізнес-моделей;
Кадровий – <i>дефіцит цифрових компетентностей</i>	- нестача фахівців з цифрового маркетингу та електронної комерції; - низький рівень цифровізації управління продажами; - повільне поширення інноваційних торговельних практик	• розвиток програм цифрової підготовки кадрів; • підтримка навчання у сфері e-commerce та торговельної аналітики; • формування цифрових компетентностей персоналу

Безпековий – зростання кіберризиків цифрової економіки	- ризики витоку комерційної інформації та персональних даних споживачів; - загрози безперервності електронної торгівлі	• розвиток систем кіберзахисту торговельної інфраструктури; • посилення захисту електронних платежів; • формування механізмів цифрової довіри на споживчому ринку
--	---	---

Реалізація державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі у сучасних умовах стримується сукупністю взаємопов'язаних викликів, комплексний характер яких зумовлює необхідність переходу від фрагментарних регуляторних рішень до формування цілісної політики цифрової трансформації внутрішньої торгівлі. Так, вагоме значення мають технологічні та інформаційні виклики, оскільки визначають рівень цифрової зрілості суб'єктів торговельної діяльності та ефективність функціонування інформаційного середовища споживчого ринку. Все більше нерівномірність цифровізації підприємств торгівлі обмежує розвиток електронної та омніканальної торгівлі, тоді як недостатня інтеграція цифрових платформ ускладнює моніторинг товарних потоків, знижує прозорість ринку та підвищує трансакційні витрати.

Не менш важливим є інноваційно-технологічний аспект, пов'язаний із недостатнім використанням технологій штучного інтелекту та аналітики великих даних. Відповідно обмежуються можливості прогнозування споживчого попиту, оптимізації товарних запасів, управління логістичними процесами та підвищення ефективності прийняття управлінських рішень як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і в системі державного регулювання.

Водночас ефективність цифрової модернізації значною мірою залежить від якості інституційного забезпечення та розвитку людського капіталу. Недосконалість нормативно-правової бази стримує поширення сучасних цифрових бізнес-моделей, тоді як дефіцит цифрових компетентностей ускладнює впровадження інноваційних технологій у практику торговельної діяльності. Посилення кіберризиків актуалізує необхідність формування безпечного цифрового середовища, що є передумовою розвитку електронної комерції, цифрових каналів збуту та зростання довіри споживачів до цифрових сервісів.

З огляду на зазначене, підвищення ефективності державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі потребує реалізації взаємоузгоджених заходів, спрямованих на розвиток цифрової

інфраструктури, удосконалення регуляторного середовища, стимулювання впровадження сучасних цифрових технологій тощо. Лише комплексне вирішення викликів цифровізації створить передумови для підвищення конкурентоспроможності внутрішньої торгівлі, розвитку електронної комерції та формування ефективного інформаційно-комунікаційного середовища на споживчого ринку.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку полягають у визначенні науково-методичних засад удосконалення державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі з урахуванням сучасних тенденцій цифрової трансформації. Особливої зростає пріоритетність вирішення завдасть стосовно формування інтегрованих цифрових платформ управління внутрішньою торгівлею для прогнозування кон'юнктури споживчого ринку, оптимізації товаропотоків і підтримки управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Державна політика модернізації системи внутрішньої торгівлі: зарубіжний досвід та імперативи його реалізації в Україні / Куцик П., Лупак Р., Вірт М., Качан О., Щупаківський Р. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2024. № 6 (59). С. 384–401.
2. Васильців Т. Г., Флейчук М. І., Лупак Р. Л. Пріоритети і засоби державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішнього ринку в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 53. С. 10–19.
3. Лупак Р. Л. Розвиток підприємництва в умовах імпортонасичення внутрішнього ринку України. *Підприємництво і торгівля*. 2018. Вип. 22. С. 136–142.
4. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Штець Т. Ф. Обґрунтування стратегічних напрямів, цілей та заходів державної політики реалізації потенціалу ІТ-сектору економіки України. *Підприємництво і торгівля*. 2018. Вип. 23. С. 56–63.
5. Financial and economic security and development of priority sectors of the national economy Ukraine: casual nexus empirical / Dmytryk O., Vasylytsiv T., Mulska O., Lupak R., Boiko V., Kunytska-Iliash M., Dubyna M. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2024. № 4 (57). Pp. 301–316.

Лупак Р. Л.

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет*

Цифрова трансформація державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери України в умовах екзистенційних викликів*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан соціальної сфери України характеризується безпрецедентним посиленням екзистенційних викликів, спричинених повномасштабною війною, демографічною кризою, масштабною міграцією населення, структурними дисбалансами внутрішнього ринку праці тощо. Відтак знижується ефективність традиційних механізмів державного управління соціальною сферою та актуалізується необхідність формування нових підходів до зміцнення її безпеки.

Зокрема, цифрова трансформація державної політики формує широкі можливості для переходу від реактивного до проактивного управління соціальною сферою. Втім, процес цифровізації соціальної сфери України потребує комплексного наукового обґрунтування, насамперед стосовно визначення пріоритетних цифрових інструментів, їх взаємозв'язку з екзистенційними викликами та очікуваними результатами реалізації на різних рівнях державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс дедалі більше концентрується на дослідженні проблематики цифрової трансформації державної політики як одного з ключових напрямів зміцнення безпеки соціальної сфери України. Зокрема, Т. Васильців та ін. обґрунтовують необхідність збереження людського капіталу в умовах війни як базової передумови забезпечення соціальної безпеки, особливо в контексті екзистенційних викликів цифровізації економіки [1, с. 43–48]. Розвиваючи зазначений напрям, О. Мульска та ін. пропонують методологію оцінювання соціальної стійкості та вразливості населення, яка може бути використана як аналітична основа для цифрового моніторингу ризиків та загроз соціальної сфери України [2, с. 3–20].

* Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України «Імперативи та засоби забезпечення соціальної безпеки людини в умовах екзистенційних викликів України» із реєстраційним номером 2025.02/0043.

Пріоритетне значення має цифрова трансформація державної соціальної політики, у контексті якої значна увага приділяється проблематиці міграційних процесів та їхнього впливу на людський капітал. Так, у праці [3, с. 627–641] автори доводять, що міграція молоді в умовах війни є одним із ключових чинників поглиблення демографічних та трудових дисбалансів і для її призупинення та повернення населення на батьківщину важливо застосовувати цифрові інструменти моніторингу і прогнозування міграційних процесів. Методичне підґрунтя для застосування цифрової аналітики формує дослідження О. Іляш та ін., у якому обґрунтовано доцільність застосування багатовимірного аналізу й прогнозування соціально-економічних процесів [4, с. 14–25].

Концептуальні основи цифрової трансформації державної регуляторної політики розкрито у праці [5, с. 44–58], автори якої обґрунтовують ключові передумови інтеграції провідних інформаційно-комунікаційних технологій у систему державного управління соціальною сферою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий доробок, недостатньо дослідженими залишаються питання комплексної інтеграції сучасних цифрових технологій у механізми державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери України. Потребують подальшого обґрунтування концептуальні підходи до цифрової трансформації державної регуляторної політики з огляду на демографічні, міграційні, соціальні, гуманітарні та інші виклики у процесі формування проактивної моделі державного регулювання соціальної сфери.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування цифрової трансформації державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери України в умовах екзистенційних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова трансформація державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери України повинна враховувати взаємозв'язки між екзистенційними викликами, сучасними цифровими технологіями та очікуваними результатами їх упровадження. Відповідно посилюється необхідність структурувати цифрові інструменти державної політики згідно часових горизонтів (оперативного, тактичного, стратегічного) їх реалізації (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця «екзистенційні виклики – цифрова трансформація – очікувані результати» державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери України: *OTS (Operational–Tactical–Strategic)*-підхід

Екзистенційні виклики	Характеристики державної політики			
	цифровий інструментарій	очікувані результати		
		<i>operational</i> (оперативні)	<i>tactical</i> (тактичні)	<i>strategic</i> (стратегічні)
Демографічний – депопуляція та масштабна міграція населення	* <i>AI</i> -прогнозування демографічних процесів; * <i>Big Data</i> -аналітика демографії; * єдиний цифровий демографічний реєстр; * <i>GIS (Geographic Information System)</i> -моніторинг міграційних потоків	цифровізація демографічного моніторингу та прогнозування	підвищення адресності демографічної та міграційної політики	відновлення людського потенціалу та забезпечення демографічної стійкості
Трудоресурсний – дефіцит людського потенціалу та дисбаланси внутрішнього ринку праці	* <i>AI</i> -моделі прогнозування потреб у кадрах; * цифрові платформи зайнятості; * <i>LMI (Labor Market Intelligence)</i> -системи аналітики ринку праці; * <i>PA (People Analytics)</i> -аналітика персоналу	впровадження цифрового моніторингу інтелектуально-кадрових потреб бізнесу	скорочення структурних дисбалансів між попитом і пропозицією робочої сили	підвищення стійкості внутрішнього ринку праці
Соціальний – нерівність та зростання вразливості населення	* цифрові соціальні реєстри; * <i>GovTech</i> -платформи соціального захисту; * <i>AI</i> -скоринг отримувачів соціальної допомоги; * <i>Blockchain</i> -верифікація соціальних виплат	підвищення адресності соціальної підтримки та прозорості соціальних виплат	мінімізація соціального виключення та розширення доступності соціальних послуг	посилення соціальної згуртованості та стійкості соціальної сфери
Гуманітарний – воєнні ризики та вимушене переміщення населення	* інтегровані цифрові платформи соціальних послуг; * цифрові кабінети отримувачів соціальної допомоги; * мобільні <i>GovTech</i> -сервіси; * хмарні інформаційні системи	цифрова координація гуманітарної допомоги	підвищення доступності та координації соціальної допомоги	відновлення людського потенціалу постраждалих територій
Управлінський – зростання складності прийняття державних регуляторних рішень	* <i>DSS (Decision Support Systems)</i> -системи підтримки прийняття рішень; * <i>Big Data</i> -аналітика; * <i>Digital Twin</i> соціальної сфери; * <i>PrA (Predictive Analytics)</i> -прогнозна соціальна аналітика	покращення обґрунтованості державних регуляторних рішень	цифровізація стратегічного планування та координації державної соціальної політики	формування проактивної моделі державного управління соціальною сферою
Безпековий – кіберзагрози та ризики цифрового середовища	* платформи кібермоніторингу; * <i>ZTA (Zero Trust Architecture)</i> -архітектура нульової довіри; * <i>SIEM (Security Information and Event Management)</i> -системи; * цифрова ідентифікація та багатофакторна автентифікація	підвищення рівня захисту персональних даних та цифрових державних сервісів	забезпечення кіберстійкості цифрової інфраструктури соціальної сфери	створення безпечної цифрової екосистеми державної соціальної політики

В умовах значних демографічних викликів потребують застосування *AI*-технології, *Big Data*-аналітика, цифрові реєстри та платформи, які дають змогу перейти від оперативного моніторингу соціально-демографічних процесів до формування більш адресної державної соціальної політики. В стратегічній перспективі потрібно очікувати на відновлення людського потенціалу та забезпечення демографічної стійкості держави.

Трудоресурсний характер екзистенційних викликів соціальної сфери проявляється у дефіциті людського капіталу, структурних дисбалансах зайнятості тощо. Водночас впровадження *AI*-моделей прогнозування потреб у кадрах, цифрових платформ зайнятості, *LMI*- та *PA*-аналітики дає змогу забезпечити безперервний інформаційно-аналітичний моніторинг інтелектуально-кадрових потреб бізнесу, ідентифікувати передумови виникнення структурних дисбалансів та загалом підвищити стійкість внутрішнього ринку праці. Постійне оновлення інформаційно-аналітичної бази важливе в контексті достовірного передбачення майбутніх соціально-економічних змін та забезпечення державою готовності соціальної сфери адаптуватися до них.

Натомість для подолання соціальної вразливості населення та гуманітарних наслідків війни необхідно державі ініціювати процеси створення *GovTech*-платформ, цифрових соціальних реєстрів та ін. Відповідно вдасться підвищити доступність соціальних послуг, координацію державної соціальної підтримки та відновити стійкість соціальної сфери.

Також пріоритетного значення в умовах цифрової трансформації державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери набувають управлінський і безпековий напрями. Зокрема, використання інтерактивних систем підтримки прийняття рішень, *Digital Twin*, прогнозової аналітики та сучасних засобів кіберзахисту створює необхідні передумови для переходу до проактивної моделі державної соціальної політики, яка ґрунтується на своєчасному виявленні соціальних ризиків, цифровій координації управлінських процесів та забезпеченні кіберстійкості інфраструктури соціальної сфери.

Таким чином, цифрова трансформація державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери повинна здійснюватися диференційовано відповідно до характеру екзистенційних викликів та часових горизонтів реалізації управлінських рішень. На відміну від фрагментарного

впровадження окремих цифрових технологій, такий підхід передбачає їх комплексне поєднання із конкретними пріоритетами державної соціальної політики, що забезпечує логічний взаємозв'язок між причинами виникнення соціальних ризиків і загроз, цифровими інструментами їх подолання та очікуваними результатами.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку полягають у формуванні цілісної цифрової архітектури державної політики зміцнення безпеки соціальної сфери України, до якої інтегровано сучасні інформаційно-аналітичні системи, інтерактивні платформи та інші засоби електронної міжвідомчої взаємодії, здатні сприяти ефективній комунікації регуляторних інституцій із бізнесом та суспільством.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Мульська О. П., Бідак В. Я. Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості населення): постановка проблеми. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2022. № 67. С. 43–48.
2. Mulska O., Vasylytsiv T., Lupak R., Baranyak I., Levytska O., Pykus I. Social Resilience and Vulnerability: a Novel Methodology for Identifying Bifurcation Points. *Science and innovation*. 2025. № 21 (4). Pp. 3–20.
3. Youth migration during war: Triggers of positive aspirations and preservation of human resources in Ukraine / Vasylytsiv T., Lupak R., Mulska O., Baranyak I., Levytska O. *Problems and Perspectives in Management*. 2024. № 22 (2). Pp. 627–641.
4. Multidimensional analysis and forecasting of the relationship between indicators of industrial and technological development and the level of economic security / Ilyash O., Smoliar L., Lupak R., Duliaba N., Dzhadan I., Kohut M., Radov D. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. № 5/13 (113). Pp. 14–25.
5. Factors of the Development of Ukraine's Digital Economy: Identification and Evaluation / Vasylytsiv T., Mulska O., Levytska O., Lupak R., Semak B., Shtets T. *Science and innovation*. 2022. № 18 (2). Pp. 44–58.

Парфенюк Є. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
заслужений професор МАУП, заступник директора
з навчально-методичної та виховної роботи,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Трансформація функцій сучасного підприємства в умовах цифровізації економіки

Цифровізація економіки зумовлює глибокі зміни у змісті, організації та функціональному призначенні підприємства. Поширення цифрових технологій, автоматизація бізнес-процесів, розвиток платформних моделей, використання великих даних та інструментів штучного інтелекту трансформують традиційні способи виробництва, управління і взаємодії зі споживачами. Відтак підприємство поступово втрачає ознаки відносно закритої виробничої системи та перетворюється на динамічний суб'єкт цифрової екосистеми, здатний швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Теоретичне осмислення підприємства пройшло тривалий шлях розвитку. У межах класичного підходу його розглядали переважно як виробничу структуру, що забезпечує поєднання праці, капіталу та інших факторів виробництва. Неокласична концепція зосереджувала увагу на перетворенні ресурсів у продукцію та максимізації прибутку. Інституційний підхід розширив уявлення про підприємство, визначивши його як соціально-економічний інститут, функціонування якого спрямоване на зниження трансакційних витрат та впорядкування економічних взаємовідносин. У межах поведінкових та еволюційних концепцій підприємство почало розглядатися як організація, що навчається, накопичує знання, формує компетентності та пристосовується до нових умов господарювання [1].

Цифрова трансформація поглиблює зазначені процеси та змінює співвідношення традиційних і новітніх функцій підприємства [2]. Виробнича функція продовжує залишатися важливою, проте її реалізація дедалі більше пов'язується з автоматизацією операцій, упровадженням цифрових систем контролю, роботизацією, використанням хмарних технологій та інтегрованих інформаційних платформ. Цифрові рішення забезпечують підвищення точності операцій, скорочення тривалості

виробничого циклу, зменшення непродуктивних витрат і можливість швидкого коригування обсягів виробництва відповідно до зміни попиту.

Водночас суттєво трансформується управлінська функція підприємства. Традиційне управління, що ґрунтувалося переважно на досвіді керівників та аналізі ретроспективної інформації, поступово доповнюється цифровою аналітикою й прогностичними моделями. Автоматизовані системи управління забезпечують оперативний обмін інформацією між структурними підрозділами, підвищують прозорість бізнес-процесів та створюють умови для прийняття обґрунтованих рішень у режимі реального часу. За таких обставин управлінська функція набуває стратегічно-аналітичного характеру, а керівництво підприємства повинно не лише контролювати поточні операції, а й передбачати можливі зміни ринку.

Особливого значення набуває інноваційна функція. Цифровізація скорочує життєвий цикл продукції, прискорює поширення технологій і посилює конкуренцію між підприємствами. Тому стабільність функціонування вже не може забезпечуватися лише ефективним використанням наявних ресурсів. Підприємство повинно систематично створювати, освоювати та комерціалізувати інновації, удосконалювати бізнес-модель, розробляти цифрові продукти й формувати нові канали взаємодії зі споживачами. Інноваційна активність за таких умов перетворюється з окремого напрямку діяльності на невід'ємну складову загальної системи управління.

Поряд з інноваційною розширюється інформаційно-аналітична функція підприємства. Дані стають важливим економічним ресурсом, якість використання якого безпосередньо впливає на конкурентоспроможність. Збирання та опрацювання інформації про споживачів, постачальників, конкурентів і внутрішні операції дає змогу точніше прогнозувати попит, персоналізувати пропозицію та виявляти проблеми на ранніх етапах. Водночас накопичення значних обсягів цифрової інформації підвищує вимоги до кібербезпеки, захисту персональних даних і надійності інформаційної інфраструктури.

Суттєвих змін зазнає кадрова функція підприємства. Автоматизація скорочує потребу в частині рутинних операцій, проте посилює попит на працівників, здатних використовувати цифрові технології, аналізувати інформацію, працювати в команді та швидко засвоювати нові знання. Тому важливою функцією сучасного підприємства стає безперервне навчання

персоналу. Формування цифрових компетентностей, розвиток креативності, критичного мислення та адаптивності працівників створюють підґрунтя для впровадження технологічних і організаційних інновацій.

Цифровізація змінює також маркетингову функцію. Використання електронної комерції, соціальних мереж, цифрової реклами та систем управління взаємовідносинами з клієнтами забезпечує безпосередній контакт зі споживачем. Підприємство отримує можливість швидко реагувати на зміну потреб, формувати персоналізовані пропозиції та підтримувати довгострокову комунікацію з цільовою аудиторією. Відтак маркетинг набуває характеру постійного інформаційного обміну, у межах якого споживач бере активну участь у формуванні цінності продукту.

Окремою складовою функціональної трансформації є посилення адаптаційної та ризикозахисної функцій. Висока швидкість технологічних змін, зростання кіберзагроз, нестабільність ринків і залежність від цифрової інфраструктури створюють нові види ризиків. Підприємство повинно забезпечувати безперервність діяльності, диверсифікувати канали постачання і збуту, створювати резервні інформаційні системи та розробляти сценарії реагування на кризові ситуації. Гнучкість і здатність до швидкої перебудови бізнес-процесів стають важливішими за збереження незмінної організаційної структури.

Змінюється і соціальна функція підприємства. Суспільство оцінює бізнес не лише за показниками прибутковості, але й за його ставленням до працівників, споживачів, довкілля та громад. Цифрова відкритість посилює громадський контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, а репутаційні ризики можуть швидко впливати на їх ринкові позиції. У зв'язку із цим соціальна відповідальність, етичне використання даних, екологічність діяльності та забезпечення належних умов праці перетворюються на складові довгострокової конкурентоспроможності.

Узагальнення трансформацій дає підстави стверджувати, що головним орієнтиром функціонування підприємства стає не лише статична ефективність, а динамічна конкурентоспроможність. Її забезпечення передбачає поєднання виробничої результативності з інноваційністю, цифровою адаптивністю, управлінням знаннями, ризикостійкістю та соціальною відповідальністю [3]. Традиційні функції підприємства не зникають, однак набувають нового змісту під впливом цифрових технологій і зміни характеру економічних відносин.

Отже, цифровізація економіки спричиняє комплексну трансформацію функцій сучасного підприємства. Поряд із виробничою, фінансовою та комерційною діяльністю пріоритетного значення набувають інноваційна, інформаційно-аналітична, адаптаційна, освітня та соціальна функції [2]. Результативність підприємства визначається його здатністю інтегрувати цифрові технології у бізнес-процеси, ефективно управляти знаннями, розвивати компетентності персоналу та своєчасно реагувати на нові ризики. Таким чином, сучасне підприємство виступає не лише виробником товарів і послуг, а й активним учасником цифрових перетворень та важливим чинником соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / за ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. Київ : Альтернативи, 2001. 716 с.
2. Парфенюк Є. І., Магас Н. В., Лелик В. М. Розвиток концепцій підприємства та його функцій в ринковій економіці. *Сталий розвиток економіки*. № 5 (56) 2025. С. 572-576. DOI : <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-78>
3. Базилевич В. Д. Економічна наука та освіта в епоху системних трансформацій: нові виклики і запити до фундаментальної теорії. *Економіка України*. 2016. № 8. С. 78–92.

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Компанович М. С.

*кандидат психологічних наук,
завідувачка кафедри психології та соціально-гуманітарних наук,
Львівський інститут ПриАТ «ВНЗ «МАУП»*

Професійна готовність учасників супервізійної групи як умова ефективності супервізійного процесу

Супервізія є одним із провідних механізмів професійного розвитку психологів, психотерапевтів та інших фахівців допомагаючих професій. Сучасні концепції супервізії розглядають її не лише як засіб контролю професійної діяльності, а насамперед як простір розвитку професійної рефлексії, професійної ідентичності, клінічного мислення та етичної відповідальності фахівця (Watkins, Bernard & Goodyear). Водночас ефективність супервізійного процесу визначається не лише компетентністю супервізора, але й психологічною готовністю самих учасників супервізійної групи [1; 8].

Професійну готовність доцільно розглядати як інтегральне психологічне утворення, що охоплює мотиваційну, когнітивну, емоційну, рефлексивну та комунікативну складові. Саме вони забезпечують здатність спеціаліста відкрито аналізувати власну практику, визнавати професійні труднощі, приймати конструктивний зворотний зв'язок та інтегрувати новий досвід у власну консультативну діяльність. На думку С. Watkins, розвиток професійної компетентності психолога безпосередньо залежить від сформованості рефлексивної позиції, яка дозволяє використовувати супервізію як процес професійного навчання, а не лише як оцінювання власної діяльності [8].

Особливого значення професійна готовність набуває у груповому форматі супервізії, де взаємодія відбувається не лише між супервізором та супервізантом, але й між усіма членами групи. Як зазначають Р. Hawkins і R. Shohet, саме групова взаємодія створює багатовимірний простір професійного навчання, у якому формується здатність до колективної рефлексії, професійної підтримки та інтеграції різних способів розуміння

клінічного випадку. Водночас така форма роботи актуалізує конкуренцію, тривогу оцінювання, професійний сором, міжособистісні захисні механізми та приховані групові процеси, які можуть як сприяти розвитку спеціаліста, так і істотно знижувати ефективність супервізії [3].

У психодинамічній традиції професійна готовність супервізанта насамперед пов'язується зі здатністю витримувати власні емоційні переживання та використовувати їх як джерело клінічної інформації. Ще Р. Heimann зазначала, що контрперенесення перестає бути виключно перешкодою терапевтичному процесу й стає одним із найважливіших інструментів розуміння внутрішнього світу клієнта за умови його достатнього усвідомлення. Подальший розвиток цієї ідеї знаходимо у працях Н. Racker, який розглядав здатність психолога усвідомлювати власні емоційні реакції як одну з центральних характеристик професійної зрілості психотерапевта [6].

Не менш важливою психологічною умовою професійної готовності виступає розвиток здатності до рефлексії власного досвіду. W. Bion наголошував, що професійне мислення психолога формується завдяки здатності витримувати невизначеність, утримуватися від передчасних висновків та залишатися відкритим до нового розуміння психічної реальності. Саме така позиція забезпечує можливість продуктивної роботи у супервізії, особливо під час аналізу складних клінічних випадків [2].

Важливе місце у структурі професійної готовності займає здатність працювати з несвідомими процесами, що виникають у просторі супервізії. Н. Searles одним із перших описав феномен повторення несвідомих моделей взаємодії між клієнтом, терапевтом та супервізором, який згодом отримав розвиток у концепції паралельного процесу. У сучасній психодинамічній супервізії подібні явища розглядаються як важливе джерело діагностичної інформації про внутрішню динаміку терапевтичного процесу, а їх своєчасне усвідомлення значною мірою залежить від професійної готовності всіх учасників супервізійної групи [7].

Не менш важливою умовою ефективної супервізії є психологічна безпечність групового простору. Як зазначають Р. Hawkins і R. Shohet, лише атмосфера довіри, взаємної поваги, конфіденційності та відсутності осуду створює умови для відкритого професійного саморозкриття. За таких умов учасники здатні представляти не лише успішні випадки, але й власні професійні помилки, сумніви, емоційні труднощі та переживання, що істотно підвищує навчальний потенціал супервізії [3].

Суттєвим компонентом професійної готовності є також сформованість професійної ідентичності психолога. N. McWilliams підкреслює, що саме супервізія є тим професійним простором, де відбувається інтеграція теоретичних знань, клінічного досвіду, особистісних особливостей терапевта та його професійного стилю. Відповідно, відкритість до професійного навчання, готовність переглядати власні інтерпретації та приймати альтернативні точки зору виступають важливими психологічними показниками професійної зрілості спеціаліста [5].

Таким чином, професійна готовність учасників супервізійної групи є складним інтегративним психологічним утворенням, що визначає якість функціонування всього супервізійного процесу. Вона проявляється у сформованості професійної рефлексії, здатності працювати з перенесенням і контрперенесенням, толеруванні невизначеності, готовності до професійної відкритості та відповідального використання групового досвіду. Саме тому розвиток професійної готовності має розглядатися як один із ключових напрямів підготовки психологів і психотерапевтів та як необхідна психологічна умова забезпечення ефективності сучасної супервізійної практики.

Список використаних джерел

1. Bernard J. M., Goodyear R. K. *Fundamentals of Clinical Supervision*. 6th ed. New York : Pearson, 2019. 426 p.
2. Bion W. R. *Attention and Interpretation: A Scientific Approach to Insight in Psycho-Analysis and Groups*. London : Tavistock Publications, 1970. 136 p.
3. Hawkins P., Shohet R. *Supervision in the Helping Professions*. 5th ed. Maidenhead : Open University Press, 2020. 328 p.
4. Heimann P. On Counter-Transference. *International Journal of Psychoanalysis*. 1950. Vol. 31. Pp. 81–84.
5. McWilliams N. *Psychoanalytic Supervision*. New York : Guilford Press, 2021. 273 p.
6. Racker H. *Transference and Countertransference*. London : Karnac Books, 1968. 228 p.
7. Searles H. The Informational Value of the Supervisor's Emotional Experiences. *Psychiatry*. 1955. Vol. 18. Pp. 135–146.
8. Watkins C. E. Jr. *Handbook of Psychotherapy Supervision*. New York : John Wiley & Sons, 1997. 696 p.

Петринич О. Г.
*старший викладач кафедри психології
та соціально-гуманітарних наук,
Львівський інститут ПриАТ «ВНЗ «МАУП»*

Рефлексивні засоби збереження психологічного здоров'я психолога в роботі

Постановка проблеми. Рефлексія, рефлексивність та турбота про себе разом формують основу для етичної, співчутливої та стійкої психологічної практики. Це вже не просто корисні навички, вони необхідні для професійного розвитку та відповідності етичним стандартам і компетенціям.

Незважаючи на свою важливість, мало що відомо про те, як психологів навчають рефлексії щодо надання психологічної допомоги. Ці здібності разом відомі як рефлексивна практика, яка вважається ключовою компетенцією в галузі психології.

Рефлексивні засоби збереження психологічного здоров'я психолога є ключовим інструментом запобігання професійному вигоранню та підтримки високої ефективності роботи. Вони базуються на здатності спеціаліста усвідомлювати, аналізувати та коригувати власні емоційні стани, думки та поведінку в процесі взаємодії з клієнтами.

Значення застосування рефлексивних практик в роботі психологів з категорією девіантних підлітків на практиці виглядає у застосуванні механізмів самозбереження, профілактики емоційного та професійного вигорання тощо. Для цього фахівці мають навчитись усвідомлювати власні емоції, що виникають у наслідок агресивної поведінки девіантних підлітків та відокремлювати особисті почуття від професійних зобов'язань.

Термін «рефлексивна практика» виник у 1983 році та мав на меті пояснити, як психологи у складних умовах доходять до конкретного практичного рішення. Приймаючи професійні рішення, психологи беруть участь у двох процесах: рефлексії щодо дії та рефлексії в дії. Мислення в дії відбувається під час події, одночасно рефлексуючи щодо дії, яка відбувається після події. Ця практика є важливою, оскільки професіонали повинні швидко розробляти складні рішення у складних ситуаціях без доступу до важливої інформації. Таким чином, рефлексивна практика зображується як протидія надмірній професійній залежності від методів

застосування знань. Рефлексивна практика перетворилася на ключову компетенцію серед фахівців-психологів [2].

Рефлексивна практика допомагає психологам дізнатися більше про себе та свій вплив. Ця вправа допомагає контролювати індивідуальні особисті почуття, такі як неадекватність, тривожність та те, як вони впливають на інших людей. Практикуючи саморефлексію, психологи розуміють свої конкретні слабкі та сильні сторони, що дає їм перевагу в управлінні складними ситуаціями. Ця практика є різновидом емпіричного навчання, де психологи інтерналізують процес терапії. Проведення рефлексивної практики дає їм можливість відчувати, як це – бути клієнтом, роблячи їх більш чутливими до своєї загальної поведінки під час сеансів з клієнтами.

Індивідуальна рефлексивна практика покращує навички та знання, які допомагають зрозуміти процес консультування, а також адекватно підвищує самосвідомість. Метод запозичує аспекти теорій самоактуалізації Карла Роджерса та Абрахама Маслоу [1]. Згідно з цими поглядами, люди мають безкінечне бажання самоактуалізуватися, досягнення якого може бути здійснене лише через набуття самопізнання. Самопізнання є важливим для стажерів або терапевтів, оскільки воно покращує їхню усвідомленість мотивацій, почуттів та думок, що може зменшити кількість помилок у складних або стресових ситуаціях. Самопізнання також підвищує розуміння та емпатію, тим самим покращуючи терапевтичні стосунки.

Консультанти, які практикують саморефлексію, як правило, адекватно оцінюють свою роботу після завершення сеансів та прагнуть індивідуального зростання та професійного розвитку.

Саморефлексія передбачає свідоме дослідження думок, почуттів та мотивацій, а також виявляє невирішені травми, упередження та переконання, які можуть впливати на професійну практику.

Рефлексивна практика зазвичай складається з таких кроків:

Опис конкретного терапевтичного моменту або сеансу.

Оцінювання потенційних причин конкретних реакцій, які виникли, а також які припущення та упередження могли бути присутніми.

Аналіз та розуміння, що це може означати, включаючи будь-які упередження.

Визначення ключових висновків в результаті процесу рефлексії.

План дій, тобто застосування знань у своїй терапевтичній практиці.

Інтеграція саморефлексії у щоденну практику: рефлексивні питання, обговорення з колегами, ведення щоденника.

Отже, рефлексивна практика сприяє глибшому розумінню себе як психолога та підвищує якість догляду за клієнтами. Рефлексія змушує професіоналу протистояти своїм думкам, почуттям та упередженням у терапевтичному контексті та продуктивно використовувати це. Застосовуючи цей підхід, психологи можуть забезпечити постійний розвиток та етичну, ефективну практику.

Список використаних джерел

1. Вірна Ж. П. Інтернальність та індивідуальний стиль саморегуляції в професійному становленні психолога. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2003. № 1. С. 192-202.
2. Гранкіна-Сазонова Н. В. Психологічне благополуччя та життєстійкість студентів-психологів як важливі чинники освоєння професії. *Psychological Journal*. 2018. № 7 (17). С. 23-42.
3. Остапенко І. В. Аналіз особливостей професійної ідентифікації як типу особистісної активності. *Українська психологія: сучасний потенціал* : матеріали Четвертих Костюківських читань (25 верес. 1996 р.) : у 3-х т. Київ : ДОК-К, 1996. Т. II. С. 294-299.

Ханяк К. В.

*провідний психолог Виробничого підрозділу
«Пасажирське вагонне депо Львів»
філії «Пасажирська компанія»,
АТ «Укрзалізниця»*

Мотиваційні ресурси особистості в умовах війни: психологічні механізми адаптації, резильєнтності та посттравматичного відновлення

Сучасні суспільні трансформації, зумовлені воєнними подіями, створюють безпрецедентні виклики для психологічного благополуччя особистості. Війна супроводжується постійною загрозою життю, переживанням втрат, вимушеним переміщенням, руйнуванням звичних соціальних зв'язків та високим рівнем невизначеності. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема дослідження психологічних

ресурсів особистості, які забезпечують здатність людини адаптуватися до кризових обставин, зберігати внутрішню рівновагу та підтримувати ефективне функціонування. Як зазначає С. Д. Максименко, у періоди суспільних криз особливого значення набувають внутрішні ресурси особистості, що забезпечують її здатність до саморегуляції, відновлення та збереження психологічного здоров'я (Максименко, 2022). Подібні висновки представлені й у сучасних зарубіжних дослідженнях резильєнтності, де здатність людини відновлюватися після травматичних подій розглядається як динамічний процес взаємодії особистісних і соціальних ресурсів.

Одним із найважливіших психологічних ресурсів особистості виступає мотивація, яка визначає спрямованість діяльності, активність, наполегливість у досягненні цілей та здатність долати труднощі. У сучасній психології мотивація розглядається як складна система внутрішніх і зовнішніх чинників, що регулюють поведінку людини та забезпечують її цілеспрямованість. В умовах війни мотиваційна сфера особистості зазнає значних трансформацій: змінюється система цінностей, переосмислюються життєві цілі, актуалізуються потреби безпеки, приналежності та пошуку сенсу.

Особливого значення набуває внутрішня мотивація, яка пов'язана з особистісними цінностями, прагненням до самореалізації та усвідомленням значущості власної діяльності. Відповідно до теорії самодетермінації Р. Раяна та Е. Десі, психологічне благополуччя особистості залежить від задоволення базових психологічних потреб в автономії, компетентності та соціальній пов'язаності (Ryan & Deci, 2020). Навіть у кризових умовах збереження можливості самостійного вибору, відчуття власної ефективності та підтримка соціальних зв'язків виступають важливими чинниками психологічної стійкості.

Воєнні події впливають не лише на емоційний стан людини, а й на систему її життєвих орієнтирів. В умовах тривалої невизначеності особливого значення набувають смисложиттєві ресурси, які допомагають зберігати активність та спрямованість поведінки. В. Франкл наголошував, що здатність людини знаходити сенс навіть у складних обставинах є одним із ключових механізмів психологічного виживання та подолання страждання. Подібну позицію розвивають сучасні українські дослідники, які розглядають духовні та ціннісні орієнтації як важливий ресурс подолання кризових ситуацій (Савчин, 2022).

Мотиваційні ресурси відіграють важливу роль у процесі психологічної адаптації особистості до умов війни. Адаптація передбачає активну перебудову когнітивних, емоційних та поведінкових механізмів відповідно до нових життєвих обставин. Згідно з транзакційною моделлю стресу та копіngu Р. Лазаруса і С. Фолкман, ефективність подолання стресових ситуацій залежить від особливостей оцінки події особистістю та доступності внутрішніх і зовнішніх ресурсів (Lazarus & Folkman, 1984).

У контексті війни мотиваційні ресурси забезпечують не лише підтримку повсякденної активності, а й формування конструктивних стратегій подолання труднощів. Особистість, яка має чіткі життєві цілі, усвідомлює власну значущість та відчуває підтримку соціального оточення, демонструє вищу здатність до адаптації. Українські дослідники психологічного здоров'я в умовах війни підкреслюють, що збереження мотиваційної активності є одним із важливих чинників підтримки психічного благополуччя та відновлення особистості (Карамушка, 2023).

Особливе місце у структурі психологічних ресурсів особистості посідає резильєнтність, яка розглядається як здатність людини зберігати або відновлювати психологічне функціонування в умовах значних життєвих випробувань. Сучасні наукові підходи визначають резильєнтність не як стабільну особистісну характеристику, а як динамічний процес взаємодії внутрішніх ресурсів людини та соціального середовища. В умовах війни резильєнтність набуває особливого значення, оскільки дозволяє особистості підтримувати адаптивність, зберігати здатність до прийняття рішень та продовжувати реалізацію життєвих цілей навіть за наявності значних обмежень.

Одним із ключових чинників формування резильєнтності є мотиваційна спрямованість особистості. Наявність значущих цілей, переконання у можливості впливати на власне життя та прагнення до активного подолання труднощів посилюють психологічну стійкість. А. Бандура визначав самоефективність як віру людини у власну здатність організовувати та здійснювати дії, необхідні для досягнення поставлених цілей (Bandura, 1997). Саме самоефективність є важливим мотиваційним ресурсом, який сприяє формуванню активної позиції особистості та знижує ризик пасивного реагування на кризові обставини.

У контексті воєнних викликів важливу роль відіграють також соціальні ресурси мотивації. Людина не існує ізольовано, а її психологічна стійкість значною мірою формується через систему соціальних зв'язків.

Підтримка родини, друзів, професійного середовища та громадських спільнот сприяє збереженню почуття безпеки, приналежності та значущості. Дослідження резильєнтності підтверджують, що соціальна підтримка є одним із найбільш вагомих факторів, які допомагають особистості долати наслідки травматичних подій. В українському суспільстві в умовах війни особливого значення набули волонтерська діяльність, громадянська активність та взаємодопомога, які стали важливими джерелами мотиваційної підтримки.

Окремим напрямом дослідження є вивчення мотиваційних механізмів посттравматичного відновлення. Переживання війни може спричиняти значні психологічні наслідки, однак сучасна психологія розглядає людину не лише як об'єкт травматичного впливу, а й як активного суб'єкта подолання труднощів. Концепція посттравматичного зростання, запропонована Р. Тедескі та Л. Калхун, описує позитивні психологічні зміни, які можуть виникати внаслідок переосмислення складного життєвого досвіду (Tedeschi & Calhoun, 2004).

Посттравматичне відновлення передбачає не просте повернення до попереднього стану, а формування нової системи життєвих орієнтирів, цінностей та цілей. Важливим психологічним механізмом цього процесу є здатність особистості знаходити новий сенс у власному досвіді, визначати перспективи майбутнього та використовувати пережиті труднощі як ресурс розвитку. Сучасні дослідження посттравматичного зростання підкреслюють, що позитивні зміни після травми пов'язані з переоцінкою життєвих пріоритетів, поглибленням міжособистісних зв'язків та посиленням відчуття власної компетентності.

Для українського суспільства проблема посттравматичного відновлення набуває особливої актуальності у зв'язку з масштабними наслідками війни. Психологічна допомога має бути спрямована не лише на подолання негативних наслідків травматичного досвіду, а й на активізацію внутрішніх ресурсів особистості. Т. Титаренко зазначає, що життєстійкість особистості в умовах кризових подій формується через здатність переосмислювати власний досвід, підтримувати життєву активність та знаходити нові способи самореалізації (Титаренко, 2023).

Практичне значення дослідження мотиваційних ресурсів особистості в умовах війни полягає у можливості створення ефективних психологічних програм підтримки та відновлення. Такі програми мають бути спрямовані на розвиток навичок саморегуляції, формування реалістичних життєвих

цілей, зміцнення самоефективності та підтримку соціальної взаємодії. Важливим напрямом психологічної роботи є допомога особистості у відновленні відчуття контролю над власним життям та формуванні позитивної перспективи майбутнього.

Психологічна підтримка населення в умовах війни та післявоєнного відновлення повинна враховувати комплексний характер людських ресурсів. Вона має поєднувати роботу з емоційним станом, когнітивними установками, мотиваційною сферою та соціальним оточенням. Саме такий комплексний підхід дозволяє не лише зменшити негативний вплив травматичних подій, а й сприяти розвитку особистісної стійкості та здатності до подальшого розвитку (Панок, 2024).

Отже, мотиваційні ресурси особистості є одним із провідних психологічних чинників адаптації, резильєнтності та посттравматичного відновлення в умовах війни. Внутрішня мотивація, життєві смисли, самоефективність, соціальна підтримка та ціннісні орієнтації створюють ресурсний потенціал, який допомагає людині долати кризові ситуації та зберігати психологічне благополуччя. Подальші дослідження у цьому напрямі мають бути спрямовані на вивчення взаємозв'язку мотиваційних характеристик особистості з показниками резильєнтності, психологічного здоров'я та посттравматичного зростання в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York : Freeman.
2. Frankl, V. E. (2008). *Man's Search for Meaning*. Boston : Beacon Press.
3. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal and Coping*. New York : Springer.
4. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York : Plenum.
5. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth : Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15 (1), 1–18.
6. Карамушка Л. М. (2023). Психологічне здоров'я особистості в умовах війни: ресурси збереження та відновлення.

7. Максименко С. Д. (2022). Психологічні ресурси особистості в умовах суспільних криз та воєнних викликів.
8. Панок В. Г. (2024). Соціально-психологічна підтримка населення в умовах війни та післявоєнного відновлення.
9. Савчин М. В. (2022). Духовний потенціал особистості як ресурс подолання кризових ситуацій.
- 10.** Титаренко Т. М. (2023). Життєстійкість особистості в умовах війни: психологічні практики підтримки та відновлення.

Шановні колеги !

Львівський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» щорічно проводить науково-практичну конференцію за темою: «Інновації у праві: наука, практика, освіта».

У червні 2027 року на базі Львівського інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом буде проведена чергова конференція на зазначену тему. До участі у конференції запрошуються провідні науковці та фахівці в галузі права з різних регіонів України, аспіранти, здобувачі, практичні працівники.

З метою участі в конференції просимо надсилати матеріали для публікації. Дату проведення конференції буде зазначено на Web-сайті Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (www.li-maup.edu.lviv.ua).

Матеріали надсилати за адресою:
79028, м. Львів, вул. Зелена, буд. 149, корпус 4
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Кафедра права